

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Н. А. Тарасюк
І. М. Нетробчук
М. М. Мельнійчук

***ІНДЗ та курсові роботи
з регіональної фізичної географії***

*Навчальний посібник
для студентів географічних спеціальностей
вищих навчальних закладів
денної та заочної форми навчання*

Луцьк, 2011

УДК 911. 2 (072)
ББК 26.890 я 81
Т 81

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 30 грудня 2010 року)*

Рецензенти:

Григор'єва Н.В. – зав.відділом природничих дисциплін
Волинського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, старший
вчитель-методист

Ільїн Л.В. – доктор географічних наук, професор, зав.кафедри
туризму та готельного господарства ВНУ імені Лесі Українки

Т 81 Тарасюк Н. А., Нетробчук І. М., Мельнійчук М. М. ІНДЗ та
курсів роботи з регіональної фізичної географії. Навчальний посібник для
студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів денної та
заочної форми навчання. – Луцьк , 2011. – 182 с

У навчальному посібнику приведена характеристика видів наукової
роботи студента–географа впродовж вивчення фізико-географічних дисциплін,
представлено структуру науково-дослідного завдання, курсової роботи та
методичні поради щодо вибору теми, написання, оформлення та захисту.
Виділено основні напрямки сучасних наукових досліджень з фізичної географії,
розкрито суть і зміст комплексної фізико-географічної характеристики та
алгоритм регіонального аналізу природних умов, рекомендований список
літературних джерел, наведено зразки оформлення згідно з діючими
стандартними вимогами.

УДК 911.2(072)
ББК 26.890я81

ISBN

© Тарасюк Н. А., Нетробчук І. М., Мельнійчук М. М., 2011
© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2011

ПЕРЕДМОВА

Вивчаючи фізичну географію у вузі студенти географічних спеціальностей отримують не лише теоретичну базу знань, але й набувають досвіду організації та проведення наукових польових ландшафтних досліджень, камеральної обробки стаціонарних спостережень та експедиційних матеріалів з використанням комплексу методів та підходів, які перевірені часом та сучасних ГІС-технологій. Важливим завданням залишається практичне спрямування географічних досліджень, результати яких є складовою комплексної характеристики регіону з позицій інвестиційної привабливості та перспектив раціонального природокористування.

Згідно сучасних вимог до організації навчального процесу студенти впродовж навчання виконують індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ), готують курсові роботи, які передбачені навчальними планами при підготовці бакалавра за напрямком “Географія” та спеціаліста за спеціальностями «Географія», “Економічна і соціальна географія” і є результатом вивчення ряду нормативних дисциплін. ІНДЗ з фізичної географії студенти виконують впродовж навчання на І-ІУ курсі з усіх дисциплін фізико-географічного спрямування, захищають їх до початку заліково-екзаменаційної сесії. Курсова робота студентами-географами готується згідно вимог навчального плану з курсу «Фізична географія України», з «Фізичної географії материків і океанів», а також з основного навчального курсу за напрямком спеціалізації на III-ІУ курсі денної форми, III-У курсі заочної форми навчання.

Враховуючи особливості підготовки ІНДЗ та курсових робіт з фізичної географії згідно вимог Болонського процесу, а також відсутність методичних посібників такого спрямування і підготовлено дане видання.

Використовуючи матеріали посібника, студент може не лише обрати напрям дослідження, визначитись з темою роботи, але й самостійно виконати ряд практичних прикладних завдань,

зокрема, обґрунтовано скласти комплексну фізико-географічну, еколого-географічну, еколого-кліматичну характеристику визначеного об'єкту, дати оцінку стану компонентів навколишнього середовища та геокомплексів різного рангу з використанням зонального та регіонального підходу.

Всі запропоновані розробки апробовані в навчальному процесі на географічному факультеті Волинського національного університету імені Лесі Українки впродовж тривалого періоду, починаючи з 2000 року.

РОЗДІЛ 1. ІНДЗ ТА КУРСОВІ РОБОТИ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Складність об'єкта географічної науки обумовлює її поліпредметність. Разом з тим, географія є єдиною наукою в якій при пізнанні просторово-часової взаємодії природних умов і виробництва, господарювання, природних і антропогенних чинників формування територіальних систем логічно поєднуються природничі, соціально-економічні, геоекологічні, та екологічні знання. Цим визначається об'єктний і предметний зміст географії та її місце і роль у формуванні освіти і культури, географічного виднокола і мислення, становлення особистості. Географія має тісні зв'язки з природничими, суспільними, економічними, інженерно-технічними, екологічними, військовими, філософськими, культурологічними, психологічними, педагогічними, релігійними дисциплінами. Тому географія є єдиним напрямком, який формує світоглядне розуміння Землі її географічної оболонки як природного, природно-техногенного середовища, в якому протікає життя людини. Тільки географія розвиває просторове мислення, розуміння важливості врахування територіальних відмін (регіональний підхід) при вирішенні політичних, економічних проблем (регіональна економіка, регіональна політика, геоекополітика, міжетнічні конфлікти та ін.). Зміст географічної освіти - основа для формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому.

Вивчення сучасного стану довкілля, антропогенної трансформації природного середовища, яке спостерігається за останні десятиліття в Україні, застосування нових технологій прогнозування та моделювання змін, запобігання негативним процесам є головним напрямком у підготовці студентів за спеціальністю "Географія".

Сучасні вимоги до підготовки кваліфікованих фахівців у вищій школі передбачають багатогранну структуру навчального

процесу. Навчальним планом підготовки бакалаврів та спеціалістів за напрямком «Географія» передбачено обов'язкове вивчення фізико-географічних дисциплін. Найбільше аудиторних занять, і, відповідно – годин для виконання індивідуальних науково-дослідних завдань відведено на такі навчальні дисципліни як «Загальне землезнавство», «Фізична географія України» та «Фізична географія материків і океанів».

1.1. Структура програми навчального курсу «Загальне землезнавство»

Для вивчення курсу «Загальне землезнавство» навчальним планом передбачено в загальному обсязі **144 години**, з яких **аудиторні - 78 год** (лекції - 36 год, лабораторні - 36 год), самостійна робота - 36 год, ІНДЗ – 36 год.

Таблиця 1

Опис навчального процесу

Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Напрямок: <i>0401 – природничі науки</i></p> <p>Спеціальність: <i>6.040104 – географія</i></p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i></p>	<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4</p> <p>Загальна кількість годин: 144 год.</p> <p>Тип курсу: <i>цикл навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки</i></p> <p>Рік підготовки: 1</p> <p>Семестр: 1</p> <p>Лекції: 36 год.</p> <p>Семінари: -</p> <p>Лабораторні: 36 год.</p> <p>Самостійна робота: 36 год.</p> <p>Індивідуальна робота: <i>індивідуальне науково-дослідне завдання</i>, 36 год.</p> <p>Модулів: 4</p> <p>Змістових модулів: 3</p> <p>Вид контролю: <i>іспит</i></p>

Навчальна дисципліна “Загальне землезнавство” – комплексна географічна наука, присвячена вивченню загальних закономірностей природи планети, тобто структури, внутрішніх та зовнішніх взаємозв’язків, динаміки та функціонування географічної оболонки як цілісної системи.

Мета навчальної дисципліни – дати студентам фундаментальні знання з теоретичних основ сучасного землезнавства, розуміння загальних закономірностей будови, розвитку і функціонування географічної оболонки як цілісної системи.

Основні завдання навчальної дисципліни:

- інтеграція знань, отриманих студентами під час вивчення окремих фізико-географічних дисциплін;
- формування уявлення про географічну оболонку як цілісну систему;
- оволодіння фундаментальними вихідними поняттями сучасного землезнавства;
- пізнання закономірностей будови, динаміки і розвитку географічної оболонки для розробки системи оптимального управління процесами, що відбуваються у географічному середовищі, та раціональної організації природокористування та ін.

Під час вивчення курсу “Загальне землезнавство” студент повинен **знати**:

1. Основні етапи становлення і розвитку загального землезнавства.
2. Теоретичні основи землезнавства.
3. Основні риси будови Всесвіту, поняття про Всесвіт, Метагалактику та Нашу Галактику, короткі відомості про планети та інші тіла Сонячної системи.
4. Основні дані про Землю.
5. Внутрішню будову Землі, сучасні особливості розподілу суші та моря.
6. Загальні відомості про географічні оболонки Землі (атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу).

7. Ритмічні явища в географічній оболонці.
8. Розвиток географічної оболонки.
9. Структуру географічної оболонки.
10. Вплив людини на навколишнє середовище.

У результаті вивчення курсу “Загальне землезнавство” студент повинен *вміти*:

1. Визначати положення Землі в космічному просторі.
2. Володіти методикою визначення меж географічних оболонок Землі.
3. Розрізняти основні докази, наслідки та характеристики добового та річного рухів Землі.
4. Будувати графіки та діаграми, що демонструють основні показники складових географічної оболонки.
5. Складати схеми кругообігу води та картосхеми поширення географічних процесів і явищ у географічній оболонці.
6. Встановлювати основні чинники впливу на складові географічної оболонки.
7. Вміти орієнтуватися в положення основних номенклатурних об’єктів (мисів, морів, заток, проток, річок, гір, озер, пустель та ін.).
8. Орієнтуватися в проблемах охорони природи та раціонального використання природних ресурсів.

З метою фундаментального оволодіння матеріалом навчального курсу “Загальне землезнавство” студент повинен мати ґрунтовні знання з предметів циклу фундаментальних дисциплін: геології і геоморфології, історії, культури, обчислювальна техніка та програмування. Вивчення дисципліни передбачає засвоєння студентами матеріалу, апробацію отриманих знань на практиці та самостійне поглиблення практичних навичок.

Змістовий модуль 1. *Історія розвитку загального землезнавства.*

Загальнопланетарні властивості Землі

Тема 1. Загальне землезнавство як наука. Сучасна географія як система природничо-географічних і економіко-

географічних наук. Загальне землезнавство в цій системі. Поняття про об'єкт та предмет вивчення загального землезнавства. Завдання землезнавства на сучасному етапі розвитку суспільства.

Тема 2. Коротка історія розвитку загального землезнавства. Землезнавство на сучасному етапі. Зародження географії в античному періоді. Стан землезнавства в середні віки. Епоха великих географічних відкриттів. Формування галузей географічної науки. Землезнавство на сучасному етапі.

Тема 3. Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці. Механічна взаємодія в планетарних фізико-географічних процесах. Ізостазія в геосферах. Гравітаційна взаємодія Землі з Місяцем і Сонцем. Гравітаційна диференціація речовини в Землі. Термодинамічні явища в географічній оболонці. Система горизонтального переносу тепла – географічні теплові машини. Явища електромагнетизму. Геохімічні явища. Закони біологічних систем. Соціальні системи. Земні системи (геосистеми).

Тема 4. Земля в космічному просторі. Основні риси будови Всесвіту. Поняття про Всесвіт /Космос/, Метагалактику і нашу Галактику. Короткі відомості про планети та інші тіла Сонячної системи. Космічне землезнавство.

Тема 5. Основні дані про Землю. Еволюція уявлень про фігуру Землі. Поняття про еліпсоїд і геоїд. Форма і розміри Землі. Географічне значення розмірів і маси Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітне поле Землі. Географічний простір Землі.

Тема 6. Рухи Землі та їх географічні наслідки. Добове обертання Землі. Докази, наслідки, характеристики добового обертання Землі. Час. Припливи та відпливи. Причини прояву сили Коріоліса.

Тема 7. Рух Землі навколо Сонця. Причини зміни пір року

на Землі. Нерівність пір року. Кліматичні наслідки обертання Землі.

Змістовий модуль 2. *Оболонки Землі (будова, процеси і явища)*

Тема 8. Внутрішня будова Землі. Шарувата будова Землі. Поняття про земну кору, мантію і ядро Землі, їх фізичний стан, речовинний і хімічний склад. Причини сферичної будови Землі. Типи земної кори. Поняття про материкові і океанічні платформи, геосинклінальні і орогенічні області. Особливості будови серединноокеанічних хребтів. Вулкани. Землетруси.

Тема 9. Сучасні особливості розподілу суші та моря. Утворення материків і океанів. Форми земної поверхні. Рельєф океанічного дна. Гіпсографічна крива. Особливості розподілу суші і моря як один із найважливіших чинників у диференціації географічної оболонки.

Тема 10. Географічна оболонка Землі. Обґрунтування вчення про географічну оболонку Землі. Географічна оболонка як система взаємодіючих компонентів – літосфери, гідросфери, атмосфери і біосфери, нерівнозначність компонентів географічної оболонки Землі. Якісна своєрідність географічної оболонки: її цілісність, наявність речовини в різних агрегатних станах, наявність двох джерел енергії – ендогенної і екзогенної. Межі географічної оболонки, її ярусна (по вертикалі) і ландшафтна (по горизонталі) будова. Вік географічної оболонки Землі. Основні етапи її еволюції. Сучасні уявлення про роль космічних випромінювань у географічній оболонці.

Тема 11. Загальні відомості про атмосферу. Атмосфера, її сучасний склад і походження. Будова атмосфери. Поділ тропосфери на повітряні маси. Радіація в атмосфері. Загальний баланс тепла в системі атмосфера – поверхня Землі. Кругообіг тепла. Теплові пояси Землі. Розподіл температур повітря в січні і липні. Розподіл хмарності і опадів. Сучасні проблеми охорони

атмосфери. Роль атмосфери в динаміці географічної оболонки. Баричне поле Землі. Загальна циркуляція атмосфери. Регіональні циркуляції атмосфери: пасати, мусони, циклони і антициклони. Місцеві циркуляції повітря: бризи, фени, бора, містраль, сарма та інші. Повітряні маси і фронти. Роль атмосферних циркуляцій у перерозподілі тепла і вологи в географічній оболонці.

Тема 12. Загальні відомості про гідросферу. Поняття про гідросферу. Розподіл окремих складових частин гідросфери. Океанічні та морські води, їх солоність та склад солей. Поділ морських вод на поверхневі батіальні і абісальні. Класифікація морів. Атмосферні води, їх походження і запаси. Води суші, їх види і походження. Озера, їх походження і типи. Класифікація рік. Льодовики, їх типи і географічне поширення. Підземні води. Вічна мерзлота. Сучасні проблеми охорони гідросфери. Роль гідросфери у динаміці географічної оболонки. Великий і Малий кругообіг води. Походження океанічних течій і їх класифікація. Загальна схема океанічних течій і їх вплив на перерозподіл тепла і вологи. Роль гідросфери у формуванні макрокліматичних особливостей географічної оболонки. Роль гідросфери у забезпеченні вологою різних районів земної кулі.

Тема 13. Загальні відомості про біосферу. Виникнення і еволюція біосфери. Основні компоненти біосфери. Вчення В.І.Вернадського про біосферу. Специфічні особливості живої речовини на Землі: виключно висока активність, пристосованість і велика різноманітність. Стійкість живих організмів до несприятливих умов середовища. Проблеми охорони біосфери. Роль біосфери у динаміці географічної оболонки. Біологічний кругообіг речовин. Кругообіг вуглецю. Роль живих організмів у формуванні земної кори, гідросфери, ґрунтового покриву. Біосферно-екологічні функції ґрунтів. Педосфера Землі. Роль живих організмів в еволюції географічної оболонки. Поняття про ноосферу.

Змістовий модуль 3. Структура географічної оболонки.

Людина і навколишнє середовище

Тема 14. Антропосфера: сучасний етап розвитку географічної оболонки. Людство як компонент географічної оболонки. Історія природокористування. Екологічні кризи минулого: біфуркації історії людства. Сучасна екологічна ситуація. Ознаки глобальної екологічної кризи.

Тема 15. Ритмічні явища в географічній оболонці. Походження ритмів у географічній оболонці. Ритми добові та річні, зумовлені відповідно осьовим і орбітальним рухами Землі. Сонячно-земні цикли. Внутривікові і надвікові цикли. Ритми та цикли зледенень в історії Землі. Геотектонічні цикли. Значення ритмічних циклів у географічній оболонці для прогнозування її розвитку.

Тема 16. Розвиток географічної оболонки. Гіпотези про походження Сонячної системи і Землі. Гіпотези Канта і Лапласа – перші наукові спроби дати уявлення про природу утворення тіл Сонячної системи. Гіпотеза Шмідта. Сучасні космогонічні ідеї. Розвиток компонентів географічної оболонки. Основні етапи розвитку географічної оболонки: докембрійський, каледонський, герцинський і альпійський, Специфіка антропогенного етапу розвитку оболонки. Структура географічної оболонки. Географічні пояси і зони суші. Зональність Світового океану, її специфічні особливості. Азональні процеси і явища. Висотна поясність. Поняття про географічні ландшафти та їх морфологічні істини. Географічний ландшафт як основна структурна одиниця географічної оболонки, що характеризується рисами зональної і азональної будови. Практичне значення вивчення географічних ландшафтів для різних галузей народного господарства і охорони природи.

Тема 17. Вплив людини на навколишнє середовище. Глобальні зміни. Поняття про географічне середовище та його

роль у розвитку суспільства. Класифікація природних ресурсів. Проблеми охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. Демографічна проблема. Продовольча криза. Екологічні проблеми сільського господарства. Антропогенні зміни навколишнього середовища. Можливі наслідки порушення екологічної та динамічної рівноваги в географічній оболонці. Необхідність міжнародного співробітництва в справі охорони і питань раціонального використання природних ресурсів. Глобальні зміни. Чинники кліматичних змін. Парниковий ефект. Баланс CO₂ в географічній оболонці. Радіаційна рівновага. Глобальне похолодання клімату. Геоекологічна роль Світового океану.

У процесі самостійного вивчення матеріалу студентам пропонується засвоїти такі питання:

Тема 1. Сучасна географія як система природничо-географічних і економіко-географічних наук. Загальне землезнавство в цій системі.

Тема 2. Формування галузей географічної науки.

Тема 3. Термодинамічні явища в географічній оболонці. Система горизонтального переносу тепла – географічні теплові машини. Геохімічні явища. Закони біологічних систем. Соціальні системи. Земні системи (геосистеми).

Тема 4. Космічне землезнавство.

Тема 5. Географічний простір Землі.

Тема 6. Причини прояву сили Коріоліса.

Тема 7. Орбітальний рух Землі і календар.

Тема 8. Причини сферичної будови Землі. Типи земної кори. Особливості будови серединноокеанічних хребтів.

Тема 9. Гіпсографічна крива.

Тема 10. Якісна своєрідність географічної оболонки: її цілісність, наявність речовини в різних агрегатних станах, наявність двох джерел енергії – ендогенної і екзогенної.

Тема 11. Вік географічної оболонки Землі. Основні етапи її еволюції. Сучасні уявлення про роль космічних випромінювань у географічній оболонці.

Тема 12. Поділ тропосфери на повітряні маси.

Тема 13. Радіація в атмосфері. Загальний баланс тепла в системі атмосфера – поверхня Землі. Кругообіг тепла. Теплові пояси Землі.

Тема 14. Розподіл хмарності і опадів.

Тема 15. Баричне поле Землі. Загальна циркуляція атмосфери. Регіональні циркуляції атмосфери: пасати, мусони, циклони і антициклони. Місцеві циркуляції повітря: бризи, фєни, бора, містраль, сарма та інші. Повітряні маси і фронти. Роль атмосферних циркуляцій у перерозподілі тепла і вологи в географічній оболонці.

Тема 16. Океанічні та морські води, їх солоність та склад солей. Поділ морських вод на поверхневі батіальні і абісальні. Класифікація морів.

Тема 17. Атмосферні води, їх походження і запаси. Води суші, їх види і походження.

Тема 18. Озера, їх походження і типи.

Тема 19. Класифікація рік.

Тема 20. Льодовики, їх типи і географічне поширення.

Тема 21. Підземні води. Вічна мерзлота. Сучасні проблеми охорони гідросфери.

Тема 22. Походження океанічних течій і їх класифікація. Загальна схема океанічних течій і їх вплив на перерозподіл тепла і вологи.

Тема 23. Специфічні особливості живої речовини на Землі: виключно висока активність, пристосованість і велика різноманітність. Стійкість живих організмів до несприятливих умов середовища.

Тема 24. Проблеми охорони біосфери. Роль біосфери у динаміці географічної оболонки. Біологічний кругообіг речовин. Кругообіг вуглецю.

Тема 25. Роль живих організмів у формуванні земної кори, гідросфери, ґрунтового покриву. Біосферно-екологічні функції ґрунтів. Педосфера Землі.

Тема 26. Історія природокористування. Ознаки глобальної

екологічної кризи.

Тема 27. Поняття про географічні ландшафти та їх морфологічні істини. Географічний ландшафт як основна структурна одиниця географічної оболонки, що характеризується рисами зональної і азональної будови. Практичне значення вивчення географічних ландшафтів для різних галузей народного господарства і охорони природи.

1.2. Структура програми навчального курсу «Фізична географія України»

Для вивчення курсу «Фізична географія України» навчальним планом передбачено в загальному обсязі **144 години**, з яких **аудиторні – 78 год** (лекції – 36 год, лабораторні – 36 год), самостійна робота – 36 год, ІНДЗ – 36 год.

Головною **метою** курсу «Фізична географія України» є формування системи фізико-географічних знань про територію нашої країни (природні умови і природні ресурси та їх комплексне і раціональне використання), як невід'ємної складової частини загальної системи знань про природу – природничонаукової картини світу. Методологічною основою природничонаукової освіти є екологічний реалізм, який ставить умовою істинності знань про дійсність перевірку її (істинності) у безпосередньому спілкуванні з довкіллям.

Предмет курсу – просторово-часові закономірності територіальної диференціації, характер взаємозв'язків між природними компонентами, прояв сучасних фізико-географічних процесів, регіональні особливості впливу природних умов на господарську діяльність і проживання людей, а також антропогенного впливу на зміни природних умов і природних ресурсів протягом історичного часу.

Результатом географічної освіти має стати внутрішня пізнавальна установка особистості на створення цілісних уявлень про природні умови і природні ресурси, регіональні ландшафтні структури, геоекологічні проблеми України.

Опис навчального процесу

Напря́м, спеціально́сть, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Напря́м: <i>0401 – природничі науки</i></p> <p>Спеціально́сть: <i>6.040104 – географія</i></p> <p>Освітньо-кваліфікацій-ний рівень: <i>бакалавр</i></p>	<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4</p> <p>Загальна кількість годин: 144 год.</p> <p>Тип курсу: <i>цикл навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки</i></p> <p>Рік підготовки: 3</p> <p>Семестр: 5</p> <p>Лекції: 36 год.</p> <p>Семинари: –</p> <p>Лабораторні: 36 год.</p> <p>Самостійна робота: 36 год.</p> <p>Індивідуальна робота: <i>індивідуальне науково-дослідне завдання</i>, 36 год.</p> <p>Модулів: 4</p> <p>Змістових модулів: 3</p> <p>Вид контролю: <i>іспит</i></p>

Основними завданнями дисципліни “Фізична географія України” є: аналіз компонентної структури природного навколишнього середовища України; розгляд основних сучасних теоретико-методологічних положень фізико-географічного аналізу території, засвоєння теоретичних і практичних питань комплексного фізико-географічного аналізу території України; виявлення регіональних особливостей природних умов України; аналіз екологічних питань стану довкілля; виявлення структури природоохоронного фонду, раціональне використання та охорона природи.

Базою при вивченні курсу служать теоретичні знання загальноосвітніх курсів з фізичної географії: геології, геоморфології, гідрології, метеорології і кліматології, ґрунтознавства, ландшафтознавства, а також основ економічних знань, газетних публікацій та інших видань.

Основними результатами вивчення курсу є вміння аналізувати географічні закономірності поширення природних

компонентів та виявляти складні взаємозв'язки в них; формування знань про природні комплекси; визначати екологічні наслідки антропогенного впливу на довкілля в межах України; розуміти складні взаємозв'язки в системі «природа – населення – господарство».

У процесі вивчення курсу студенти повинні оволодіти наступними показниками знань і вмінь.

Знання:

1. Чітко уявляти об'єкт дослідження – територія України, її географічне положення.

2. Орієнтуватися у сучасних предметних напрямках географічної науки та методах її дослідження, що апробовані для території України.

3. Обґрунтувати сучасні (новітні) теоретико-методологічні та методичні виміри вивчення природних умов і природних ресурсів України.

4. Характеризувати природні умови і природні ресурси: геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр; кліматичні умови і ресурси; моря, внутрішні води і їх ресурси; ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ.

5. Виявляти несприятливі природні процеси; зміну основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини.

6. Характеризувати регіональні ландшафтні структури України.

Уміння:

1. Використовувати новітні методи дослідження, зокрема а) загальнонаукові (ретроспективний, системний, структурний), б) дисциплінарні (аналіз літературних джерел, природних аналогій, картографічний, статистичний, польових фізико-географічних досліджень), в) міждисциплінарні (моделювання, математичне картографування) та ін.

2. Аналізувати фізичну, геологічну, тектонічну, четвертинних відкладів, палеогеографічну, геоморфологічну карти та легенди до них. Встановлювати закономірності: тектоніко-орографічної будови, поширення комплексів гірських порід, поширення основних типів і родовищ корисних копалин, поширення генетичних типів рельєфу.

3. Давати кліматичну характеристику окремого району чи населеного пункту.

4. Оцінювати забезпеченість водними ресурсами різних регіонів України.

5. Визначати зональні типи ґрунтів, рослинності, біотопів для різних регіонів України.

6. Виявляти сучасні фізико-географічні процеси, з'ясовувати причини їх прояву.

7. Виділяти регіони, що зазнали найбільших змін під впливом господарської діяльності.

8. Аналізувати просторову ландшафтну структуру та геоecологічну ситуацію в Україні.

9. Працювати зі статистичним матеріалом і довідниками: будувати графіки і діаграми.

Змістовий модуль 1. *Регіональна фізична географія*

Тема 1. Географія як наука, об'єкт, предмет і методи досліджень. Географія України в системі географічних наук. Походження назви «України». Географічне положення України, кордони. Роль і місце України серед сусідніх держав Східної Європи. Методичні аспекти дослідження природних умов і природних ресурсів України. Джерела географічної інформації про Україну.

Змістовий модуль 2. *Загальний аналіз природних умов і природних ресурсів*

Тема 2. Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр. Орографія і гіпсометрія. Геологічна будова. Основні етапи до четвертинної геологічної історії. Палеогеографія четвертинного періоду. Основні тектонічні структури: Український щит,

Дніпровсько-Донецька западина, Донецька складчаста область, Волино-Подільська плита, Галицько-Волинська западина, Причорноморська западина, Південно-західні відроги Воронежського кристалічного масиву, гірська споруда Українських Карпат, Кримський мегантиклінорій. Приуроченість корисних копалин (паливних, металевих та неметалевих) до основних структур.

Геоморфологічна будова: морфоструктури та морфоскульптури. Геоморфологічне районування.

Тема 3. Кліматичні умови і ресурси. Кліматотвірні чинники. Розподіл метеорологічних елементів. Сезонність погодних умов. Неприятливі кліматичні явища і процеси. Кліматичні ресурси та районування. Агрокліматичні зони України.

Тема 4. Моря, внутрішні води та їх ресурси. Чорне і Азовське моря. Поверхневі та підземні води. Річки й озера. Їх особливості. Грунтові та підземні води. Транзитний стік. Водні ресурси і водний баланс. Ефективне використання та охорона прісних вод. Між басейнове переміщення прісних вод. Гідрологічне районування. Чорне й Азовське море. Площа, глибини та температура води. Ресурси морів. Екологічні проблеми Чорного й Азовського морів.

Тема 5. Грунтовий, рослинний покрив і тваринний світ.

Грунти України. Історія ґрунтових досліджень в Україні. Умови ґрунтоутворення та розподілу ґрунтів на території України. Чинники ґрунтоутворення. Закономірності розподілу ґрунтів. Принципи класифікації та номенклатура ґрунтів України. Агроґрунтове районування України та його місце в ґрунтово-географічному районуванні. Питання охорони ґрунтового покриву України.

Рослинний покрив. Історія формування рослинного покриву. Рослинні зони: зона мішаних широколистяних лісів; лісостепова зона; степова зона; зона середземноморських широколистяних лісів. Ресурси флори. Господарське використання та зміна рослинного покриву. Рідкісні, реліктової та ендемічні види рослинного покриву України.

Тваринний світ. Історія дослідження тваринного світу України. Основні види тваринного світу. Зоогеографічне районування. Господарське значення. Види тваринного світу, що занесені до

Червної книги України.

Тема 6. Неприятливі природні процеси і шляхи боротьби з ними.

Тема 7. Зміна основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини. Охорона природи в Україні.

Змістовий модуль 3. *Регіональний аналіз природних умов*

Тема 8. Ландшафти і фізико-географічне районування. Зміни ландшафтів за історичний час. Ландшафти України, їх типологія і класифікація. Принципи і методи фізико-географічного районування. Обґрунтування схеми фізико-географічного районування. Аналіз існуючих схем фізико-географічного районування.

Тема 9. Регіональні ландшафтні структури. Рівнинні ландшафтні структури: зона мішаних хвойно-широколистяних лісів, зона широколистяних лісів, лісостепова та степова зона (північно степова, середньо степова та сухо степова).

Тема 10. Гірські ландшафтні структури: Українські Карпати, Кримські гори та їх фізико-географічні області.

На *самостійне* опрацювання відводиться поглиблене вивчення географічної номенклатури з фізичної географії України, що включає в себе назви елементів берегової лінії, орографічні, гідрографічні елементи, родовища корисних копалин.

Виконання поставлених завдань сприятиме кращому засвоєнню лекційного матеріалу, формуванню цілісного уявлення про взаємопроникнення, взаємодію природних компонентів природно-територіальних і природно-аквальних комплексів України.

Опрацювання номенклатури з курсу «Фізична географія України» ставить на меті розвинути навички вільного орієнтування на загально-географічній карті просторового розташування основних орографічних, гідрографічних елементів та елементів берегової лінії території України.

В пошуках номенклатури студенти можуть користуватися

різними картами атласів України.

1.3. Структура програми навчального курсу "Фізична географія материків і океанів"

Для вивчення курсу «Фізична географія материків та океанів» навчальним планом передбачено в загальному обсязі **396 годин**, з яких: аудиторні – 174 год.(лекції – 88 год, лабораторні – 86 год.), самостійна робота – 112 год, ІНДЗ – 110 годин.

Розподіл годин по семестрах проведено згідно навчального плану: **IV семестр:** аудиторних – 34 години, з них:

18 год – лекційних,

16 год – лабораторних;

40 год – самостійна робота; ІНДЗ – 20 годин.

Форма контролю – контрольна робота.

V семестр: аудиторних -- 72 години, з них:

36 год – лекційних,

36 год – лабораторні роботи;

45 год – самостійна робота; ІНДЗ – 60 години

Форма контролю – залік.

VI семестр: аудиторних – 68 годин, з них:

34 год – лекції,

34 год – лабораторні;

27 год – самостійна робота, ІНДЗ – 30 годин.

Курсова робота

Форма контролю – іспит

Курс «Фізична географія материків і океанів» є одним з основних у системі фізико-географічних дисциплін, які вивчаються у вищих навчальних закладах при підготовці бакалавра, спеціаліста, магістра географії.

Вивчення курсу фізичної географії материків та океанів базується на знаннях, отриманих з курсу загального землезнавства

(загальної фізичної географії, основ фізичної географії). У зв'язку з цим виникає потреба виділити у програмі короткий розділ “Загальні фізико-географічні закономірності Землі”. Враховуючи виняткове значення впливу океанів на диференціацію природи материків, виділяється оглядовий розділ з вивчення Світового океану. Головна увага при цьому приділяється проблемі взаємодії океанів і материків, впливу океанів на формування кліматичних відмінностей на материках. Тому, неодмінною складовою є вивчення природи океанів, частин Світового океану, в курсі “Фізична географія Світового океану: екологічні та фізико-географічні аспекти”, що вивчається в IV семестрі.

Таблиця 3

Опис навчального процесу

Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Напрямок: <i>0401 – природничі науки</i></p> <p>Спеціальність: <i>6.040104 – географія</i></p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i></p>	<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 11</p> <p>Загальна кількість годин: 396 годин</p> <p>Тип курсу: основний</p> <p>Рік підготовки: 2-й, 3-й</p> <p>Семестр: 4, 5, 6</p> <p>Лекції: 88 годин</p> <p>Семінари: –</p> <p>Практичні: –</p> <p>Лабораторні: 86 годин</p> <p>Самостійна робота: 112 годин</p> <p>Індивідуальна робота: 110 годин</p> <p>Модулів: 4</p> <p>Змістових модулів: 11</p> <p>Вид контролю: <i>контрольна робота, залік, іспит</i></p>

Вивчення материків доцільно починати з розгляду найбільшого та найскладнішого за природними умовами континенту – Євразії. В межах даного материка найбільш повно простежуються основні закономірності диференціації географічної оболонки (широтна та висотна поясисть,

секторність). Враховуючи значні розміри материка, складність його природи та, власне, близькість Європи, що фактично є середовищем життя європейців, якими ми є, Євразія розглядається за окремими частинами світу – Європа та Азія. Характеристика кожного материка складається з загального та регіонального огляду природи. В загальному огляді основна увага приділяється вивченню особливостей формування території та основним етапам розвитку природи материка, аналізу взаємозв'язків між окремими компонентами природи, обґрунтуванню схеми фізико-географічного районування.

Основною таксономічною одиницю вивчення в регіональному огляді є *фізико-географічна країна*, тобто цілісна територія в межах материка з притаманною єдністю геоструктури, яка розташована більшою своєю частиною в межах одного географічного поясу. Фізико-географічні країни, що подібні за характером розвитку природних процесів, об'єднуються в регіони більш високого таксономічного рангу – *субконтиненти* або групи країн. У межах гірських країн виділяються фізико-географічні області за геолого-геоморфологічними особливостями, які зумовлюють зміни теплового та водного режимів.

У заключному розділі курсу підсумовуються особливості територіальної диференціації природи материків в цілому, аналізуються найважливіші географічні проблеми планетарного характеру.

Курс фізичної географії материків та океанів як навчальна дисципліна, крім самостійного значення, має безпосередній вихід на шкільну програму, що вимагає при його вивченні цілеспрямованої уваги до шкільної програми, відбору матеріалу та його висвітлення.

Програма курсу включає орієнтований перелік тем ІНДЗ та курсових робіт, які включають комплексну характеристику природи материків та океанів, їх регіонів, написання рефератів та підготовку повідомлень з актуальних проблем фізичної географії.

Предметом вивчення є загальні фізико-географічні закономірності та їх прояв на материках та в океанах.

Об'єкт вивчення – материки та океани нашої планети.

Мета курсу: вивчення диференціації географічної оболонки над материками та океанами, аналіз взаємодії компонентів природи кожного материка і океану, регіональні відмінності, природні процеси та явища, напрям природокористування та його вплив на ландшафтну структуру, результати синтезу окремих компонентів і процесів в просторі та часі.

Головне завдання курсу полягає у вивченні загальних закономірностей просторової диференціації географічної оболонки, прояву їх особливостей в межах Світового океану та його частин, материків і фізико-географічних регіонів. Важливе значення при цьому має встановлення подібних та відмінних рис природи материків, або їх фізико-географічних регіонів на основі глибокого наукового розуміння загальних фізико-географічних закономірностей формування природних умов Землі. При вивченні курсу особливої уваги набуває аналіз екологічних проблем, специфіка їх прояву в різних регіонах земної кулі.

Змістовні модулі: Вступ; фізична географія Атлантичного та Північно-Льодовитого океану; особливості природи Тихого та Індійського океанів; екологічні проблеми Світового океану; фізична географія: Європи; Азії; Північної Америки; Південної Америки; Африки; Австралії та Океанії; Антарктиди.

На *самостійне* опрацювання відводиться поглиблене вивчення географічної номенклатури, що передбачає вільне орієнтування за географічними картами.

Частина 1. (IV семестр). Вступ. Фізична географія та екологія Світового океану

Змістовний модуль 1. Вступ до курсу «Фізична географія материків та океанів»

Тема 1. ВСТУП. Зміст курсу фізичної географії материків і океанів як особливого напрямку регіональної фізичної географії,

його головне завдання. Материки та океани, як частини географічної оболонки. Загальний та регіональний фізико-географічні огляди. Сучасні напрямки досліджень материків і океанів.

Тема 2. *Загальні фізико-географічні закономірності Землі.* Загальні закономірності геотектури (материки та океани), будова, рельєф дна океану та суходолу. Вплив планетарного рельєфу на просторову диференціацію географічної оболонки. Планетарні закономірності розподілу тепла в географічній оболонці. Завдання фізико-географічного районування. Схеми таксономічних одиниць районування. Структура та зміст характеристики регіону.

Тема 3. *Фізична географія Світового океану.* Походження та історія формування Світового океану. Фізико-географічне районування Світового океану. Основні принципи та методи фізико-географічного районування Світового океану. Південний океан. Проблеми фізико-географічного районування Світового океану. Океанічні ландшафти. Глобальні зв'язки між океаном та материками.

Змістовний модуль 2. Фізична географія Атлантичного та Північно-Льодовитого океану

Тема 4. *Особливості природи Атлантичного океану.* Назва, розміри, походження та формування улоговини океану. Рельєф дна. Донні відклади. Серединний океанічний хребет, особливості його будови та сейсмічність. Сучасні неотектонічні процеси. Циркуляція вод океану. Течії. Квазістаціонарні круговороти води в Атлантиці. Фактори їх зародження. Кліматичні особливості. Фізико-географічне районування Атлантичного океану

Тема 5. *Регіональні (аквальні) відмінності Атлантики.* Фактори диференціації Атлантичного океану, прояв географічної зональності на дні океану. Аквальні комплекси та їх поширення. Відмінності природи океану. Природа європейських морів Атлантики (Норвезьке море, Балтійське море, Північне море,

Середземне море). Американське середземномор'я (Мексиканська затока, Карибське море). Західний шельф Атлантики. Гвінейська затока. Високі широти Південної Атлантики (море Скотта, море Уделла).

Тема 6. *Північний Льодовитий океан.* Розміри, географічне положення океану. Тектоніка, рельєф дна і донні відклади. Циркуляція вод океану. Льодовий режим. Дрейф криги. Пакова крига. Береговий припай. Полярні станції. Сучасні дослідження Арктики. Фізико-географічне районування Північного Льодовитого океану. Природа морів Північного Льодовитого океану. Європейський сектор Арктики: Норвезьке море, Баранцеве море, Біле море. Моря, що омивають Північну Азію (Карське море, море Лаптевих, Східно-Сибірське море, Чукотське море). Моря Канадського Арктичного архіпелагу.

Змістовний модуль 3. Фізико-географічні особливості природи Індійського та Тихого океанів

Тема 7. *Індійський океан.* Розміри, площа, дослідження океану. Формування улоговини та рельєф дна. Кліматичні особливості, мусонна циркуляція. Течії Індійського океану, їх активність та прояви. Географічна зональність, органічний світ океану. Відмінності природи (Перська затока, Аравійське море, Червоне море, Аденська затока, Бенгальська затока, Андаманське море, море Співдружності).

Тема 8. *Тихий океан.* Межі Тихого океану, розміри, назва та особливості географічних відкриттів та досліджень. Загальні риси природи океану. Походження, тектоніка та сучасний рельєф дна. Гайоти. Острови в океані, їх генезис, поширення. Тектонічна активність океану, вулканізм. Вулканічні острови в зоні Тихоокеанського вулканічного кільця. Кліматичне районування та циркуляція вод. Течія Ель-Ніньо як унікальне та загадкове явище природи. Природне районування Тихого океану. Регіональні особливості природи окраїнних морів західного шельфу.

Міжострівні моря Тихого океану. Філіпінське, Коралове та Тасманове моря. Затока Аляска, Каліфорнійське море. Моря південного полярного поясу (Росса, Амундсена, Белінсгаузена).

Змістовний модуль 4. Екологічні проблеми Світового океану та їх регіональні прояви

Тема 9. *Природні ресурси та екологія вод Світового океану.* Мінеральні ресурси та їх географія. Енергетичні ресурси океану, перспективи їх використання. Біологічні ресурси Атлантичного, Північно-Льодовитого, Індійського та Тихого океанів, їх використання та роль в житті людини. Антропогенне забруднення Світового океану. Джерела та види забруднення. Катастрофи на берегах та у відкритих просторах океану. Вплив морського транспорту на Світовий океан. Наслідки антропогенного впливу та напрямки раціонального використання багатств Світового океану. Види та напрямки природоохоронної діяльності, міжнародна співпраця в галузі охорони довкілля Світового океану.

Частина 2. (У семестр) Материка Північної півкулі

Змістовний модуль 5. Фізична географія Європи

Тема 1. ВСТУП. Загальні відомості про материк Євразія. Вплив географічного положення на формування природних умов. Природні межі та поділ на частину світу. Людина. Центри походження прашурів сучасної людини. Час та шляхи заселення материка людиною. Сучасне населення та антропогенний прес на природні умови.

Тема 2. *Європа.* Фізико-географічне положення. Загальний огляд. Розміри та межі. Загальний план орографічної будови. Особливості природних умов території. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Геологічне минуле та сучасна тектонічна будова. Розвиток природи в неоген-четвертинний час. Роль неотектонічних рухів у формуванні сучасного рельєфу. Вулканізм та сейсмічність. Зміна клімату, материкові зледеніння.

Формування сучасного органічного світу. Людина в Європі.

Тема 3. Рельєф Європи. Загальні риси, зв'язок з тектонікою. Четвертинне зледеніння та його прояви у формах рельєфу. Основні типи морфоструктур та морфоскульптура поверхні. Корисні копалини, закономірності їх поширення в процесі геологічного розвитку території. Сучасні геоморфологічні процеси.

Тема 4. Клімат Європи. Фактори кліматотворення. Сонячна радіація, циркуляція атмосфери, вплив океанів та сусідства з суходолом, підстилаюча поверхня. Характеристика холодного та теплого сезонів року за окремими кліматичними елементами (пануючі повітряні маси, температура повітря (середні, максимальні, мінімальні значення), опади (режим випадання, річні суми), коефіцієнт зволоження, індекс сухості. Кліматичне районування, кліматичні пояси, області та підобласті. Кліматичні ресурси та їх використання.

Тема 5. Внутрішні води Європи. Води суходолу, як елемент природного комплексу. Особливості розподілу поверхневих вод Європи та фактори, що їх обумовлюють. Сумарний річковий стік, джерела живлення й типи водного режиму рік. Характеристика найбільших річкових систем. Озера: умови формування, типи, закономірності поширення. Болота, підземні води, льодовики. Водосховища. Багаторічна мерзлота. Господарське використання водних ресурсів, їх охорона.

Тема 6. Ґрунтово-рослинний покрив. Ґрунти, рослинність, тваринний світ. Загальні особливості формування та поширення ґрунтів у зв'язку з історією розвитку природи та сучасними фізико-географічними умовами. Характеристика ґрунтового покриву, рослинності і тваринного світу. Ліси Європи. Висотна поясність ґрунтового покриву і рослинності гірських систем. Культурна рослинність. Охорона природи.

Тема 7. Особливості просторової диференціації природи та фізико-географічне районування. Роль зональних (кліматичних) та азональних (геолого-геоморфологічних) факторів у просторовій

диференціації природи. Природні зони, їх характеристика. Фізико-географічне районування Європи: субконтиненти, країни, області. Природні ресурси, їх сучасний стан, використання та охорона. Екологічні проблеми Європи.

Змістовний модуль 6. Фізична географія Азії

Тема 1. *Азія як частина світу.* Особливості фізико-географічного положення, його наслідки. Строкатість орографічної будови. Складна структура природних комплексів. Формування території та основні етапи розвитку природи. Давні платформи. Геосинклінальні пояси, етапи їх розвитку. Тектонічні процеси в Альпійсько-Гімалайському та Тихоокеанському поясах у палеогені та неогені. Активізація давніх та молодих платформ. Вулканізм та землетруси. Роль неотектонічних процесів у формуванні загальних рис сучасного рельєфу. Материкове зледеніння. Зледеніння гірських країн. Різноманітність корисних копалин, їх географія, використання.

Тема 2. *Рельєф Азії.* Геологічна будова і тектоніка як ведучі чинники рельєфотворення, різноманітність форм поверхні Азії. Палеогеографія Азії, її вплив на формування рельєфу. Основні риси орографії та гіпсометрії. Типи морфоструктур, морфоскульптур. Сучасні геоморфологічні процеси, їх види та прояви. Антропогенний фактор у формуванні сучасних форм рельєфу.

Тема 3. *Клімат.* Особливості прояву кліматоутворюючих факторів у зв'язку з географічним положенням, розмірами території та складністю будови її поверхні. Радіаційний режим та циркуляція атмосфери. Закономірності розподілу кліматичних елементів у різні сезони (температура, тиск, опади). Співвідношення тепла та вологи. Агрокліматичні ресурси. Кліматичне районування. Кліматичні пояси, області. Рекреаційні ресурси клімату.

Тема 4. *Внутрішні води.* Вплив кліматичних умов та рельєфу на розвиток річкової мережі. Сумарний річковий стік. Джерела

живлення й типи водного режиму річок. Характеристика найбільших річок, оцінка їх господарського значення. Водні меліорації, райони їх поширення. Озера: генетичні типи та закономірності поширення. Болота, підземні води, умови утворення та розвитку. Сучасне зледеніння території (покривне, гірське), площа та закономірності поширення. Багаторічна мерзлота. Водосховища. Екологія поверхневих вод Азії.

Тема 5. *Грунтовий покрив, рослинність і тваринний світ.* Періоди формування і склад органічного світу північної та південної частин Азії. Основні типи ґрунтів та їх просторова диференціація. Висотна поясність ґрунтово-рослинного покриву. Тваринний світ. Зміни під впливом господарської діяльності людини. Культурна рослинність, центри її поширення. Мережа природоохоронних територій.

Тема 6. *Особливості просторової диференціації природи та фізико-географічне районування Азії.* Вплив зональних та азональних чинників на просторову диференціацію природи. Природні та антропогенні чинники диференціації географічної оболонки. Географічні пояси та природні зони. Схеми фізико-географічного районування Азії. Природні відмінності субконтинентів, фізико-географічних країн та областей.

Змістовний модуль 7. Фізична географія Північної Америки

Тема 1. *Загальні риси природи материка та його формування.* Фізико-географічне положення. Подібність з Євразією і найбільш характерні індивідуальні особливості. Формування материка й основні етапи розвитку природи. Утворення Північно-Американської платформи і геосинклінальних поясів. Корисні копалини, їх поширення та використання. Покривне та гірське зледеніння. Формування сучасного органічного світу, вплив зледеніння на природні комплекси.

Тема 2. *Рельєф.* Загальні риси будови поверхні. Цикли тектогенезу на материк. Роль неоген-четвертинного періоду у формуванні рельєфу. Типи морфоструктур. Рівнинний схід та

гірський захід материка. Вулканізм. Типи морфоскульптур. Сучасні форми рельєфу.

Тема 3. *Клімат та внутрішні води.* Загальні особливості формування клімату материка. Радіаційний режим. Особливості циркуляції атмосфери, роль меридіонального переносу повітряних мас. Характеристика кліматичних сезонів за окремими елементами (температура, тиск, опади). Нестійкість погодних умов. Урагани. Торнадо. Кліматичне районування. Характеристика кліматичних поясів. Агрокліматичні ресурси. Особливості річкової сітки, джерела живлення, режим стоку. Річкова система Міссісіпі. Озера, їх генетичні типи і поширення. П'ять великих озер. Гірське зледеніння. Багаторічна мерзлота. Штучні водойми на материку, їх функціональне призначення та використання. Проблема забруднення вод та екологія поверхневих вод.

Тема 4. *Природна зональність на материку.* Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Особливості розподілу основних типів ґрунтово-рослинного покриву і тварин порівняно з Євразією. Історія формування органічного світу. Центри формування флори. Найважливіші культурні рослини, їх поширення. Характеристика тваринного світу. Заселення материка людиною. Корінне населення, його походження і расова належність. Формування сучасного населення. Особливості господарської діяльності, порушення природної рівноваги. Екологічні проблеми на материку.

Тема 5. *Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.* Роль геолого-морфологічних відмінностей у просторовій диференціації природи. Географічні пояси та природні зони та їх характеристика. Структура природної зональності в межах материка. Поділ на субконтиненти: Американський сектор Арктики, Поза кордільєрський схід, Кордільєрський захід, Центральна Америка. Регіональні відмінності природи. Мережа національних парків та їх роль в збереженні ландшафтного різноманіття материка.

Частина 3 (VI семестр). Південні материки.

Змістовний модуль 8. Фізична географія Південної Америки

Тема 1. *Південна Америка на фізичній карті світу.* Фізико-географічне положення, розміри та конфігурація. Загальні особливості природи, вплив океанів на формування природних умов. Ступінь освоєння території. Формування материка й основні етапи розвитку його природи. Історія геологічного розвитку Південноамериканської платформи і геосинклінальні області. Корисні копалини. Процеси гороутворення, сейсмічність та вулканізм. Неотектонічні рухи, їх роль у формуванні сучасного рельєфу. Своєрідність органічного світу, вплив інших материків. Розвиток природи в неоген-четвертинний час. Рельєф платформенної та геосинклінальної областей. Південло-Американська платформа і орогенний пояс Анд, головні типи морфоструктур та морфоскульптури. Сучасні геоморфологічні процеси.

Тема 2. *Клімат Південної Америки.* Фактори кліматотворення. Радіаційний режим, баричні центри, роль пасатної циркуляції. Розподіл температури, тиску та опадів за сезонами над поверхнею материка. Кліматичне районування, характеристика кліматичних поясів та зональні відмінності клімату. Клімат Анд і узбережжя Тихого океану. Відмінності клімату Тихоокеанського та Атлантичного узбережжя. Кліматичні ресурси та їх використання.

Тема 3. *Внутрішні води.* Річковий стік материка, режим стоку. Річкова мережа. Характеристика річкової системи Амазонки. Водоспади. Озера. Сучасне зледеніння Анд. Проблеми збереження та охорони вод.

Тема 4. *Географічна поясність та природна зональність.* Фактори ґрунтоутворення. Ґрунти та їх типи. Структура ґрунтового покриву. Рослинність на материк. Багатство органічного світу, його давність та ендемізм. Вплив зв'язку з іншими материками. особливості розподілу і основні типи ґрунтово-рослинного покриву. Культурна рослинність і корисні

дикорослі рослини. Своєрідність фауни материка. Заселення материка людиною, осередки давньої культури. Походження і змішаний склад сучасного населення, ступінь антропогенного впливу на природу різних частин материка. Географічні пояси та природні зони. Структура широтної зональності. Характеристика біорізноманіття та проблеми його збереження.

Тема 5. *Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування Південної Америки.* Внутрішні відмінності природних умов залежно від положення в різних географічних поясах, особливостей рельєфу, історії розвитку. Субконтиненти материка. Позаандійський схід та Андійський захід. Екологічні проблеми.

Змістовний модуль 9. Фізична географія Африки

Тема 1. *Вступ. Африка – найжаркіший материк планети.* Фізико-географічне положення, розміри, конфігурація. Загальні особливості природи, зумовлені положенням території, рівнинністю рельєфу, впливом океанів. Формування органічного світу, первісна людина на материку. Зміна клімату в четвертинному періоді, їх вплив на сучасну природу материка.

Тема 2. *Рельєф.* Формування материка і основні етапи розвитку природи. Історія геологічного розвитку. Основні риси будови поверхні, зумовлені специфікою розвитку території. Поверхня вирівнювання. Африканська платформа, її елементи, типи морфоструктур. Східно-Африканські розломи. Сучасний вулканізм. Капська і Атласька гірські області, особливості їх рельєфу. Географія корисних копалин, та наслідки їх використання.

Тема 3. *Клімат та внутрішні води.* Формування клімату у зв'язку з положенням відносно екватора, впливом рельєфу і океанів. Радіаційний режим. Циркуляція атмосфери, її роль у формуванні клімату. Закономірності розподілу температури та опадів. Кліматичні пояси Африки. Подібність і відмінність кліматичних умов північної та південної частини материка.

Нерівномірність розподілу поверхневих вод. Безстічні області, тимчасові водотоки. Річковий стік, фактори, що його зумовлюють. Типи режимів річок. Характеристика найбільших річок за особливостями режиму і господарського значення. Найбільші гідроспороди, екологічні наслідки їх будівництва. Озера. Генетичні типи, закономірності поширення. Озера Східної Африки. Озеро Чад. Підземні води. Особливості поширення, якість води.

Тема 4. *Грунти та органічний світ Африки.* Грунтовий покрив, рослинність і тваринний світ. Географія ґрунтів. Загальні риси органічного світу, зв'язок з іншими материками. Флористичні області. Корисні рослини і культурна рослинність. Особливості тваринного світу материка. Зміна природи внаслідок специфічних умов освоєння території. Гострота екологічних проблем. Національні парки.

Тема 5. *Просторова диференціація природи і фізико-географічне районування.* Чіткий прояв зональності в умовах рівнинно-платформеного рельєфу на півночі материка. Зональність у південній частині, її особливості. Географічні пояси та зони. Фізико-географічне районування. Субконтиненти: Північна Африка, Центральна Африка, Східна Африка, Південна Африка. Фізико-географічні країни. Регіональний огляд.

Змістовний модуль 10. Фізична географія Австралії та Океанії

Тема 1. *Загальний огляд.* Фізико-географічне положення, розміри, обриси. Прилеглі острови. Унікальність природних комплексів. Формування материка і основні етапи розвитку його природи. Австралія, як частина Гондвани. Австралійська платформа. Геосинклінальні області. Утворення острівних дуг. Зв'язок з Південно-Східною Азією. Основні етапи формування органічного світу. Рельєф і геологічна будова. Корисні копалини Австралії. Типи морфоструктури платформеної частини і геосинклінальної області материка, прилеглих островів. Поверхня вирівнювання. Сучасні геоморфологічні процеси, їх прояви та наслідки.

Тема 2. *Клімат та внутрішні води.* Особливості формування клімату у зв'язку з положенням біля південного тропіка, розмірами материка, орографічної будови і впливом океанів. Радіаційний режим і циркуляція атмосфери. Характеристика кліматичних сезонів. Кліматичне районування, типи клімату.

Річкова мережа та її формування. Типи живлення рік. Область внутрішнього стоку. Тимчасові водотоки. Система Муррей-Дарлінг, її господарське значення. Озера. Підземні води. Великий Артезіанський басейн. Екологічні проблеми використання та збереження поверхневих та підземних вод материка.

Тема 3. *Закономірності просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.* Ґрунтовий покрив, рослинність і тваринний світ. Типи ґрунтів, рослинності материка та островів. Давність органічного світу, ендемізм та бідність видового складу. Головні центри формування флори. Культурна рослинність. Особливості фауни.

Людина на материку. Походження корінного населення Австралії та прилеглих островів. Дослідження М.М.Міклухо-Маклая. Сучасне населення, ступінь заселення території. Природні багатства. Антропогенні зміни природи, сучасні екологічні проблеми.

Структурні особливості географічної зональності. Фізико-географічне районування. Фізико-географічні країни. Регіональний огляд. Західно-Австралійське плоскогір'я. Центральна низовина. Великий Вододільний хребет.

Тема 4. *Океанія.* Загальні риси природи та історико-етнографічні області. Острови Тихого океану, їх походження і зв'язок із структурами дна. Природні відмінності. Особливості клімату, походження органічного світу. Заселення Океанії людиною. Сучасне населення островів. Меланезія, Мікронезія, Полінезія. Сучасні екологічні проблеми та охорона довкілля.

Змістовний модуль 11. Фізична географія Антарктиди

Тема 1. *Антарктида – унікальний південний материк.* Фізико-географічне положення. Природні особливості материка. Абсолютні висоти, льодовий покрив, суворість клімату, бідність органічного світу. Рельєф. Геологічна будова і рельєф корінного ложа. Льодовий покрив: вік, сучасний стан, типи льодовиків. Вплив на клімат. Антарктичні оазиси.

Тема 2. *Клімат та органічний світ материка.* Радіаційний режим. Циркуляція атмосфери. Розподіл температури і опадів. Органічний світ. Його бідність, зумовлена екстремальними кліматичними умовами. Характерні представники органічного світу.

Міжнародне співробітництво у вивченні клімату та органічного світу. Дослідження України в Антарктиді. Перспективи освоєння природних багатств Антарктиди, можливі негативні наслідки. Напрямки та види охорони ландшафтів Антарктиди.

Тема 3. *Заключний розділ. Сучасні ландшафти планети.* Подібність і відмінності в природі різних материків та океанів – відображення цілісності і єдності географічної оболонки та її неоднорідності.

Природно-територіальні та аквальні комплекси (регіони) – єдині системи, які сформувалися внаслідок взаємодії компонентів природи. Індивідуальні (регіональні) і типологічні особливості природних регіонів, їх діалектична єдність. Типи регіонів як типи природно-ресурсних комплексів. Необхідність комплексного підходу до їх вивчення. Порушення природної рівноваги в глобальних і регіональних масштабах внаслідок господарської діяльності суспільства.

Екологічна проблема – одна з найважливіших сучасних проблем людства. Шляхи її розв'язання. Фізична географія материків та океанів – науково-методична база шкільного курсу “Географія материків та океанів”.

РОЗДІЛ 2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ІНДЗ ТА КУРСОВОЇ РОБОТИ

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) та курсова робота – первинні види самостійної навчально-наукової роботи студента. За структурою та змістом ми вбачаємо значну відмінність, головна з них – у постановці мети, завдань, наявності елементів новизни, а також у практичному значенні. Проте, ці складові навчального процесу мають і багато спільного, оскільки в основі їх виконання – сучасна теоретико-методологічна база фізичної географії, польові та камеральні географічні дослідження.

2.1.Індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ). Відмітимо, що ІНДЗ – наукова робота дослідницького напрямку, тому її обсяг і структура різняться від реферативних наукових робіт з фізичної географії.

Основне мета ІНДЗ – закріпити теоретичні знання, набути практичних навиків опрацювання картографічного, довідкового матеріалу, складання комплексної та порівняльної фізико-географічної характеристики, оволодіти навиками ландшафтного профілювання, картографування прояву явищ і процесів, систематизації та узагальнення багаторічних даних спостережень.

Завдання, які отримує студент, укладені згідно програмного навчального матеріалу і виконання їх спрямоване на поглиблення знань з дисциплін фізико-географічного напрямку. Враховуючи специфіку фізико-географічних напрямків досліджень, вважаємо, що до ІНДЗ можна включати комплексну або порівняльну фізико-географічну характеристику регіональної одиниці. На старших курсах важливою складовою ІНДЗ є складання ландшафтних карт, ландшафтне профілювання, кадастр ландшафту. Досягнення позитивного результату передбачає поєднання самостійної роботи студента та індивідуальних консультацій з викладачем по темі вивчення. Загалом, в процесі виконання завдань ІНДЗ, студент опрацьовує навчальну літературу з питань історії географічних відкриттів та досліджень, аналізує наявні картографічні матеріали, працює з тематичним каталогом наукових і навчальних бібліотек,

готує розширений список доступних літературних та картографічних джерел, монографій, підручників, періодичних географічних видань, аналізує світовий досвід сучасних галузевих досягнень фізичної географії, їх впровадження в практику господарської діяльності. Окреме місце в підготовці ІНДЗ належить картографічним матеріалам. Студент в процесі опрацювання навчальної довідкової літератури (атласів, карт, довідників) самостійно обирає вихідну картографічну базу, систематизує її та використовує згідно тематики завдань. В процесі виконання завдань студент повинен проявити знання та вміння наукового аналізу, вивчити окремі питання теорії і практики визначеної проблематики, показати вміння користуватися методами наукового дослідження, і, головне – закріпити й поглибити теоретичні знання, одержані студентами на лекційних, лабораторних заняттях та під час польової практики.

Захист відбувається в процесі проведення наукового семінару, колоквиуму, заняття проблемної групи, відкритого засідання студентського наукового товариства, конкурсу-захисту наукових студентських робіт, доповіді на науково-практичній студентській або науковій конференції. Саме публічна доповідь студента по темі ІНДЗ дозволяє найбільш повно розкрити суть проблеми та озвучити результати, визначити сучасні напрямки дослідження даного питання.

2.2. Курсова робота. Курсова робота на відміну від ІНДЗ неодмінно передбачає елементи новизни наукового дослідження та наявність результатів, що мають практичну цінність.

Основна мета курсової роботи – вивчення чинників формування, розвитку, трансформації фізико-географічних умов, природних компонентів та геосистем, оцінка їх сучасного стану з використанням апарату фізико-географічних, математичних, статистичних, картографічних, геоінформаційних методів та підходів.

Завдання курсової роботи визначаються метою та залежать від вибору об'єкта. Об'єкт дослідження курсової роботи – фізико-географічна одиниця різного рангу (субконтинент,

фізико-географічна країна, область, край, ландшафтний район або зона, провінція), або ж окрема держава чи її адміністративно-територіальна структура.

В ході підготовки курсової роботи студент повинен показати рівень теоретичної підготовки з фізичної географії загалом, а також вміння користуватися спеціальною географічною літературою, картографічними джерелами, аналізувати основний матеріал із літературних, статистичних та інших джерел, систематизувати та узагальнювати отримані результати, вибудувати логічну схему висвітлення теми, правильно обґрунтувати основні теоретичні положення, апробувати методи фізико-географічних і ландшафтних досліджень, робити практичні висновки і т. п. В процесі виконання курсової роботи при складанні карт студент використовує сучасне програмне забезпечення, тому до виконання курсової роботи ставляться підвищені вимоги. Крім того, доволі часто, саме такі наукові роботи покладені в основу перших наукових публікацій студента, приймають участь у студентських конкурсах обласного, регіонального та загальнодержавного рівня.

Тому, при виконанні курсової роботи необхідно звернути увагу на просторово-часові закономірності територіальної диференціації фізико-географічних одиниць, регіональний характер взаємозв'язків між природними компонентами, прояв сучасних фізико-географічних процесів і глобальних проблем, регіональні особливості впливу природних умов на господарську діяльність і проживання людей, а також виділити види антропогенного впливу на природні умови і напрямки використання природних ресурсів впродовж історичного часу.

Завдання, що постають перед студентом:

- проаналізувати стан вивчення проблеми, обрати методи та підходи дослідження;

- скласти алгоритм (схему) фізико-географічної характеристики території дослідження;

- відобразити еколого-географічний або еколого-ландшафтний стан обраного об'єкта з обов'язковим виділенням

основних його проблем та шляхів їх вирішення.

Навички та вміння, які студент має виявити у процесі виконання курсової роботи:

- знання тематики та наукового напрямку дослідження;
- розуміння об'єкту та предмету дослідження;
- самостійного вивчення і вирішення проблеми дослідження;
- здійснювати пошук, добір, аналіз необхідної інформації із наукової літератури та інших джерел;
- аналізувати види та наслідки господарської діяльності людини в результаті використання природних ресурсів;
- провести математичну та статистичну обробку фондових та архівних матеріалів;
- використати сучасні ГІС-технології при складанні карт та прогнозних моделей розвитку явищ та процесів;
- логічно та аргументовано викласти в текстовій частині роботи напрацьований матеріал, відобразити свої думки, пропозиції, зробити висновки;
- правильно оформити науково-довідковий матеріал, рукопис;
- підготувати електронну презентацію доповіді по темі дослідження;
- виступити з доповіддю і пройти публічний захист курсової роботи.

Якщо студент доповідається на науковій конференції за результатами проведено дослідження, тоді курсова робота може бути зарахована автоматично.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ІНДЗ ТА КУРСОВОЇ РОБОТИ

До основних етапів підготовки та виконання ІНДЗ належать :

- вибір теми та об'єкта (району) дослідження на основі вивчення актуальності проблеми загалом;
- формулювання мети та основних завдань дослідження;
- пошук та опрацювання інформації, систематизація літературних, довідкових, статистичних та інших матеріалів;
- опрацювання картографічного матеріалу;
- складання плану;
- підготовка та обробка рукопису;
- математична та статистична обробка даних;
- графічне, картографічне оформлення отриманих результатів;
- підготовка електронної версії рукопису.

В процесі підготовки ІНДЗ студент отримує індивідуальні консультації згідно визначеного по кафедрі графіку консультацій викладачів. Захист ІНДЗ може бути представлено у вигляді доповіді на семінарі, колоквиумі, в процесі проведення робочого засідання наукового гуртка, роботи проблемної групи.

На відміну від ІНДЗ при підготовці курсової роботи з фізичної географії основна увага приділяється обробці фондових матеріалів, статистичних даних, даних стаціонарних та польових експедиційних досліджень з використанням математичних методів. Обов'язковим при виконанні курсової роботи є складання карт, доповнення тексту графікою та схемами, рисунками, фотографіями.

В структурі курсової роботи обов'язковою є теоретична частина, в якій приведено результати аналітичного огляду наукових, монографічних та періодичних видань з даної проблематики, представлено методологічну базу дослідження. Чернетку курсової роботи студент здає науковому керівнику для перевірки. Також до захисту студент готує електронну версію роботи, доповідь та презентацію.

Під час виконання наукової роботи студент постійно

консультується з науковим керівником. Після узгодження з всіх зауважень – отримує допуск до захисту.

3.1. Тематика ІНДЗ з дисциплін фізико-географічного спрямування

Тематика ІНДЗ запропонована викладачем згідно завдань навчальної дисципліни та спрямована на вивчення географічних назв на фізичній карті світу. З метою оптимізації роботи студента видано «Робочий зошит для вивчення номенклатури», який містить географічний мінімум та набір контурних карт зручних у використанні.

3.1.1. ІНДЗ з курсу «Загальне землезнавство»

Для виконання індивідуального завдання студенти повинні в «Робочому зошиті для вивчення географічної номенклатури» позначити зазначені об'єкти на контурній карті та, вивчивши їх розміщення, показати на фізичній карті світу при здачі ІНДЗ.

1. *Миси.*
2. *Моря. Морські течії.*
3. *Затоки.*
4. *Протоки.*
5. *Рельєф дна океану.*
6. *Острови.*
7. *Півострови.*
8. *Гори та нагір'я.*
9. *Низовини.*
10. *Височини, плато, плоскогір'я, кряжі. Гірські хребти.*
11. *Гірські вершини.*
12. *Вулкани.*
13. *Найглибші западини суші. Найдовші карстові печери. Найглибші карстові безодні.*
14. *Озера.*
15. *Водосховища.*
16. *Ріки.*
17. *Водоспади.*
18. *Пустелі.*

3.1.2. ІНДЗ з курсу «Фізична географія України»

Виконання індивідуально науково-дослідного завдання складається з двох частин. Перша частина передбачає написання реферату за обраною темою, або анотації публікацій з фізичної географії України у періодичних фахових виданнях.

Зауважимо, що анотації публікацій у журналах за конкретний рік виконуються кількома студентами. Наприклад: «Український географічний журнал» за 2010 рік: №№ 1-2 виконує один студент; №№ 3-4 – інший студент. Результати здають в електронному та рудруківаному варіанті, з наявністю таких складових: титульної сторінки (указується кафедра, назва індивідуального завдання, виконавець, призначена викладачем дата здачі завдання), і тексту анотації (обсягом до 1 сторінки на кожну, з наведенням на початку повних бібліографічних даних статті, цитуванням змісту найважливішої інформації). Кожна наступна анотація виконується на новому аркушеві. Загальний обсяг – до 5 аркушів друкованого тексту.

Реферат передбачає виклад матеріалу з обраної теми обсягом 6-8 сторінок з обов'язковим висвітленням індивідуальної позиції автора щодо розкриття даної проблеми. Обов'язковими структурними компонентами реферату є титульна сторінка (з вказівкою кафедри, назва теми завдання, групи, прізвища та імені студента, рік виконання), зміст, вступ, основна частина викладу цього питання, висновки, список використаних джерел чи електронних ресурсів. Для написання реферату за темами 18-22 користуємось джерелом Жупанський Я. І. Історія географії в Україні : Навч. пос. — Видання друге. — К., 2006. В тексті обов'язкові посилання на літературні джерела.

Максимальна оцінка за виконане *індивідуальне завдання* - до 4 балів. Друга частина завдання – розробка електронної презентації (2 бали). Викладачем оцінюється виконане завдання з вархуванням вищезазначених вимог в 6 балів.

Пропонована тематика ІНДЗ

Анотації

1. Каталог сайтів фізико-географічної інформації про Україну та її екологічні проблеми, їх анотація.
2. Анотації публікацій науково-популярних видань про природу України.
3. Анотації публікацій з фізичної географії України у періодичних фахових виданнях за попередні 3 роки (Географія. Краєзнавство, географія, туризм. Український географічний журнал. Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Вісник Львівського університету та інші).

Реферати

4. Географічні відомості про територію України в стародавні часи, у давньогрецьких і давньоримських джерелах.
5. Географічні відомості про Україну в працях Геродота.
6. Географічні відомості про територію України в середньовіччя (V - XIV століття).
7. Географічна інформація у давньоруських літописах.
8. Картування території України у XV—XVIII століттях. Праці Г.-Л. де Боплана.
9. Географічні дослідження території України у XVIII столітті.
10. Географічні дослідження території Західної України у XVIII-на початку XX століття.
11. Дослідження Російського географічного товариства на Україні.
12. Дослідження природи України В.В.Докучаєвим та його учнями.
13. Дослідження природи України П.А.Тутковським.
14. Географічні дослідження С.Л.Рудницького.
15. Найважливіші риси й досягнення української географії 1920-х - 1980-х рр.
16. Сучасний етап географічних досліджень в Україні (з 1991 року).
17. Центри географічних досліджень в Україні у XIX – на початку XXI ст. (Харківський; Київський – університетський та Інституту географії; Одеський, Львівський тощо).

18. Розвиток палеогеографії у ХІХ – на початку ХХІ ст. (див. *Жупанський Я. І., 2006, С.49,150-151*). Відомі українські палеогеографи. Список праць із палеогеографії.
19. Розвиток геоморфології у ХІХ – на початку ХХІ ст. (див. *Жупанський Я. І., 2006, С.50-52, 151-155*). Відомі українські геоморфологи. Список праць з геоморфології.
20. Розвиток метеорології і кліматології у ХІХ – на початку ХХІ ст. (див. *Жупанський Я. І., 2006, С.52-54, 155-160*). Відомі українські метеорологи і кліматологи, їх праці.
21. Розвиток гідрології та океанології у ХІХ – на початку ХХІ ст. (див. *Жупанський Я. І., 2006, С.54-56, 160-164*). Відомі українські гідрологи і океанологи, їх праці.
22. Розвиток ґрунтознавства та біогеографії у ХІХ – на початку ХХІ ст. (див. *Жупанський Я. 2006, С.56-58, 164-166*). Відомі українські учені в галузі ґрунтознавства і біогеографії, їх праці.
23. Діяльність одного із географів ХХ ст. – дослідників природи України (за власним вибором).
24. Складіть чайнворд та 12 тестів із теми «Історія географічних досліджень України».
25. Складіть опис геологічних екскурсій від м. Луцька до різних частин України.
26. Глибинна будова надр України.
27. Сучасні уявлення про розвиток земної кори в межах України.
28. Нафтогазоносні області України: сучасні уявлення про умови їх залягання й видобутку.
29. Кам'яне вугілля України: запаси, різновиди, використання, проблеми видобутку.
30. Залізорудні басейни України: райони їх поширення.
31. Руди кольорових металів: класифікація, закономірності поширення, особливості геологічної будови, оцінка запасів, умови видобутку.
32. Камені-самоцвіти та декоративно-виробниче каміння в надрах України.
33. Зони підвищеної сейсмічної активності на території України.

34. Антропогенові відклади території України.
35. Зсуви в Україні: поширення та заходи їх запобігання.
36. Стихійні геоморфологічні явища і конструктивно-геоморфологічні засади їх запобігання.
37. Геоморфологічне районування України: аналіз підходів різних авторів.
38. Оцінка сучасного стану проблем фізико-географічного (ландшафтно-географічного) районування України.
39. Ландшафтна структура регіонів різних територіальних рівнів у науково-пізнавальному, господарському й освітньому аспектах.

Презентації

40. Розробка електронного довідника *«Великі дослідники природи України»*.
41. Розробка презентації *«Загальні відомості про територію України. Географічне положення»*.
42. Розробка презентації *«Історія фізико-географічних досліджень території України»*.
43. Розробка електронного довідника *«Тектонічна будова України»*.
44. Розробка електронної презентації *«Геологічна будова України»*.
45. Розробка електронного довідника *«Великі форми рельєфу України»*.
46. Розробка електронної презентації *«Морфологічна характеристика рельєфу Східноєвропейської рівнини в межах України»*.
47. Розробка електронної презентації *«Корисні копалини України»*.
48. Розробка електронної презентації *«Типи рівнин і гір у межах України»*.
49. Розробка електронної презентації *«Морфоскульптури України»*.
50. Розробка електронної презентації *«Чинники формування клімату України»*.

51. Розробка електронної презентації *«Кліматичні умови та ресурси України»*.
52. Розробка електронної презентації *«Краєвиди басейну р. Дністра»*.
53. Розробка електронної презентації *«Краєвиди басейну р. Південного Бугу»*.
54. Розробка електронної презентації *«Краєвиди басейну р. Прип'ять»*.
55. Розробка електронної презентації *«Краєвиди басейну р. Дунай та його приток»*.
56. Розробка електронної презентації *«Озерні райони України»*.
57. Розробка електронної презентації *«Болотні комплекси України»*.
58. Розробка електронної презентації *«Підземні води»*.
59. Розробка електронної презентації *«Породний склад лісів»*.
60. Розробка електронної презентації *«Степова й лучна рослинність»*.
61. Розробка електронної презентації *«Рослинність альпійських лук»*.
62. Розробка електронної презентації *«Фауністичні комплекси лісів»*.
63. Розробка електронної презентації *«Фауністичні комплекси степової зони»*.
64. Розробка електронної презентації *«Фауністичні комплекси Українських Карпат»*.
65. Розробка електронної презентації *«Фауністичні комплекси Кримських гір»*.
66. Розробка електронної презентації *«Фауністичні комплекси річок»*.
67. Розробка електронної презентації *«Несприятливі фізико-географічні процеси і явища в Україні»*.
68. Розробка електронної презентації *«Чорне море»*.
69. Розробка електронної презентації *«Азовське море»*.
70. Розробка електронної презентації *«Краєвиди широколистяної лісової зони України: основні специфічні риси та відмінності»*.

71. Розробка електронної презентації *«Краєвиди мішано лісової зони України: основні специфічні риси та відмінності»*.
72. Розробка електронної презентації *«Краєвиди лісостепової зони України: основні риси та відмінності»*.
73. Розробка електронної презентації *«Краєвиди степової зони України: основні риси та відмінності»*.
74. Розробка електронної презентації *«Краєвиди Українських Карпат»*.
75. Розробка електронної презентації *«Краєвиди Гірського Криму»*.
76. Розробка електронної презентації *«Краєвиди Закарпатської низовини»*.
77. Розробка електронної презентації *«Висотна поясність Українських Карпат»*.
78. Розробка електронної презентації *«Краєвиди Кримських яйл»*.
79. Розробка електронної презентації *«Краєвиди передгірських районів Українських Карпат»*.
80. Розробка електронної презентації *«Краєвиди Південного берегу Криму»*.
81. Розробка електронної презентації *«Висотна поясність Гірського Криму»*.
82. Розробка електронного реєстру *«Природні заповідники України»*.
83. Розробка електронного реєстру *«Національні природні парки України»*.

3.1.3. ІНДЗ з курсу «Фізична географія материків і океанів»

Тема завдання не може співпадати з темою курсової роботи. Завдання виконуються в електронному та роздрукованому вигляді. ІНДЗ з курсу «Фізична географія материків і океанів» складається з двох частин (перша частина – Світовий океан (12 год– 4 семестр); друга частина – Фізична географія материків (16 год: 4год -5 семестр, 12 год – 6 семестр).

Перша частина – аналіз екологічних проблем Світового океану,

друга – комплексна характеристика регіону (фізико-географічної країни), комплексне профілювання території материка.

Пропонована тематика ІНДЗ

СВІТОВИЙ ОКЕАН

Тема 1. Вплив людини на природу Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Питання для обговорення

1. Освоєння океану та його частин.
2. Басейн океану, річковий стік в водному балансі океану, проблеми чистоти річкових вод.
3. Природні багатства та їх використання (водні, біологічні, мінеральні, хімічні, енергетичні, рекреаційні).
4. Розвиток мореплавства та його наслідки.
5. Міста та населені пункти на берегах океану.
6. Джерела забруднення вод океану
7. Циркуляція вод як чинник саморегуляції та відновлення
8. Охорона вод та прибережних територій.
9. Екологічні проблеми та шляхи їх вирішення.

Тема 2. Біологічні ресурси Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану та їх використання.

Питання для обговорення

1. Різноманіття органічного світу.
2. Оцінка біологічної продуктивності .
3. Найбільш продуктивні рибпромислові райони.
4. Морський промисел (молюски, ракоподібні, водорості, морські ссавці)
5. Аквакультура та добування перлів.
6. Вивчення біологічних ресурсів та збереження біорізноманіття океану.

7. Екологічно нестійкі регіони Світового океану.

Тема 3. Мінеральні ресурси Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану та їх використання.

Питання для обговорення

1. Прибережні розсіпні родовища корисних копалин
2. Нафто- та газоносні родовища Світового океану:
  - основні райони добування;
  - розвідка родовищ та перспективи освоєння;
  - проблеми транспортування;
  - екологічні наслідки освоєння родовищ нафти і газу.
1. Донні відклади. Їх використання.
2. Хімічні ресурси океану:
  - мікроелементи та макрокомпоненти ,
  - практика їх використання;
3. Морська вода як природний ресурс.
4. Екологічні наслідки використання мінеральних ресурсів океану.

Тема 4. Енергетичні ресурси океану та перспективи використання

Питання для обговорення

1. Припливи та енергія припливів.
2. Енергія хвиль.
3. Теплова енергія океану.
4. Використання різниці рівневого режиму.
5. Сировина для термоядерної енергетики.
6. Електростанції на берегах та в океані.
7. Екологічні наслідки використання енергетичних ресурсів океану.

Тема 5. Світовий океан та розвиток мореплавства

Питання для обговорення

1. Флот.
2. Перевезення.

3. Морські судноплавні канали.
4. Порти.
5. Морські курорти.
6. Морський туризм.
7. Акваторії з різним рівнем антропогенного навантаження.
8. Перспективи розвитку мореплавства та напрямки вирішення екологічних проблем.

Тема 6. Сучасні екологічні проблеми Світового океану та його частин

Питання для обговорення

1. Забруднення нафтою та нафтопродуктами.
2. Найбільші катастрофи танкерів та атомних підводних лодок у Світовому океані та їх наслідки.
3. Стічні води.
4. Випробування нових видів зброї та проведення військових навчань в океані.
5. Поховання радіоактивних та високотоксичних відходів.
6. Найбільш забруднені акваторії Світового океану.
7. Процеси самовідновлення та очищення вод океану.
8. Заходи боротьби з забрудненням.
9. Міжнародні угоди та конвенції щодо використання та охорони вод, біологічних та мінеральних ресурсів Світового океану.

Тема 7. Історія освоєння Світового океану та сучасні його дослідження

Питання для обговорення

1. Океан на географічних картах.
2. Відкриття та освоєння океану:
  - Атлантичного;
  - Індійського;
  - Тихого;

- Північного Льодовитого.

3. Дослідження океанічного дна.
4. Тур Хейердал та його плавання.
5. Дослідження “Команди Ж.І.Кусто”.
6. Міжнародне співробітництво у вивченні океану.
7. Українські дослідження Світового океану.
8. Охорона вод та узбережжя океанів: стан і перспективи

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ

В п'ятому та шостому семестрі ІНДЗ передбачає опрацювання методики підготовки комплексної фізико-географічної характеристики регіону або окремо взятої країни. Завдання виконуються за варіантами.

Тема 1. *Сучасні ландшафти та екологічні проблеми однієї з країн світу*

Варіанти:

1. Великобританія.
2. Франція.
3. Німеччина.
4. Польща.
5. Греція.
6. Італія.
7. Фінляндія.
8. Норвегія.
9. Іспанія.
10. Словаччина.
11. Росія.
12. Китай.
13. Японія.
14. Індія.
15. Монако.
16. Австрія.
17. Канада.
18. США.
19. Куба.
20. Ісландія.
21. Данія.
22. Нідерланди.
23. Бельгія.
24. Швеція.
25. Швейцарія.
26. Казахстан.
27. Іран.
28. Афганістан.
29. Китай.
30. Непал.
31. Бразилія.
32. Аргентина.
33. Чилі.
34. Венесуела.
35. Перу.
36. Мексика.
37. ПАР.
38. Ефіопія.
39. Єгипет.
40. Марокко.
41. Лівія.
42. Замбія.
43. Намібія.
44. Нігерія.
45. Австралія.
46. Нова Зеландія.
47. Узбекистан.
48. Непал.
49. Саудівська Аравія.
50. Ізраїль.

Тема 2. *Особливості природи та сучасні ландшафти регіону*

- Варіанти:*
1. Альпи.
  2. Піренеї.
  3. Скандинавські гори.
  4. Уральські гори.
  5. Тянь-Шань.
  6. Памір.
  7. Тибет.
  8. Гімалаї.
  9. Динари.
  10. Балканський півострів.
  11. Алтає-Саянська гірська країна.
  12. Східно-Сибірське плоскогір'я.
  13. Кавказ.
  14. Кордильєри.
  15. Аппалачі.
  16. Скелясті гори.
  17. Острови Бахрейн.
  18. Сьєрра-

Невада. 19.Мексиканське нагір'я. 20.Анди. 21.Вірменське нагір'я
22.Алеутські острови. 23.Філіпінські острови. 24.Острів Шрі-
Ланка. 25.Великі Зондські острови 26.Татри. 27.о. Врангеля
28.Плато Путорана. 29.Казахський дрібносопковик. 30.Кольський
півострів. 31.Півострів Таймир. 32.Чукотський півострів.
33.Корякське нагір'я 34.Острови Європейського Середземномор'я
35.Гори Бирранга 36. Півострів Камчатка 37. Верхоянський
хребет 38. Хребет Черського 39.Гори Сіхоте-Алінь
40.Прибайкалля. 41. Забайкалля. 42.Алтай. 43.Туранська
низовина. 44.Саяни. 45. Великий і Малий Хінган. 46.Корейський
півострів 47.Прикаспійська низовина. 48.Пустиня Гобі.
49.Пустиня Алашань. 50. Цайдам. 51. Тібет. 52. Кунь-Лунь.
53.Нань-Шань 54.Велика-Китайська рівнина. 55.о.Тайвань.
56.о.Хайнань 57.Гімалаї. 58.Півострів Індокитай. 59.Півострів
Малакка. 60.о.Шрі-Ланка.61.Індо-Гангська низовина 62.Гіндукуш
63.Памір. 64.Тань-Шань.65.Хребет Копетдаг. 66. Півострів
Лабрадор.67.Півострів Каліфорнія. 68.Великі озера.
69.Йелоустонський національний парк. 70.Йосемітська долина.
71.Великий басейн. 72.Плато Колумбія. 73.Плато Юкон. 74.Плато
Колорадо. 75. Півострів Юкатан 76.Півострів Флорида 77.Плато
Фрезер 78.Великі рівнини 79.Центральні рівнини 80. Казахський
дрібносопковик 81. Пустиня Сонора 82. Пустиня Хіла 83. Пустиня
Мохаве. 84. Гори Загрос 85. Пустиня Каракуми 86. Мертве море
87.Гори Маккензі. 88.Єнісейський кряж. 89.Берегові рівнини.
90.Гори Сьера-Невада. 91. Каскадні гори. 92. Гори Уошито 93.
Месопотамія. 94. Мугоджари. 95.Середньоросійська височина.
96.Мещера. 97.Карелія 98.Барабінський степ. 99.Васюгань
100.Джунгарія.

Тема 3. Побудова комплексного фізико-географічного профілю за визначеним напрямком.

Комплексний фізико-географічний профіль виконують для проведення аналізу взаємозв'язків між компонентами географічного середовища, вияву фізико-географічних особливостей в межах материка, субконтиненту, фізико-географічної країни або в межах ландшафтного району.

Завдання 1. Побудувати комплексний фізико-географічний профіль (варіанти лінії профілю довільні або визначені викладачем).

Методичні поради до виконання:

Найбільш чітку картину про відмінності природи в межах материка, субконтиненту відображає комплексний ландшафтний профіль, тому його побудова та аналіз є невід'ємною складовою вивчення природи материків. *Профілем* називають креслення, що відображає розріз місцевості вертикальною площиною. Напряма на карті, вздовж якої будують профіль, називається *лінією профілю*. Побудова профілю проводиться тільки на міліметровому папері форматом А-3 з використанням простого олівця, лінійки, кольорових олівців, чорної туші або гелевих ручок.

Перший етап роботи - вибір картографічної основи, лінії профілю, масштабу.

Напряма профілю вибирають таким чином, щоб його лінія пересікала підняття та височини, западини та вододіли з найбільш типовими та різноманітними типами місцевостей. Саме по лінії профілю мають проявлятися зв'язки між компонентами ПТК та межі між ними. Крайні точки профілю відповідають містам, мисам, вершинам або іншим географічним об'єктам, які мають постійні географічні координати. Крайні точки лінії профілю з'єднують прямою. Лінія профілю може співпадати з географічним меридіаном, паралеллю.

Горизонтальний масштаб приймають за масштаб фізико-географічної карти, по якій будують гіпсометричний профіль, або переводять у більш зручний. *Вертикальний масштаб* вибирають враховуючи амплітуду висот по лінії профілю та переважаючі середні висоти. Часто вертикальний масштаб збільшують. Іноді, вертикальна лінія може бути перервною, особливо в тих випадках, коли лінія профілю пересікає гірські структури вище 3000 м та западини, що лежать нижче рівня моря. Вертикальний та горизонтальний масштаб (числовий та іменованований) підписують у верхньому правому кутку аркушу.

Другий етап роботи - побудова профілю. Кожен профіль

складається з трьох частин: середньої (основної), верхньої, нижньої.

1. Середня (основна) частина. Гіпсометричний профіль виконується за гіпсометричною або фізичною картою. Це власне *гіпсометрична крива* побудована за горизонталями. На міліметровому папері внизу центральної частини проводимо горизонтальну пряму лінію, яка за довжиною відповідає лінії профілю по карті. Це і є «лінія нуля», яка відповідає висоті рівня моря. Окремо беремо смужку міліметрового або графленого паперу і прикладаємо до карти. Короткими чіткими вертикальними рисками відмічаємо кожен горизонталь, яку пересікає лінія профілю. Одночасно підписуємо біля кожної рисочки абсолютну відмітку горизонталі. По тому, прикладаємо отриману розмічену смужку до лінії профілю на міліметровому аркуші і від кожної точки січення горизонталі проводимо вертикальні тоненькі лінії до відповідних абсолютних значень висоти згідно вибраного вертикального масштабу. Нанесені точки з'єднуємо плавно від руки кривою лінією. При проведенні лінії необхідно звертати увагу на те, щоб суміжні точки з однаковою висотою з'єднувались злегка опуклою кривою, яка відображає форму рельєфу (зниження чи підняття). Гіпсометричний профіль наводиться чітко тонкою чорною лінією. Над лінією профілю виділяють географічні назви річок, озер, заток, гірських хребтів, рівнин (наносять дрібним шрифтом чорним кольором перпендикулярно до лінії профілю на одній висоті).

На комплексному профілі відображають *грунти*. Для цього на віддалі в 4-5 мм нижче від гіпсометричної кривої паралельно до її лінії проводять тоненьку лінію. На виділеній смужці простим олівцем вертикально вказують межі поширення типів ґрунтів, а кольором виділяють їх відмінності згідно легенди карти ґрунтів світу.

Таким же чином, нижче межі «лінії ґрунтів» проводять ще одну смужку товщиною 4-5 мм на якій відображають *геологічні відклади*. Умовні знаки за легендою геологічної карти. Відклади різного віку відмічають кольором, а вік – індексом. При побудові

геологічного профілю використовують геологічну карту світу, враховуючи відмінності масштабу. При визначенні меж поширення геологічних відкладів орієнтирами також є річки та градусна сітка.

Нижче геологічних відкладів до основи профілю відображають *тектонічну будову*. Кожен тип тектонічної структури зафарбовується відповідним кольором з індексом. Легенда за тектонічною картою, зміна кольорів, індексів – недопустима. Крім того, червоною перервною лінією виділяють розломи в земній корі, якщо такі є на тектонічній карті.

Вище основної лінії профілю на висоті в 4-5 мм відображають рослинність. Для цього використовують *карту рослинності*. Разом з тим, рослинність може бути нанесена за умовними знаками топографічної карти.

2.Верхня частина профілю. Ця частина профілю представлена графіками, діаграмами, які будують за даними карт, кліматичних довідників.

У верхній частині міліметрового аркушу по лінії профілю будують *кліматичний профіль*, відображаючи графічно хід середніх значень температури повітря в січні та в липні місяці, середні річні температури повітря, суми активних температур. Шкала температур і шкала опадів будується паралельно до основних ліній крайніх точок. Лінія «нуля» проводиться чітко і є відліком при побудові кліматограм. Діаграмою відображають річну суму опадів (замальовують кольорами за умовними знаками карти річних сум опадів), показники випаровування (відтінки оранжевого або рожевого кольору). Прямими вертикальними лініями проводять межі кліматичних поясів та областей, підписують їх.

3.Нижня частина профілю. Це додаткові дані по лінії профілю: зведені стратиграфічні колонки, ґрунтові розрізи, дані фенологічних спостережень, гідрогеологічні та гідрохімічні характеристики річок, озер та інша додаткова інформація про стан ПТК по лінії профілю.

4. Умовні позначення. Всі умовні знаки до профілю виносяться на окремий аркуш, або виділяються в нижній або правій частині аркушу. Підписують профіль вверху по центру друкованим шрифтом.

Завершальний етап – виділення меж між фізико-географічними одиницями: країнами, областями. Всі фізико-географічні одиниці підписують у верхній частині профілю, нижче назви.

В правому нижньому куті підписують профіль:

Профіль виконав(-ла) студент(-ка)

__групи

географічного факультету

П.І.Б.

Дата:

Оцінка:

Перевірів: посада, звання, П.І.Б. викладача.

Завдання 2. В робочому зошиті письмово охарактеризувати природні комплекси по лінії профілю, виділити природні особливості, напрямки та наслідки використання природних багатств, скласти перелік природоохоронних територій.

Завдання 3. На основі аналізу взаємозв'язків між природними компонентами по лінії профілю виявити особливості просторової диференціації регіонів материка.

Завдання 4. Підготувати порівняльну фізико-географічну характеристику регіонів по лінії профілю.

Питання для обговорення:

1. Які особливості гіпсометричного розчленування можна виділити по лінії профілю?
2. Які тектонічні структури та відповідні їм типи морфоструктур виділяються по лінії профілю?

3. Як змінюються кліматичні показники по лінії профілю і чому?
4. Які взаємозв'язки рельєфу та біокомпонентів?
5. Які відмінності ландшафтів по лінії профілю?

Структура ІНДЗ: Титульна сторінка. Зміст. Вступ (актуальність теми, мета, завдання, практичне значення). Основна частина (характеристика природних умов згідно плану комплексної фізико-географічної характеристики). Висновки. Література (містить основні та додаткові джерела, інтернет ресурс, загальним обсягом не менше 15-ти). Додатки (обов'язково – картосхеми, рисунки, таблиці). Загальний обсяг роботи — 20–25 сторінок комп'ютерної верстки. Усна доповідь – до 7 хв., повідомлення – до 3 хв.

3.2. Курсова робота як складова навчального курсу

Тема курсової роботи повинна відповідати завданням навчальної дисципліни. Вона затверджується на засіданні відповідної кафедри на початку навчального року. Студентам надається право вибору курсової роботи, при цьому слід відмітити, що напрям дослідження і тема не може повторюватись з темою ІНДЗ. Закріплення за студентом конкретної теми та призначення наукового керівника курсової роботи затверджується на засіданні кафедри. Тема ІНДЗ та курсової роботи має бути короткою і чітко сформульованою. Чорновий варіант курсової роботи для перевірки та читання подається науковому керівнику за місяць до її захисту, ІНДЗ виконується в чистовому варіанті з врахуванням зауважень отриманих в процесі індивідуальних консультацій з дисципліни. В обох випадках до захисту готується картографічний матеріал та презентація доповіді, електронна версія здається на кафедру.

При підготовці наукової роботи на першому етапі зупиняються на виборі теми, визначенні мети дослідження та завдань на шляху до реалізації задумів. Для виконання завдань, перш за все, доцільно визначити напрям наукових інтересів студента, основні питання, які його цікавлять в сучасній фізичній географії. І лише тоді зосередитись на виборі району (території чи акваторії)

дослідження. Для вивчення окремих питань та проведення наукових досліджень варто обирати невеликі за площею території або ж цілі регіони, які характеризуються частотою прояву специфічних фізико-географічних процесів та явищ. Для глибини розуміння теми дослідження попередньо студенту слід ознайомитись з картотекою обласної наукової бібліотеки, картографічними матеріалами, географічною періодикою. Класично назва теми курсової роботи з фізичної географії материків і океанів, фізичної географії України може бути сформульована як «Фізико-географічна характеристика Альп», «Ландшафтна характеристика Центральних рівнин», «Фізико-географічна характеристика Кримських гір» і т.п.

Разом з тим, в сучасних наукових роботах все частіше зустрічаються більш складні характеристики окремих територій, які визначаються станом довкілля, використанням природних ресурсів, їх збереженням і як наслідок – екологічними проблемами. Тому актуальними на сьогодні залишаються еколого-географічні, еколого-кліматичні, геоекологічні напрямки досліджень у фізичній географії. Крім того, завжди в центрі наукової думки є історія досліджень окремих регіонів, акваторій, просто географічних об'єктів та їх генезис. Тому при виборі теми ІНДЗ та курсової роботи слід зважити на напрямки сучасних досліджень, їх методичну та теоретичну базу.

Тематика наукових робіт з фізичної географії України, фізичної географії материків та океанів може бути присвячена загальному огляду природи материка, океану, регіональним особливостям материків, покомпонентному аналізу природних умов окремих регіонів або фізико-географічних країн, морів, тощо. Разом з тим, особливе місце в сучасних фізико-географічних дослідженнях займає вивчення екологічних проблем регіонального та глобального характеру [14].

Теми курсових робіт можуть бути виділені в окремі групи:

- 1) фізико-географічна характеристика:
  - регіону, фізико-географічної країни (наприклад, Амазонії, Бразильського нагір'я, Патагонії, Гвіанського нагір'я, котловини Конго, Альп, Західно-Сибірської низовини, Кавказу, Кримських

гір, Українських Карпат);

- островів (наприклад, о. Куба, Гаванських островів, о. Кіпр, о. Шпіцберген, о. Ісландія і т.п.);

- окремих морських басейнів (Балтійського моря, Північного моря, Чорного моря, Азовського моря, Перської затоки, Мексиканської затоки);

- груп морів (наприклад, окраїнних морів Північної Євразії, Європейського Середземного моря, Американського середземномор'я);

2)покомпонентний аналіз природи материків, конкретних територій:

- ландшафтна характеристика (наприклад, Індо-Гангської низовини, Месопотамії, Альпійської гірської країни, Українських Карпат);

- географічний аналіз просторової диференціації ландшафтів на материку (наприклад, Африка);

- еколого-географічний аналіз ландшафтної структури (наприклад, Східноєвропейської рівнини, Українських Карпат);

- еколого-кліматичні умови формування сучасних ландшафтів (наприклад, Полісся, Центральних рівнин Північної Америки, Причорноморсько-Приазовського краю);

- ґрунтово-рослинний покрив (наприклад, тропіків Америки, Українського Полісся) ;

- озера (Африки, Північної Америки або ж просто - Великі озера Північної Америки, України);

- поверхневі води (материків та їх регіонів);

- геолого-геоморфологічна будова (материків та їх регіонів);

- корисні копалини (материків та їх регіонів);

- пустині північної півкулі (їх типи, поширення, генезис, особливості трансформації);

- структура ґрунтового покриву материка або окремого регіону (наприклад, Європейського Середземномор'я, Месопотамії, Східноєвропейської рівнини);

- сучасне зледеніння на материку Євразія (материкове, гірське, багаторічна мерзлота); агрокліматичні особливості

Середньоевропейської рівнини, тощо;

3) порівняльна фізико-географічна характеристика:

- природи регіонів (наприклад, Амазонії та Котловини Конго, Уральської гірської країни та Аппалачі, Українських Карпат та Кримських гір);
- типів клімату (наприклад, тропічні типи кліматів південної та північної Африки; помірного поясу Північної Америки та Євразії);
- річкових систем материка в межах одного поясу, конкретної території;
- природної зональності західного та східного приокеанічних секторів материка;
- висотної поясності (наприклад, альпійських гірських структур Європи);
- природи морів (Атлантичного та Тихого океанів, Атлантичного та Індійського океанів, тощо)

4) історія відкриття та дослідження окремих материків, океанів та їх частин;

5) характеристика прояву загальних закономірностей:

- тропічні (субтропічні, субекваторіальні, помірні) типи клімату на материк;у;
- поширення основних (або ж паливних, металевих, неметалевих, рідкісних) родовищ корисних копалин;
- льодовикові форми рельєфу на материк;у (наприклад, Євразія, Північна Америка або в Європі);
- особливості історії формування (материків північної півкулі, материків південної півкулі, океанів (Атлантичного, Індійського, Північного Льодовитого, Тихого);
- аридні області (Землі, материків північної півкулі, материків південної півкулі);
- тропічні циклони (наприклад, Атлантики, Тихого океану);
- сучасне гірське зледеніння Північної Америки (Південної Америки, Європи, т.д.)

б) раціональне природокористування та охорона природи (на материк;у чи в межах регіону);

- 7) характеристика природи окремих держав, або їх груп;
- 8) регіональні прояви глобальних екологічних проблем та шляхи їх подолання;
- 9) рекреаційні регіони планети та їх використання;
- 10) перспективи розвитку туризму в регіоні (в окремій країні);
- 11) природні чинники розвитку рекреації та туризму;
- 12) найцікавіші природні об'єкти регіонів, країн;
- 13) прояви глобальних проблем на регіональному рівні (в межах Амазонії, тощо).

Тема наукової роботи повинна зацікавити студента, викликати прагнення вивчити її суть. Лише за таких умов у процесі написання можна практично реалізувати поставлену у роботі головну мету, зробити свій внесок у розвиток цієї теми, викласти свої уявлення та думки щодо визначеної проблематики.

Відповідно до теми студент разом із науковим керівником визначає *мету роботи* і *основні завдання*, які необхідно розв'язати для досягнення поставленої мети у процесі висвітлення теми курсової роботи, та її структури. *Об'єкт дослідження* – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення. *Предмет дослідження* міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.

3.2.1. Опрацювання літературних джерел

Інформація з будь-якої наукової теми, як правило, значна за обсягом, часто за деякими розділами проблеми неповна, насичена спеціальними термінами й поняттями. Спочатку це викликає певні труднощі [9].

До літературних джерел відносимо наукові спеціальні видання географічної літератури, наукову географічну періодику, картографічні видання, довідники, енциклопедичні видання.

На першому етапі роботи необхідно ознайомитись з картотекою наукової бібліотеки, бібліотеки університету, кабінетів, звернутись до каталогів міських бібліотек, а також використати доступ через інтернет-ресурси до бібліотек інших міст, вузів, держав. При цьому, особлива увага звертається на наявність картографічних джерел, що характеризують ту чи іншу особливість природи досліджуваної території. Слід пам'ятати, що в окремих випадках варто скористатись даними спостережень на географічних стаціонарах, метеостанціях, полярних станціях, а також фондовими матеріалами, які зберігаються в державних архівах області, України, сусідніх держав. Особливе місце в сучасній науковій роботі займає використання дешифрованих космічних знімків. Такий підхід при виконання курсової роботи гарантує успіх.

Результати останніх досліджень території, особливості прояву екологічних кризових ситуацій, їх вивчення, а також сучасні підходи та методи до аналізу чи характеристики окремих фізико-географічних питань завжди містять наукові та науково-популярні географічні періодичні видання. Наприклад, «Український географічний журнал», «Земля и Вселенная», «Экология и жизнь», «Известия Российского географического общества», «Вестник Московского университета. Серия география. Серия геология», «Океанология», «Природа», «Вісник Львівського національного університету», «Вісник Київського національного університету», «Науковий вісник ВНУ. Географія» та інші.

Одночасно з ознайомленням із літературою повинна проводитись її систематизація, тобто складання її списку або створення бібліографічної картотеки. На картці повинні бути записані всі вихідні дані видання: автор, назва публікації, назва роботи чи журналу, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок, або ж вказати сторінки статті. Наприклад: 1. Солнцев В. Н. Системная организация ландшафтов / Солнцев В. Н. – М.: Мысль, 1981. – 239 с. 2. Татаріко О. Г. Теоретичні та практичні основи сталого розвитку агроекологічних систем // Татаріко О. Г. – Вісник аграр. науки. – 1997. – № 9. – С. 10–15.

На звороті картки приводиться коротка анотація видання або

статті або запис окремих цікавих для дослідження фактів, що містяться в роботі. У верхньому правому та лівому кутах картки залишають вільне місце для нанесення шифрованих позначок під час подальшого систематизування картотеки за темами та алфавітом. У тематичну картотеку вноситься опис використаних літературних джерел, інтернет-ресурсів.

Як правило, вивчають ті розділи, що мають пряме відношення до теми курсової роботи. Знайомство з літературою та картографічними джерелами дає можливість визначити рівень вивченості регіону дослідження, характер розвитку сучасних фізико-географічних спостережень, особливості прояву екологічних проблем та кризових ситуацій, напрямки розвитку та формування географічного прогнозу з врахуванням тенденцій використання природних ресурсів.

Серед літературних джерел важливе місце займають і довідкові енциклопедичні видання, статистичні, кліматичні, гідрологічні довідники. Саме звідси можна почерпати фактичний матеріал для аналізу окремих явищ і процесів в інших регіонах планети. І, звичайно, не обійтись без загальногеографічних і спеціальних карт та атласів. Наявність картографічного матеріалу є необхідним джерелом вивчення та аналізу будь-якого природного процесу чи явища.

При написанні курсової роботи слід робити посилання на використані джерела. Наприклад, при аналітичному огляді літератури в теоретичному розділі роботи посилання відмічаємо по тексту в круглих дужках, як от: (Романова, 1998), або ж: (Природа ..., 1986). В роботі мають бути виявлені знання студентом наукових праць, картографічних видань, навчальної літератури. Посилання при цьому можуть бути обмежені згадкою джерела за номером в списку літератури, приведенного в квадратних дужках: [15, с.64].

В результаті ознайомлення з картографічними та літературними джерелами по темі дослідження формується загальна уява про зміст роботи. Звичайно, в процесі написання курсової можливі уточнення та доповнення попередньо складеного плану, який визначатиме і зміст роботи.

За такого науково обґрунтованого методу роботи з літературою особливо важливо чітко обмежити коло інтересів. Однак небезпечно як збільшувати його, що призведе до неякісного, неповного опрацювання літератури, так і безпідставно звужувати, результатом чого буде повторний пошук із близької тематики (зайва робота, особливо під час обробки реферативних видань). Тому і науковому керівникові, і студенту із самого початку необхідно досить чітко сформулювати кінцеву мету своєї співпраці та визначити окремі її етапи [9].

3.2.2. Підготовка плану

Після вибору теми та систематизації літературних джерел складається план майбутньої роботи, який є основою для формування її змісту. План – відображення структури роботи, під якою розуміють порядок komponування і взаємозв'язок окремих її частин. Чим раніше сформовано план, тим цілеспрямованішим буде дослідження.

Виділяють два основних етапи формування плану:

- 1) складання його попереднього варіанта;
- 2) остаточне визначення кінцевого варіанта плану, оскільки після проведення початкових етапів роботи тема найчастіше зазнає уточнень, завдання роботи отримує більш чітке спрямування.

Складання плану першого варіанта (бажано) й остаточного варіанта (обов'язково) коригує науковий керівник.

План курсової роботи може бути простим або складним, але складений відповідно до змісту. Зразок оформлення приведено в розділі 4.

3.2.3. Структура курсової роботи

При підготовці та оформленні курсової роботи, як правило, дотримуються найбільш оптимальної структури. Курсова робота складається із вступу, основної частини, висновків, додатків, списку

використаних джерел [2, 10].

Вступ. У цій частині роботи обґрунтовується актуальність теми, ступінь її вивченості у науковій літературі, із зазначенням прізвищ науковців, які найбільше досліджували цю тематику, визначається мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження. Відмічаються елементи наукової новизни, якщо такі є, практичне значення напрямку дослідження. Обсяг вступу – 1-2 сторінки друкованого тексту.

Основна частина умовно може бути поділена на теоретичну, аналітичну і спеціальну. Саме в ній виділяють окремі розділи, підрозділи, пункти, підпункти по темі дослідження.

Перший розділ є теоретичним, в якому подається аналіз вихідних матеріалів, характеризується стан вивчення проблеми за літературними та періодичними науковими виданнями, картографічними джерелами, тобто систематизація здобутих знань відповідно до обраної теми. Відмічається історичний аспект, основні напрямки сучасних наукових досліджень регіону, характеризуються терміни та поняття, що є ключовими в роботі, методи та прийоми характеристики чи аналізу.

Теоретична частина повинна містити не тільки інтекстову інформацію (інформацію, яка належить іншим авторам, що необхідно зазначати в тексті, з обов'язковим посиланням на авторів або літературне джерело), а й власну думку студента щодо конкретного змісту. Власне ставлення до інтекстової інформації може виявлятися за допомогою допоміжних конструкцій, наприклад: «не можна не погодитися з думкою ...», «слухно вважати», «як стверджують...», «як справедливо вважав...» «ми вважаємо, що...» і т. п. [9]. Обсяг першого розділу – не більше 8-9 сторінок.

Другий розділ основної частини – аналітичний, складається з підрозділів, пунктів, що висвітлюють основний зміст та завдання згідно визначеного чи загальноприйнятого плану характеристики чи аналізу і є основою роботи. Обсяг другого розділу становить 14-15 сторінок.

В третьому розділі – спеціальному, висвітлюється практичне

значення роботи, напрямки та шляхи використання зібраного матеріалу та отриманих результатів, приводиться характеристика особливостей використання природних ресурсів та екологічні наслідки, визначаються шляхи їх раціонального використання. Обсяг розділу – 5 сторінок.

Таким чином, кожен розділ курсової роботи має самостійне значення, але всі вони повинні бути логічно підпорядковані основній меті та завданням, спрямованості теми.

При бажанні студента можна виділити розділ, присвячений практичній діяльності автора. Зокрема, це опис екскурсії, туристичного маршруту, походу, експедиції по заданому маршруту з врахуванням цінності природних об'єктів, що охарактеризовані в основній частині роботи.

Висновки характеризується чіткими підсумками про найважливіші наукові та практичні результати, одержані внаслідок дослідження із висвітленням недоліків та труднощів, які виникали в процесі написання роботи. У них формулюють слушні пропозиції та ідеї автора щодо організації та проведення подібних досліджень в даному науковому напрямку.

За змістом висновки повинні бути пов'язані зі структурою роботи і впливати із завдань дослідження та повною мірою відображати матеріал, викладений у курсовій роботі. Висновки повинні бути стислі, чіткі, грамотно сформульовані.

Додатки складаються з вихідних статистичних та фондових матеріалів, таблиць, складених автором, графіків, діаграм, кліматограм, картосхем, картограм, схем, розрізів, ландшафтних профілів, маршрутів польових спостережень, польових наукових і туристичних екскурсій, ілюстрацій, фотографій, гербаріїв, навчальних колекцій і т.п. В разі використання довідкового матеріалу з інших джерел, обов'язкове посилання на авторів і видання. Посилання на додатки в текстовій частині курсової роботи є обов'язковим.

Карти, картосхеми є обов'язковими для курсової роботи із фізичної географії. Як правило, їх також розміщують у додатках.

Список використаних джерел укладається одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний для

користування), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку.

До переліку використаних джерел вносять основні документи, монографії, статті, спеціальні наукові публікації, використані в процесі підготовки курсової роботи. Список використаної літератури до курсової роботи повинен містити від 25 до 35 джерел, третина з яких видання останніх п'яти років.

Кожне літературне джерело, що включається у список, повинно мати відображення в рукописі дослідження. Якщо автор робить посилання на будь-які факти або цитує праці інших авторів, то він повинен обов'язково вказати (безпосередньо в тексті), звідки взято наведені матеріали. Не слід включати в бібліографічний список роботи, які фактично не використовувалися.

РОЗДІЛ 4. ОФОРМЛЕННЯ ІНДЗ ТА КУРСОВОЇ РОБОТИ

ІНДЗ та курсова робота повинні бути виконані й оформлені з додержанням вимог до наукових робіт [2, 9]. Оптимальний обсяг курсової роботи 30-35 друкованих сторінок, обсяг ІНДЗ може сягати 20-25 сторінок. Додатки та список використаних джерел при цьому не враховуються. Але всі сторінки зазначених складових наукової роботи підлягають суцільній нумерації.

Обов'язковою вимогою є написання державною мовою, за винятком списку використаної літератури, де використане джерело записується мовою видання. Цитати з цих джерел наводяться в тексті лише українською мовою.

Текст наукової роботи набирається на комп'ютері на одному звороті аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297 мм). Сторінки обмежуються полями: ліве - 30 мм, верхнє та нижнє - 20, праве - 10 мм. Відстань між заголовком і текстом - 15-20 мм. Шрифт - чорного кольору. Щільність тексту однакова по всій роботі. Сторінка повинна містити не менше 28-30 рядків по 57-60 знаків у кожному (з урахуванням інтервалів). Рекомендована гарнітура – Times New Roman, кегль – 14, інтервал між рядками – 1,5.

Текст має бути надруковано чітко, без помилок і виправлень, а також доповнюється картосхемами, рисунками, схемами, фотографіями, графіками, діаграмами та таблицями.

Наукова робота починається з титульної сторінки за формою, яка наведена у Додатку А. Вона є першою сторінкою курсової роботи ат ІНДЗ, яку включають до загальної нумерації сторінок, але не нумерують. Далі номер сторінки проставляють у правому верхньому куті аркуша без крапки в кінці. За титульною сторінкою наводяться послідовно зміст, вступ, розділи в порядку подання, висновки, список використаних джерел, додатки. Всі вони починаються з нової сторінки, а кожен з підрозділів - після закінчення попереднього.

Якщо в роботі вжито спеціальну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік можна дати окремим списком перед вступом. Перелік друкується двома колонками, де ліворуч за абеткою наводять, наприклад, скорочення, праворуч - їх детальну розшифровку. Якщо спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і т. ін. повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їхню розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

Текст основної частини поділяють на *розділи* та *підрозділи*, *пункти* та *підпункти*. Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкуються малими літерами (крім першої великої) з абзацу. В кінці заголовка крапки не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою [2, 9].

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: 2.3. (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок підрозділу. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: 1.3.2. (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Посилання на літературні джерела в тексті наводяться у квадратних дужках [ ]. Це може бути посилання на джерело загалом або на джерело із зазначенням конкретної сторінки. *Наприклад:* «У Світовому океані зосереджено 96,5 % вод

гідросфери [10; 9]»; «Фізико-географічні особливості річок Волинської області розглянуті Я. Мольчаком у книзі [10]»; Відомості та пропозиції щодо відновлення, охорони, раціонального використання і відтворення водних ресурсів України наведено у працях С. Левківського та ін., А. Яцика та ін. [14; 26]». Цифри у квадратних дужках відповідають порядковому номеру джерела у списку використаних джерел.

Ілюстрації. До ілюстрацій належать картосхеми, креслення, рисунки, схеми, фотографії, графіки, діаграми.

Ілюстрації повинні мати назву, яку розміщують після номера ілюстрації. За потреби ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (текст під рисунком). Ілюстрації і таблиці слід наводити в роботі безпосередньо після тексту за першою згадкою або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації. Ілюстрацію, більшу за формат А 4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або в додатках. Ілюстрації позначають словом «Рис.» або «Мал.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. *Наприклад:* Рис. 1.2. (другий рисунок першого розділу). Номер рисунка, його назва і пояснювальні підписи розміщуються послідовно, тобто внизу сторінки. Якщо в курсовій роботі один рисунок, то його нумерують за загальними правилами. *Наприклад:* Рис. 1.1.

Таблиці. У таблицях наводяться цифрові дані. Кожна таблиця повинна мати назву та номер, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назва і слово «Таблиця» починаються з великої літери. Слово «Таблиця» і її номер, що вказує розділ, друкують праворуч. *Наприклад:* «Таблиця 2.3.» Назви не підкреслюють. Заголовки колонок повинні починатися з великих літер, підзаголовки - з малих, якщо вони становлять одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони самостійні. Висота рядків – не менше 8 мм. Колонку з

порядковими номерами рядків до таблиці не включають.

Таблицю розміщують після першого згадування у тексті так, щоб її можна було читати без повороту опалітуреного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на іншу сторінку. В такому разі зазначають: Продовження табл. Таблицю з великою кількістю колонок можна ділити на частини і розмішувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки.

Якщо цифрові або інші дані в будь-якому рядку таблиці не наводяться, то в ньому ставиться риска (–). На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово "таблиця" в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово "дивись", наприклад: «див. табл. 1.3».

Список використаних джерел. Будь-яке наукове дослідження, в т. ч. і курсова робота, завершується складанням списку використаних джерел і розміщується після висновків. Відомості про джерела, що містяться у списку, необхідно давати відповідно до вимог державних стандартів з обов'язковим наведенням назв праць.

Авторів з однаковими прізвищами подають в алфавітному порядку їхніх ініціалів; праці одного автора - за алфавітом перших літер назв його праць; праці одного автора з однаковою назвою - за хронологією.

Спочатку наводять літературу, видану кирилицею, далі - латиною і мовами з особливою графікою (за алфавітом назв мов - арабською, вірменською, грузинською, єврейською, китайською, японською тощо).

Публікації мовами з особливою графікою подають в українській транслітерації або в перекладі українською мовою.

Крім того, є певний порядок розташування літературних джерел:

- нормативні акти (закони, декрети, постанови та ін.);
- книжкові видання;
- статті в журналах та інших періодичних виданнях;
- матеріали з Інтернету.

Основна вимога до використаних джерел – єдине оформлення і дотримання чинного державного стандарту на бібліографічний опис

видань (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). Типові приклади складання бібліографічного опису у списку джерел, які наводять у курсовій роботі подані у Додатку В [12].

Додатки. Додатки оформляють як продовження курсової роботи на прикінцевих її сторінках, зазначаючи їх у порядку посилань у тексті.

Кожний додаток починається з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично щодо тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово "Додаток ____" і велика літера, що позначає додаток.

Додатки позначаються послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад: Додаток А, Додаток Б і т. д.

Один додаток позначається як Додаток А.

Презентація. Готується для демонстрації в процесі доповіді. Презентація складається з текстової частини (тема, актуальність, об'єкт, предмет дослідження, мета та завдання, результати та висновки) та демонстративного матеріалу (картосхеми, рисунки, таблиці, фотографії, прогнози моделі). Слайди оформляються у відповідності до вимог наукової демонстрації матеріалу.

РОЗДІЛ 5. ЗАХИСТ ІНДЗ ТА КУРСОВОЇ РОБОТИ

Виконану і відповідно оформлену роботу студент подає науковому керівнику, який пише відгук, де зазначає її теоретичний рівень, глибину виконаних досліджень, доцільність і обґрунтованість рекомендацій, формулює висновок (рекомендована чи не рекомендована робота до захисту).

ІНДЗ та курсову роботу студент публічно захищає в присутності студентів і затвердженої комісії. ІНДЗ студент захищає за участі студентів та присутності викладача. До складу комісії по захисту курсових робіт входить завідувач кафедри та 2-3 викладачі за участі керівника курсової роботи [10]. Доповідь зазвичай триває близько 5-7 хв. Орієнтовна структура доповіді повинна відображати структуру курсової роботи. Особливу увагу слід приділити характеристиці власного внеску в розробку проблеми. Після доповіді студент відповідає на запитання членів комісії. До захисту курсової роботи студент готує наочність (карти), презентацію, яку використовує під час доповіді.

Під час захисту оцінюються: якість виконаної студентом курсової роботи, рівень знань і набутих навичок за темою, вміння аналізувати практичну діяльність, логічно та аргументовано викладати думки, відповідати на запитання, обґрунтовувати власну думку. В результаті обговорення доповіді студента, відповідей на поставлені запитання, використання наочності, а також рівня оформлення роботи студент отримує оцінку. Успіх студента залежить від змісту роботи, наочності та її використання під час доповіді, знання студента та вміння давати правильні, короткі та вичерпні відповіді на поставлені запитання, а також від оформлення роботи.

Оцінка за виконання ІНДЗ виставляється в балах викладачем згідно оціночної таблиці за навчального робочою програмою дисципліни. Максимальна оцінка за курсову роботу відповідно до «Положень про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів ВНУ імені Лесі Українки в умовах КМСО навчального процесу» становить 100 балів. Студенти, які

захищають публічно курсову роботу можуть отримати сумарно максимальну кількість балів –100 (А – відмінно). Студенти, що не з'явилися на захист курсової роботи з тих чи інших причин, отримують 70 балів (D – задовільно) як результат максимальної оцінки самостійної роботи, які виставляє керівник. На захисті студент може отримати ще 30 балів.

Процедура захисту курсових робіт включає:

- доповідь студента з використанням наочності (картосхема, картограма, графіки, діаграми, рисунки, схеми і т.п.) або підготовленої презентації – 10 балів;

- відповіді на запитання в процесі обговорення теми курсової роботи та доповіді студента – 10 балів;

- оцінка за оформлення роботи та наочності (презентації) – 10 балів;

- висновки та зауваження членів комісії.

Процедура захисту реєструється в протоколі, а результати виставляються у відомість.

РОЗДІЛ 6. АЛГОРИТМ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА АНАЛІЗУ ПРИРОДНИХ УМОВ

6.1. Комплексна фізико-географічна характеристика

У фізичній географії доволі часто використовують саме комплексний підхід у вивченні особливостей природи окремої країни, природної зони, регіону, материка.

При виконанні курсової роботи або ж іншого письмового завдання з даної тематики слід дотримуватись *алгоритму (схеми) комплексної фізико-географічної характеристики* [14]:

1. Фізико-географічне положення території
2. Тектоніка та геологічна будова
3. Рельєф території
4. Клімат
5. Поверхневі води
6. Ґрунти
7. Рослинність
8. Тваринний світ
9. Ландшафти та фізико-географічне районування
10. Охорона та використання природних багатств
10. Прояв глобальних проблем та кризові екологічні ситуації

Кожен блок приведеного алгоритму може розглядатися як самостійна характеристика. Разом з тим, поєднання блоків алгоритму і логічний виклад матеріалу в них формує цілісне уявлення про фізико-географічні особливості досліджуваної території.

Фізико-географічне положення досліджуваної території

Опис географічного положення будь-якої території – одне з найважливіших питань дослідження. Правильне і повне визначення географічного положення допомагає зрозуміти особливості природних умов. Отже, слід відмітити: де розміщений район дослідження по відношенню до інших частин світу, материків, океанів; положення по відношенню до найближчого морського басейну, великого озера, річки, гірської країни, рівнини, низовини, западини; як чітко виражені його природні межі та який їх характер; географічні

координати крайніх пунктів; загальна конфігурація території; протяжність по меридіану та по паралелі в градусах і кілометрах; розміри, площа в порівнянні з прилеглими територіями; в якій природній зоні чи географічному поясі розмішений район, що нас цікавить. Для визначення координат крайніх точок можна використовувати GPS-навігатор.

Тектоніка та геологічна будова. При вивченні саме цього питання, як правило, виникає найбільше питань та непорозумінь. Зрештою, основна увага має бути приділена характеристиці тектонічної будови території (тектонічна структура в межах якої лежить досліджуваний район, особливості тектонічних утворень: наявність синекліз, флексури та ін.). Необхідно вказати вік гірських порід, їх походження, особливості поширення; виділити роль корінних порід у формуванні рельєфу. Особливої уваги заслуговує характеристика четвертинних відкладів та їх походження: льодовикові, водно-льодовикові, давньоалювіальні, алювіальні, еолові, морські та ін., поширення їх на досліджуваній території, зв'язок четвертинних відкладів з сучасними формами рельєфу. На основі співставлення тектонічної, геологічної карт вказати вік, походження та поширення родовищ корисних копалин. Можна доповнити письмову відповідь картосхемами, геологічними та тектонічними профілями, розрізами, стратиграфічною колонкою, даними аналізу наявних свердловин.

Рельєф території ми розглядаємо як один з основних компонентів природного середовища. Саме рельєф є ведучим чинником формування клімату, гідрографічної сітки, сучасних фізико-географічних процесів, напрямку та шляхів використання природного середовища людиною. Характеристику рельєфу можна провести в результаті співставлення та аналізу карт – фізичної, гіпсометричної, геоморфологічної, тектонічної. Перш за все, варто звернути увагу на орографічні особливості, тобто визначити в межах якого орографічного району знаходиться територія, найвища та найнижча точки, амплітуда висот, загальний характер поверхні (площинно-рівнинний, горбистий, горбисто-западинний,

ерозійно розчленований та ін.), прояв четвертинного зледеніння у формах рельєфу, сучасні процеси рельєфоутворення, тип морфоструктури та поширені типи морфоскульптури. Якщо це гірська країна, то варто звернути увагу і на загальне простягання хребтів, крутизну схилів та їх експозицію, відобразити ці питання в орографічній схемі чи рисунку території. Виклад даного питання добре доповнять гіпсометричні картосхеми, профілі, фотографії.

Клімат характеризують за визначеними критеріями: кількість сонячної радіації, розподіл її протягом року, радіаційний баланс; атмосферний тиск літом та взимку, баричні центри, що визначають характер переміщення повітряних потоків; пануючі типи повітряних мас, їх повторюваність по сезонах, циклональна активність, переважаючі вітри, їх швидкість; середня річна температура повітря, максимальні, мінімальні, середні значення температури повітря найтеплішого та найхолоднішого місяців, абсолютний максимум та абсолютний мінімум, амплітуда температур; тривалість вегетаційного періоду, суми позитивних та активних температур; річна сума опадів, сезонність їх випадання, максимальні та мінімальні значення; види опадів, висота снігового покриву та його тривалість, глибина промерзання ґрунту; випаровуваність, гідротермічні умови, ГТК Селянінова, $K_{зв}$ Іванова, ступінь континентальності, радіаційний індекс сухості Будико.

Один з важливих моментів характеристики клімату – це його мікрокліматичні відмінності в межах досліджуваної території, а також кліматичне районування. Характеристика клімату доповнюється картосхемами, діаграмами, кліматограмами, біокліматограмами, графіками, таблицями. Варто звернути увагу на прояв стихійних атмосферних явищ та фактори, що їх зумовлюють.

Поверхневі і підземні води. В даному блоці характеристики необхідно дати загальний огляд гідрографічної сітки території: річки, озера, болота, штучні водойми; особливості підземних вод, їх мінеральний склад та виходи на поверхню; господарське значення водойм та використання поверхневих і підземних вод.

Характеристика річок проводиться згідно плану:

1. Назва річки та її приток, напрям течії, місцеположення басейну, витoki річки, куди впадає, до басейну якої річки, моря, океану належить, водозбірна площа.
2. Довжина річки, падіння та похил. Характер русла річки: звивистість, наявність кількох русел, рукавів, островів, обмілин, перекатів, порогів, водоспадів. Ширина русла, глибина, особливості берегів, долина.
3. Типи живлення (основний тип, інші), повені, паводки їх повторюваність, висота та тривалість, льодовий режим, стихійні явища на берегах річки.
4. Якість води (прозорість, запах, колір, вміст біогенного матеріалу, мінералізація).
5. Господарське використання: греблі, водосховища, мости, паромні переправи, судноплавство, річкові порти, промислові підприємства на берегах річки, зони відпочинку, курорти.
6. Екологічні проблеми пов'язані з використанням вод та їх забрудненням.

При характеристиці озер визначають їх географічне положення на місцевості, будову та походження котловини. Основними морфологічними типами озер є котловинні, запрудні, котловинно-запрудні. За походженням озера бувають тектонічні, льодовиково-тектонічні, льодовикові, карові, завальні, карстові, ерозійні, термокарстові, суфозійні, вулканічні та ін. Наступний етап опису озер – план озера, конфігурація берегової лінії, рельєф берегів (пологі чи круті, сухі чи заболочені, наявність пляжів), висота над рівнем моря, максимальна та середня глибина, колір і прозорість води, мінералізація води, озерні відклади, стік озера та живлення, термічний режим води, коливання рівневого режиму, заростання озера, органічний світ водойми та використання.

При характеристиці підземних вод основну увагу приділяють аналізу джерел, їх напору, постійності, які породи є водоносними та водонапірними, глибина залягання ґрунтових вод, їх смакові якості.

Аналізуючи поверхневі води (річки, озера, болота, підземні води), будують графіки рівневого режиму води, суміщені блок-діаграми (рівневого режиму та кількості опадів і температури та ін.). На картосхемі відмічають місцезнаходження озер, струмків, річок, джерел, наносять їх географічні назви.

Ґрунти. Характеристику ґрунтового покриву району дослідження проводять в такій послідовності:

- зональні типи ґрунтів та структура ґрунтового покриву району досліджень;
- наявність і поширення інтразональних ґрунтів та фактори їх утворення;
- прояв висотної поясності ґрунтового покриву;
- родючість ґрунтів;
- розвиток сучасних ґрунотвірних процесів.

Опис ґрунтів можна проводити з використанням схематичних розрізів або ж рисунків. Доволі часто характеристику доповнюють ґрунтовою картою.

Рослинність. При вивченні особливостей рослинного покриву визначають в межах якої природної зони та в якому секторі лежить територія, характеризують зональні типи рослинності. Разом з тим, звертають увагу на наявність інтразональної та азональної рослинності. Якщо територія гірська, аналізують висотну поясність. В характеристиці слід виділити основні, найбільш поширені породи дерев, культурну рослинність, яка займає основну екологічну нішу району досліджень. Особливе місце займає характеристика лісів, їх поширення, ярусність, продуктивність, використання, відновлення. Опис рослинного покриву супроводжується рисунками окремих рослин, гербарієм, геоботанічною схемою або профілем.

Тваринний світ. Поруч з іншими природними компонентами тваринний світ має важливе ландшафтоутворююче значення. Основну увагу приділяють характеристиці еколого-фауністичних комплексів: тварини, які мешкають в тайзі, мішаному лісі, широколистяному помірних широт, мусонних далекосхідних лісах; гірські тварини; тварини, що населяють степ, пустиню,

болота, луки і т.п. Основне завдання на даному етапі характеристики – відмітити вплив природних умов на поширення тваринних організмів. Складають списки найбільш типових, цінних хутрових, рідкісних, зникаючих видів

Ландшафти та фізико-географічне районування. Фізико-географічна характеристика території набуває завершеності лише тоді, коли чітко проаналізовано її ландшафтну структуру. Питання фізико-географічного районування є доволі складним, і студенти стараються уникнути висвітлення даного питання. Разом з тим, глибина аналізу та вивченості окремих компонентів природного середовища і визначає можливість проведення фізико-географічного районування. Не варто зосереджувати увагу на детальному аналізі найдрібніших ПТК, для значних за площею територій це зробити важко, і майже зовсім неможливо при відсутності даних польових досліджень. Тому, зрозуміло, що в даній роботі можуть бути охарактеризовані ПТК на рівні ландшафтів та місцевостей. На основі набутого досвіду при проходженні ландшафтознавчої практики та теоретичних засад основ фізичної географії студент може скласти схему ландшафтного районування території дослідження. Найбільш вичерпна інформація при цьому може бути відображена на комплексному фізико-географічному профілі території. Разом з тим одна із складових у вивченні ландшафтів – це характеристика поширення типів та видів сучасних природно-антропогенних або ж просто антропогенних ландшафтів. При наявності необхідних матеріалів складають картосхему антропогенних комплексів території.

Охорона та використання природних ресурсів. В даному розділі відмічають основні природні багатства району досліджень (мінеральні, кліматичні, водні, ґрунтові, рослинні та ін.). На картосхемі виділяють пам'ятки природи, заповідні об'єкти, парки, рекреаційні зони, відомі курорти, об'єкти туризму. Приводять перелік держав, які знаходяться на описуваній території, характеризують види та напрямки напрямки використання природних ресурсів в процесі розвитку економічних

відносин в цих країнах.

Останній, завершальний етап, комплексної фізико-географічної характеристики – це вивчення *екологічних проблем* досліджуваної території (приводиться їх перелік, фактори, що їх зумовлюють, складають перелік джерел забруднення компонентів природного середовища, визначають шляхи вирішення).

6.2. Регіональний аналіз території

При проведенні фізико-географічного дослідження в напрямку вивчення взаємодії природи та суспільства все частіше вживають терміни *«екологічний...»*, *«еколого-географічний...»*, *«еколого-ландшафтний...»*. Це передбачає використання таких понять, як *«еколого-географічні проблеми»*, *«екологічний аналіз»*, *«еколого-кліматичний аналіз»*, *«еколого-гідрологічна ситуація»*, *«еколого-географічні дослідження»* і тому подібне. Всі ці поняття конкретизують завдання перед кожним дослідженням, а самі легко трансформуються одне в одне. Основна мета, якої має досягти студент при виконанні курсової роботи даного напрямку – це оцінка стану геокомплексів (ландшафтів) регіону дослідження, які є середовищем життєдіяльності людини у зв'язку з їх господарським використанням та трансформацією. Власне, *це є оцінка сучасної еколого-географічної ситуації в регіоні, яка сформувалась в результаті використання ресурсного потенціалу*. Звичайно, що не обійтись без аналізу заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та оптимізації ресурсного потенціалу.

Регіональний аналіз необхідний для складання комплексної характеристики країни, регіону, материка, природної зони, для фізико-географічних описів при складанні туристичних та рекламних буклетів і, звичайно, для господарських потреб використовується фізико-географічне районування, яке і є результатом узагальнення регіонального аналізу.

Для теми даного напрямку дослідження необхідно включити в план роботи такі пункти:

-закономірності регіональної диференціації ландшафтів;

- просторово-часова організація ландшафтів (генезис, розвиток, структура, динаміка, сучасний стан, тенденції змін);
- районування та класифікація ландшафтів;
- екологічні проблеми регіону (джерела та рівень забруднення повітря, поверхневих та підземних вод, їх просторове розміщення, динаміка забруднень; джерела забруднень твердими відходами, їх динаміка і поширення);
- екологічний моніторинг природного середовища (моніторинг забруднення атмосферного повітря, моніторинг забруднення вод, моніторинг забруднення ґрунтів і т.п.).

Еколого-ландшафтний аналіз. Проведення дослідження даного напрямку спрямоване на вирішення проблем взаємодії людини та природи і характеризується певною специфікою. Головна мета такого напрямку досліджень – це вияв стану, ступеня деградації окремих природних комплексів і загалом ландшафтів під впливом діяльності людини як зовнішнього фактора (викиди агресивних речовин та їх акумуляція в довкіллі) та внутрішнього фактору, що зрівноважує прояви позитивних та негативних процесів. Розуміння та дослідження ландшафтів як системи поліфункціональної — центральна методологічна установка еколого-ландшафтних досліджень. *Еколого-ландшафтний аналіз* території проводять з використанням статистично-картографічного, статистичного, ландшафтно екологічного, порівняльного методів [3, 8]. В результаті обробки вихідних даних складають карти джерел забруднення довкілля – атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, карти еродованості, структури та динаміки земельних угідь.

Соціофункціональний аналіз. Важливе місце у фізико-географічних дослідженнях відводиться *соціофункціональному аналізу ландшафтів* окремих держав, регіонів. Концепція соціофункціонального аналізу ландшафту передбачає вивчення можливостей і обмежень геокомплексів (ландшафтів) в ході виконання ними соціально-економічних функцій в системі природа-суспільство. Під соціально-економічними функціями розуміють також задоволення

ландшафтом потреб суспільства в процесі взаємодії між природою та суспільством. Різноманітність суспільних потреб визначає функціональні ознаки ландшафтів. До числа основних соціально-економічних (суспільних) функцій геокомплексу відносять: ресурсовідтворюючу, середовищеутворюючу і природоохоронну (Мельник, 1997).

Від функції, яку виконує ландшафт, суттєво залежить його структура та динаміка. Генетично віддалені ландшафти, які виконують одну і ту ж функцію (наприклад, аграрну), за набутими при цьому властивостями стають значно більш подібними, ніж ландшафти одного виду, але різного функціонального призначення. Класифікація ландшафтів за виконуваними функціями може ґрунтуватися і на типології угідь. Виходячи з цього, виділяють (Шищенко, 1981; Гродзинський, 1993) 12 функціональних типів: заповідні, мисливсько-промислові, лісогосподарські, водогосподарські, рекреаційні, лучно-пасовищні, землеробські, селитебні (населених пунктів), шляхово-транспортні, промислові, гірсько-промислові, не використовувані. Разом з тим ландшафт може виконувати кілька функцій, тоді виділяють проміжні типи - заповідно-рекреаційні [11].

Функціональні типи поділяють на підтипи: лісогосподарські (які включають: експлуатаційні, захисні, резервні тощо). При проведенні більш детального аналізу для деяких підтипів виділяють функціональні види, наприклад, для захисного лісогосподарського - ґрунтозахисні, водозахисні, санітарні ті ін.

Еколого-геоморфологічний аналіз регіону. Суть *еколого-геоморфологічного аналізу* будь-якого регіону чи країни (Ковальчук, 1997) полягає у вивченні та оцінці рельєфу як компоненту ландшафту, що безпосередньо впливає на умови життя та господарювання людини, а також рельєфоутворюючих процесів та супутніх їм явищ (природних та антропогенних), що викликають відхилення екологічної ситуації від її багаторічного тренду (фону), оцінці масштабів, причин та факторів трансформації геоecологічної ситуації, її прогнозуванні та пошуку шляхів оптимізації стану природних, природно-антропогенних та

антропогенних (техногенних) геоморфологічних систем досліджуваної території і природокористування.

Зміст еколого-геоморфологічного аналізу полягає в еколого-геоморфологічній оцінці та характеристиці стану різнорангових геоморфологічних систем.

Об'єктом *еколого-геоморфологічного аналізу (ЕГА)* є рельєф як середовище життя і діяльності людини та рельєфоутворювальні процеси.

Предметом ЕГА є відносини між геоморфологічними, ландшафтними та соціально-економічними системами.

Мета ЕГА - вивчення причин, факторів та механізмів виникнення, активізації або катастрофічного розвитку несприятливих в екологічному відношенні геоморфологічних процесів, пошук шляхів і засобів покращення та регулювання сучасних геоморфологічних процесів, системи удосконалення природокористування.

Основні завдання:

- збір та обробка кількісних показників стану геоморфологічних систем, їх динаміки, оцінка придатності для використання в різних галузях господарської діяльності;
- дослідження сучасних фізико-географічних процесів, що визначають напрям розвитку геоморфологічних та ландшафтних систем;
- моделювання сценаріїв зміни стану рельєфу і розвитку рельєфоутворюючих процесів при освоєнні території, їх впливу на екологічну ситуацію регіону;
- оцінка кількості чинників та джерел антропогенного навантаження на рельєф, інтенсивності спровокованих діяльністю людини процесів, що визначають напрямки зміни екологічної ситуації регіону;
- районування території за характером техногенного навантаження й антропогенного порушення флювіального рельєфу, як найважливіших параметрів формування екологічної ситуації;
- обґрунтування методів та схем регулювання стану еколого-

геоморфологічних систем району дослідження, забезпечення управління розвитком природних та природно-антропогенних систем, оптимізації екологічної ситуації та вдосконалення природокористування.

При виконанні еколого-геоморфологічного аналізу доцільно дотримуватись відповідного алгоритму (схеми). Як на наш розсуд, найбільш обґрунтована схема еколого-геоморфологічного аналізу подана в роботі І. П. Ковальчука [5].

Еколого-кліматичний аналіз. Суть *еколого-кліматичного аналізу* будь-якого регіону чи країни полягає у вивченні та оцінці клімату як компоненту ландшафту, що безпосередньо впливає на умови життя та господарювання людини, а також кліматотвірних процесів та супутніх їм явищ (природних та антропогенних), що викликають відхилення екологічної ситуації від її багаторічного тренду, оцінці масштабів, причин та факторів трансформації геоecологічної ситуації, прогнозуванні розвитку стихійних атмосферних явищ і процесів та пошуку шляхів оптимізації стану природних, природно-антропогенних та антропогенних систем досліджуваної території.

Зміст еколого-кліматичного аналізу полягає в екологічній оцінці стану атмосферних процесів, динаміки повітряних мас, характеристики властивостей переважаючих повітряних потоків, їх терміки, вологості, запиленості, швидкості та напрямку руху, стану атмосфери в різні сезони.

Об'єктом *еколого-кліматичного аналізу (ЕКА)* є клімат досліджуваної території як основний компонент, що визначає природні умови життя і діяльності людини, а також кліматоутворюючі чинники.

Предметам ЕКА є вивчення динаміки метеорологічних показників, зміна клімату в умовах прояву глобальних екологічних проблем.

Мета ЕКА - вивчення причин, факторів та механізмів виникнення, активізації або катастрофічного розвитку несприятливих в екологічному відношенні кліматичних та агрокліматичних процесів, пошук шляхів і засобів їх покращення

та регулювання, формування системи моніторингу атмосфери.

Основні завдання:

– вивчення теоретичних та методичних основ, сучасного стану еколого- кліматичних досліджень;

– розробка та обґрунтування методів еколого-кліматичного аналізу, вивчення критеріїв та показників атмосферних процесів і кліматотворення;

– збір та обробка кількісних показників (температури повітря, температури ґрунту, вологості, атмосферного тиску, кількості опадів і т.п.) клімату регіону, визначення багаторічного тренду, їх добової, місячної, сезонної, річної, багаторічної динаміки, визначення ресурсного потенціалу клімату (агрокліматичних показників, рекреаційна оцінка кліматичних умов, комфортність клімату і т.п.), а також оцінка придатності кліматичних умов для життя та господарської діяльності людини;

– дослідження спектру сучасних атмосферних та антропогенних процесів, що визначають прояв глобального потепління;

– оцінка впливу господарської діяльності людини на повітряне середовище;

– моделювання сценаріїв кліматичних змін в регіоні і розвитку кліматотвірних процесів при освоєнні території, їх впливу на екологічну ситуацію регіону;

– оцінка чинників антропогенного навантаження на клімат, інтенсивност іспровокованих діяльністю людини атмосферних процесів, на зміну екологічної ситуації регіону;

– мікрокліматичне районування території за характером техногенного навантаження й агрокліматичними ресурсами, як важливих параметрів формування екологічної ситуації;

– створення регіонального еколого-кліматичного банку даних про стан атмосферного повітря та агрокліматичних показників як найбільш нестійких до техногенного впливу;

– прогнозування еколого-кліматичних змін у регіоні при

альтернативних схемах освоєння та використання природних ресурсів;

– обґрунтування схем та методів регулювання еколого-кліматичних умов району дослідження, забезпечення управління розвитком природних та природно-антропогенних систем, оптимізації екологічної ситуації та вдосконалення природокористування.

Комплексна фізико-географічна характеристика чи регіональний аналіз закінчується завжди практичними висновками та рекомендаціями. Виконані в такому напрямку дослідження по темі курсової роботи завжди будуть мати елементи новизни, а також стануть додатковим джерелом інформації про сучасний стан довкілля в регіонах нашої планети.

РОЗДІЛ 7. ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

7.1. Фізична географія материків і океанів

Тематика курсових робіт включає всі регіони планети як в межах суходолу так і океанічні простори. Разом з тим, об'єкт та предмет дослідження визначається метою та завданнями, план викладу матеріалу змінюється в залежності від використаних джерел та наявності картографічного матеріалу.

Тема 1. Історія відкриття та досліджень Індійського (Атлантичного, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Перші згадки про океан та картографічне зображення.
  2. Арабські дослідження океанських просторів.
  3. Дослідження європейців в Індійському океані:
    - а) подорож Васко-да-Гама
    - б) подорожі Дж. Кука
    - в) інші дослідження
  4. Сучасні дослідження природи Індійського океану.
- Висновки

Список пропонованої літератури:

1. Атлантический океан/ Под общ. ред. О.К.Леонтьева. – М.: Мысль, 1977. – 296 с.
2. Дослідження Індійського океану та південних морів // В зб.: Біологія моря. К.: Наукова думка, 1978.
3. Природа и ресурсы Мирового океана. Индийский океан//М.:Мысль,1975.
4. АношкоЯ.Ф.История географического изучения Земли // М.: МГУ, 1968
5. Ельницкий Л.А. Древнейшие океанические плавания // М.: Географгиз,1962.
6. Богданов Д.В. Океаны и моря накануне XXI века //М.: Наука, 1991.
7. Магидович И.П., Магидович

В.И. Очерки по истории географических открытий//М. Просвещение, 1982-1986. 8. Мукиданов Н.К. От Страбона до наших дней // М.: Мысль, 1985. 9. Шумовский Т.А. По следам Синбада Морехода. Океанская Аравия // М.: Мысль, 1986. 10. Моует Фарли. Трагедии моря // М.: Прогресс, 1988. 11. Ємченко О. Біографи голубої планети // К.: Веселка, 1991.

Тема 2. Природні катастрофи в умовах прояву глобальних проблем на території Європи (Північної Америки. Африки. Азії. Південної Америки)

Вступ

1. Глобальні проблеми та їх прояви.
2. Екстремальні природні явища на Землі, їх природа
3. Особливості географічного положення Європи та історії розвитку природи
4. Стихійні явища в атмосфері
5. Незвичайні явища на берегах річок, озер, морів
6. Землетруси, вулкани.
7. Вивчення екстремальних природних явищ та їх завбачення. Географічний прогноз.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Болт Б. Землетрясения // М.: Мир, 1981. 2. Влодавец В.Й. Вулкани земли // М.: Наука, 1973. 3. Апродов В.А. Вулкани // М.: Мысль, 1977. 4. Гангнус А. Тайна земних катастроф // М.: Мысль, 1982. 5. Гинко С.С. Катастрофы на берегах рек // Л.: Гидрометеиздат, 1977. 6. Зденек Кукал Природные катастрофы // М.: Знание, 1985. 7. Резанов И.А. Великие катастрофы в истории Земли // М.: Наука, 1980. 8. Тазиев Г. Вулкани // М.: Ин. лит-ра, 1963. 9. Погосян Х.П. Атмосфера и человек // М.: Просвещение, 1977. 10. Муранов А. П. В мире необычных и грозных явлений природы // М.: Просвещение, 1977. 11. Дворжак Й. Земля, люди, катастрофы // К.: Вища школа, 1989. 12.

Борисенков В.П., Пасецкий В.М. Тысячелетняя летопись необычайных явлений природы // М.: Мысль, 1988.
13. Половина І.П. Фізична географія Європи // Київ: АртЕк, 1998

Тема 3. Доколумбова Америка

Вступ

1. Доколумбові плавання в Америку.
2. Колумб та Америка.
3. Російські відкриття та дослідження Північної Америки.
4. Дослідження природи внутрішніх районів

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Бейклесс Джон. Америка глазами первооткрывателей // М.: Прогресс, 1969.
2. Гуляев В.И. Доколумбовы плавания в Америку: мифы и реальность // М.: Международные отношения, 1991.
3. Петров В. Русские в истории Америки // М.: Наука, 1991.
4. Магидович И.П., Магидович В.И. Очерки по истории географических открытий // М.: Просвещение. Т. 1-5. -1982-1986.
5. Берг Л.С. Открытие русскими северо-западной Америки // М.: 1952

Тема 4. Озера Карелії (Британських островів, Фінляндії, Альпійські озера і т.п.)

Вступ

1. Дивовижний світ озер. Генетичні типи озер, їх поширення
2. Озера та їх назви.
3. Фізико-географічна характеристика озер
4. Природні ресурси озер та їх використання.
5. Антропогенний прес на озера

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Муранов О. Голубі очі планети // К.: Веселка, 1980.
2. Хендерсон-Селлерс Б. Умирающие озера // Л.: Гидрометеоздат, 1990.
3. Гвоздецкий Н.А. По зарубежной Европе // М.: МГУ, 1970.

- 4.Ерамов Р.А. Физическая география зарубежной Европы // М.: Мысль, 1973.
- 5.Жужкевич В. А. Общая топонимика // Минск, 1967
- 6.Страны и народы. Зарубежная Европа // М.: Мысль, 1980.
- 7.Физико-географический Атлас мира // М.: ГУГК, 1964.
- 8.Половина І.П. Фізична географія Європи// К.: АтрЕк, 1998

Тема 5. Природні багатства Альп та їх охорона

Вступ

- 1.Історія формування гірської системи
  - 2.Рельєф та корисні копалини
  - 3.Кліматичні умови
  - 4.Льодовики та поверхневі води
  - 5.Особливості фауни та флори
  - 6.Лісові ландшафти
  - 7.Антропогенний прес, проблеми охорони природи
  - 8.Гірськолижні та кліматичні курорти в Альпах
- Висновки

Список пропонованої літератури:

- 1.Гвоздецкий Н.А. По зарубежной Европе //М.: МГУ, 1970.
- 2.Ерамов Р.А. Физическая география зарубежной Европы // М.: Мысль, 1973.
- 4.Страны и народы. Зарубежная Европа // М.: Мысль, 1980.
- 5.Физико-географический Атлас мира // М.: ГУГК, 1964.
- 6.Половина І.П. Фізична географія Європи// К.: АтрЕк, 1998.
7. Борисенков В.П., Пасецкий В.М. Тысячелетняя летопись необычайных явлений природы // М.: Мысль,1988.
8. Муранов О. Голубі очі планети//К.:Веселка,1980.
9. Муранов А. П. В мире необычных и грозных явлений природы // М.: Просвещение, 1977.
10. Зденек Кукал Природные катастрофы // М.: Знание, 1985
- 11.Погосян Х.П. Атмосфера и человек // М.: Просвещение, 1977.
- 12.Шварцбах М. Великие памятники природы // М.: Мир,1985.
- 13.Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.10.

Тема 6. Пам'ятки природи Зарубіжної Європи

Вступ

- 1.Короткий огляд фізико-географічних умов території
- 2.Геологічні пам'ятки природи
- 3.Своєрідний світ річок, озер, водоспадів
- 4.Печери.
- 5.Заповідники, національні парки

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Карри-Линдал К. Європа //М.: Прогресс, 1981.2.Шварцбах М. Великие памятники природы // М.: Мир, 1973.3.Максаковский В.П. Польша// М.: Мысль, 1969.4.Брант Д.М. Нидерланды // М., 1953.5.Гвоздецкий Н.А. По зарубежной Европе //М.: МГУ, 1970.6.Ерамов Р.А. Физическая география зарубежной Европы // М.: Мысль, 1973.7.Страны и народы. Зарубежная Европа // М.: Мысль, 1980.8.Физико-географический Атлас мира // М.: ГУГК, 1964.9.Половина І.П. Фізична географія Європи// К.: АтрЕк, 1998

Тема 7. Географічний літопис клімату Євразії

Вступ

1. Фактори кліматотворення
2. Сучасні клімати материка. Короткий нарис.
3. Основні етапи формування природи материка та їх кліматичні особливості:
  - пізній докембрій та ранній палеозой
  - клімат пізнього палеозою
  - особливості кліматичних умов в мезозої
  - зміни кліматів кайнозою
  - четвертинне зледеніння
4. Кліматичні особливості міжльодовикових епох

5. Сучасні тенденції змін клімату на материку.

6. Чи може людина змінити клімат?

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Ясаманов Н. А. Древние климаты Земли // М., 1965. 2. Ушаков С.Л., Ясаманов Н.А. Дрейф материков и климаты Земли // М.: Мысль, 1984. 3. Борисенков Е.П., Пасецкий В.М. Тысячелетняя летопись необычайных явлений природы // М.: Мысль, 1988. 4. Монин А.С., Шишков Ю.А. История климата // Л.: Гидрометеоздат, 1979. 5. Борисов П.М. Может ли человек изменить климат // М.: Наука, 1979. 6. Борисенков Е.П. Климат и деятельность человека // М.: Наука, 1982. 7. Щербань М.І Зміна клімату Землі // Київ: Знання, 1978.

Тема 8. Історія відкриття та досліджень Антарктиди

Вступ

1. Перші гіпотези про наявність землі на південь від Африки та Америки

2. Відкриття материка

3. Дослідження берегової лінії материка та льодового покриву

4. Сучасні наукові дослідження в Антарктиді

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Гусев А.М. Океан и атмосфера // М.: Просвещение, 1972. 2. Кожухов М.П. Великий подвиг: открытие Антарктиды // М.: Географгиз, 1955. 3. Толстяков Е.И. На полюсах Антарктиды // М.: Гидрометеоздат, 1980. 4. Трешников А.Ф. Вокруг Антарктиды // Л.: Гидрометеоздат, 1970. 5. Хват Л. Загадочный материк // М.: Географгиз, 1956. 6. Кузнецов М.А. Под крышами Мирного // М.: Транспорт, 1964. 7. Кутузов П.С. Антарктический дневник // М.: Молодая гвардия, 1973. 8. Лосев К.С. Антарктический ледниковый покров // М.: Наука, 1982. 9. Дубровин Л. Человек на ледяном континенте // Л.: Гидрометеоздат, 1976. 10. Атлас Антарктиды // Л.: Гидрометеоздат. Т.1-2. 1969

Тема 9. Еколого-географічна характеристика вод Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Коротка характеристика історії формування Атлантики
2. Водні маси Атлантичного океану та їх характеристика:
  - кисень у водах Атлантики;
  - кислотність вод;
  - фосфати у водах океану;
  - кремнієва кислота, розчинена у воді
3. Хемогенні відклади їх поширення та та генезис
4. Антропогенний прес цивілізації та його наслідки

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Атлас океанов. Атлантический и Индийский океаны // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 2. Філіпов Є.М. Світовий океан розкриває свої таємниці // К., 1990. 3. Каляев Г.И. Материки и океаны // К.: Наукова думка, 1986. 4. Богданов Д.В. География Мирового океана // М.: Наука, 1978. 5. Природа и ресурсы Мирового океана. Атлантический океан // М.: Мысль, 1977. 6. Осокін С.Д. Світовий океан // К.: Радянська школа, 1975. 7. Вегенер А. Происхождение континентов и океанов //Л.: Наука, 1984

Тема 10. Еколого-кліматичні особливості Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Характер берегової лінії та циркуляція вод як ведучі чинники кліматоутворення.
2. Тепловий режим атмосфери над Атлантичним океаном:
  - тепловий баланс та його мінливість;
  - температура повітря нижнього шару атмосфери;
  - температура поверхневих вод Атлантики
3. Водний режим атмосфери над океаном:
  - вологість повітря та опади;
  - хмарність, туман, видимість
4. Атмосферна циркуляція:

- вітер, атмосферні фронти;
  - типи атмосферної циркуляції, сезонна мінливість;
  - кліматичне районування Атлантики
5. Вплив людини на кліматичні умови океану
6. Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Булатов Р.П. Атлантический океан // М.: Мысль, 1977. 2. Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 3. Богданов Д.В. География Мирового океана // М.: Наука, 1978. 4. Щербань М.І. Клімати Землі // К. : Радянська школа, 1980. 5. Минина Л.С., Безрукова М.А. Циклоны тропиков // М.: Знание, 1984. 6. Блюттер И. География климатов. В 2-х томах. Пер. с нем. / М.: Прогресс, 1973. 7. Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К. Маркова. – Л., 1980

Тема 11. Фізико-географічні особливості Амазонії

Вступ

1. Географічне положення та межі Амазонії
  2. Своєрідність рельєфу та його взаємозв'язок з геологічним минулим
  3. Кліматична характеристика (температура повітря, опади, вологість)
  4. Поверхневі води
    - Амазонка, її гідрографія та гідрологія
    - притоки Амазонки
    - болота Амазонії
  5. Ґрунтово-рослинний покрив. Його унікальність та біогеографічні особливості
  6. Тварини Амазонії
  7. Людина в лісах Амазонії
  8. Дослідження та нові відкриття в Амазонії
  9. Сучасні екологічні проблеми регіону
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Лукашова Е.Н. Южная Америка // М.: Учпедгиз, 1958. 2.Забродская М.П. Южная Америка //М.: Учпедгиз, 1949. 3.Дорст Ж. Южная и Центральная Америка // М.: Прогресс, 1977. 4.Игнатъев О.К. Амазонка глазами москвича //М.: Молодая гвардия, 1963. 5.Кауел А. В сердце леса //М.: Мысль, 1964. 6.Фидлер А. Рыбы поют в Укаяли // М.: Географгиз, 1963. 7.Открытие великой Амазонки. Хроники и документы ХУ1 века // М.: Географгиз, 1963. 8.Мороес Р. Амазонская низменность // М.: Прогресс, 1965. 9.Бейст Г.И. Натуралисты на реке Амазонке // М.: Географгиз, 1963. 10.Бейклесс Д. Америка глазами первооткрывателей // М.: Прогресс, 1969. 11.Ньюмен А. Легкие нашей планеты // М.: Мир, 1989. 12.Леса // Серия: Природа мира //М.: Мысль, 1983. 13.Ландшафты // Серия : Природа мира // М.: Мысль, 1989. 14.Страны и народы. Южная Америка // М.: Мысль, 1982. 15.Латинская Америка. Энциклопедический справочник // М., 1991

Тема 12. Палеогеографічні особливості Центральної Азії

Вступ

1. Коротка фізико-географічна характеристика сучасних природних умов та природних меж Центральної Азії
  - 2.Історія формування території та зміна обрисів суходолу як чинник трансформації природи
  - 3.Зональні зміни кліматичних умов минулого
  - 4.Палеонтологічні знахідки як підтвердження гіпотез зміни кліматів Центральної Азії
  5. Ендемізм органічного світу
  6. Сучасні напрямки розвитку фізико-географічних процесів
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Козлов П.К. Монголия и КаМ//М.:ОГИЗ,1947.2.Козлов П.К. По Монголии //М.:Географгиз,1956. 3.Промтов Ю.В центре Азиатского

материка // М., 1980. – 126 с. 4.Обручев В.А. Избранные работы по географии Азии. – Т. 1. // М.: Географгиз, 1951. 5.Арманд Д.М., Добрынин Б.Ф. Зарубежная Азия // М.: Учпедгиз, 1956. 6.Зарубежная Азия /Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1974. 7.Обручев В.А. Путешествие в Центральную Азию и Китай//М.:Географгиз, 1950. 8.Синицин В.М. Центральная Азия // М.: Географгиз, 1959. 9.Петров М.П. Пустыни земного шара //Л.: Наука, 1973. 10.Пустыни. Серия: Природа мира // М.: Мысль, 1985. 11.Физическая география Китая / Под ред. В.Т. Зайчикова. М.: Мысль, 1964. 12.Мурзаев Е.М. В сердце Азии // М.: Наука, 1990

Тема 13. Стихійні атмосферні явища на материку Північна Америка

Вступ

1. Географічне положення материка та особливості природних умов.
2. Землетруси та вулкани на материку.
3. Кліматичні аномалії.
4. Стихійні явища на берегах річок, озер, на узбережжі морів та заток
5. Прогнозування розвитку аномальних природних явищ на материку. Завбачення та боротьба з стихією.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Гинкло С.С. Катастрофы на берегах рек. – Л.: Гидрометеиздат, 1977– 231с. 2.Зд. Кукал Природные катастрофы //М.: Знание, 1985 – 187 с. 3.Наливкин Д.В. Смерчи // М.: Наука, 1984. 4. Боли А. Северная Америка //М.: Географгиз, 1948. 5. Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки // М.: Географгиз, 1953. 6. Игнатъев Г.М. Северная Америка. Физическая география // М.: Просвещение, 1965. 7.Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки // К.: Радянська школа, 1971. 8.Сандерсон А. Северная Америка // М.: Прогресс, 1984. 9. Апродов В.А. Вулканы // М.: Мысль, 1982. 10. Пяковский Р.В.

Наводнення //Л., 1975

Тема 14. Циркуляція вод Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Особливості природи океану

2. Динаміка вод океану:

- характеристика поверхневих течій (теплі, холодні, нейтральні)

- течії на глибині в 100 м, 200, 500 м

- придонні течії

3. Вплив циркуляції вод на формування аквальних комплексів та природу островів, узбережжя материків.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Атлас океанов. Атлантический й Индийский океани // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 2. Богданов Д.В. География Мирового океана // М.: Наука, 1978. 3. Булатов Р.П. Атлантический океан // М.: Мысль, 1977. 4. Леонтьев О.К. Физическая география Мирового океана // М.: МГУ, 1982. 5. Физическая география Мирового океана / Под ред. К.К. Маркова. М.: Высшая школа, 1982.

Тема 15. Рельєф дна Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Історія формування дна океану

2. Геологічні відклади на дні океану

3. Сучасні тектонічні рухи

4. Рельєф дна. Гіпсометричні особливості.

5. Дослідження дна Світового океану.

6. Роль сучасних процесів осадконагромадження у формуванні рельєфу дна океану.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Вегенер А. Происхождение континентов и океанов // Л.: Наука, 1984. 2. Богомолов К.В., Чиков Б.М. Геология дна морей и океанов // М.: Наука, 1976. 3. Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 4. Новая глобальная тектоника // М.: Мир, 1974. 5. Орленов В.В. Геоморфология дна океана // Калининград, 1976. 6. Сорохтин О.Г. Теория тектоники литосферных плит // М.: Знание, 1984. 7. Ушаков С.А., Ясаманов Н.А. Дрейф материков и климаты Земли // М.: Мысль, 1984

Тема 16. Тепловий режим атмосфери над Атлантичним (Індійським, Тихим, Північним Льодовитим) океаном.

Вступ

1. Тепловий баланс над океаном
2. Термічний режим повітря над поверхнею океану.
3. Температура поверхневих вод океану
4. Нагрівання та охолодження в системі океан-атмосфера
5. Теплові пояси океану.
6. Зміни теплового режиму у зв'язку з глобальним потеплінням на Землі.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Атлас океанов. Атлантичний й Індійський океани // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 2. Богданов Д.В. Географія Мирового океана // М.: Наука, 1978. 3. Булатов Р.П. Атлантичний океан // М.: Мысль, 1977. 4. Леонтьев О.К. Фізическа географія Мирового океана // М.: МГУ, 1982. 5. Фізическа географія Мирового океана / Под ред. К.К. Маркова. М.: Высшая школа, 1982. 6. Шварцбах М. Великіє пам'ятники природи // М.: Мир, 1985. 7. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.10.

Тема 17. Екологічні проблеми Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Особливості природи океану.
  2. Мореплавство та пов'язані з ним проблеми забруднення вод океану.
  3. Основні шляхи антропогенного впливу на аквальні комплекси океану
  4. Забруднення прибережних вод.
  5. Проблеми забруднення акваторії Середземних морів
  6. Морські ланцюги живлення та перетворення енергії.
  7. Сучасні шляхи вирішення екологічних проблем Атлантики.
- Висновки**

Список пропонованої літератури: 1. Атлас океанов. Атлантический й Индийский океани // М.: Изд-во ВМФ, 1978. 2 .Богданов Д.В. География Мирового океана // М.: Наука, 1978. 3. Булатов Р.П. Атлантический океан // М.: Мысль, 1977. 4. Леонтьев О.К. Физическая география Мирового океана // М.: МГУ, 1982. 5. Физическая география Мирового океана / Под ред. К.К. Маркова. – М.: Высшая школа, 1982. 6. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.10.

Тема 18. Ліси Європи (або: Азії, Північної Америки, Африки, Австралії)

Вступ

1. Природні чинники формування лісових ландшафтів
  2. Лісові ландшафти та їх видове різноманіття
  3. Зональні типи рослинності
  4. Акліматизовані види
  5. Основні типи ґрунтів лісових ландшафтів
- .Вплив рельєфу на структуру ґрунтово-рослинного покриву

7. Динаміка сучасного лісового покриву.

8. Використання та проблеми відновлення лісів в європейських країнах.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Карри-Линдал К. Європа // М.: Прогресс, 1981. 2. Шварцбах М. Великие памятники природы // М.: Мир, 1973. 3. Максаковский В.П. Польша // М.: Мысль, 1969. 4. Рябчиков А.М. Природные ресурсы зарубежной территории Европы и Азии // М.: Мысль, 1976. 5. Страны и народы. Европа // М.: Мысль, 1979. 6. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.10.

Тема 19. Використання енергії вод Світового океану

Вступ

1. Енергетичні багатства Світового океану

2. Енергія хвиль

3. Теплова енергія океану

4. Використання штучних відмінностей рівневого режиму

5. Сировина для енергетики, електростанції в Світовому океані

6. Перспективи використання енергетичних ресурсів океану.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Гембель А.В. Общая география Мирового океана // М., 1979. 2. Дербгин К.К. Советские океанографические экспедиции // Л., 1967. 3. Жужкевич В.А., Лавринович М.В. ФГМО // Минск, 1986. 4. Каплин И.А., Леонтьев О.К., Лукьянова С.А., Никифоров Л.Г. Берега. Серия: Природа мира // М., 1991. 5. Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее // М., 1974. 6. Монин А.С. Изменчивость Мирового океана // Л., 1974. 7. Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К. Маркова // М., 1985. 8. Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1980

Тема 20. Рекреаційна привабливість Атлантичного (Індійського, Тихого) океану

Вступ

1. Генетичні типи островів Атлантики
2. Чинники різноманітності природних умов
3. З історії досліджень і відкриттів островів
4. Різноманітність форм та видів в відпочинку

Висновки

Список пропонованої літератури:

1. Гембель А.В. Общая география Мирового океана // М, 1979.
2. Дербгин К.К. Советские океанографические экспедиции // Л, 1967.
3. Жужкевич В.А., Лавринович М.В. ФГМО // Минск, 1986.
4. Каплин И.А., Леонтьев О.К., Лукянова С.А., Никифоров Л.Г. Берега. Серия: Природа мира // М., 1991.
5. Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее // М., 1974.
6. Монин А.С. Изменчивость Мирового океана // Л, 1974.
7. Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К.Маркова // М., 1985.
8. Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1980

Тема 21. Мінеральні багатства Атлантичного (Індійського, Тихого, Північного Льодовитого) океану та їх використання

Вступ

1. Корисні копалини морських надр
2. Мікроелементи та макрокомпоненти морської води, їх використання
3. Прибережні розсипи
4. Багатство дна океану
5. Використання мінеральних ресурсів та пов'язані з ним екологічні проблеми

Висновки

Список пропонованої літератури:

1. Гембель А.В. Общая география Мирового океана // М, 1979.
2. Дербгин К.К. Советские океанографические экспедиции // Л, 1967.
3. Жужкевич В.А., Лавринович М.В. ФГМО // Минск, 1986.
4. Каплин

И.А.. Леонтьев О.К., Лукянова С.А., Никифоров Л.Г. Берега. Серия: Природа мира //М., 1991. 5.Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее // М., 1974. 6.Монин А.С. Изменчивость Мирового океана // Л, 1974. 7.Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К.Маркова // М., 1985. 8.Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1980. 9.Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.10.

Тема 22. Органічний світ Атлантичного (Тихого, Індійського, Північного Льодовитого) океану

Вступ

1. Чинники біорізноманіття океану
2. Ссавці в океані
3. Різноманіття риб
4. Молюски, ракоподібні
5. Водорості та планктон
6. Шляхи та напрямки збереження біорізноманіття
7. Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Гембель А.В. Общая география Мирового океана // М, 1979. 2. Жужкевич В.А., Лавринович М.В. ФГМО // Минск, 1986. 3.Каплин И.А., Леонтьев О.К., Лукянова С.А., Никифоров Л.Г. Берега. Серия: Природа мира //М., 1991. 4.Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее // М., 1974. 5.Монин А.С. Изменчивость Мирового океана // Л, 1974. 6.Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К.Маркова // М., 1985. 7.Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1980

Тема 23. Забруднення вод Світового океану та шляхи вирішення проблеми

Вступ

1. Глобальна проблема забруднення вод Світового океану
2. Основні джерела забруднення
3. Види та прояви забруднення вод океану
4. Регіональні відмінності та сучасні засоби боротьби з

забрудненням вод океану

5. Види та напрямки діяльності спрямовані на формування екологічної рівноваги

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Гембель А.В. Общая география Мирового океана // М, 1979.2.Жужкевич В.А., Лавринович М.В. ФГМО // Минск, 1986. 3.Томсон Дж. История древней географии // М., 1953. 4.Каплин И.А.. Леонтьев О.К., Лукьянова С.А., Никифоров Л.Г. Берега. Серия: Природа мира //М., 1991. 5.Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее // М., 1974 6.Монин А.С. Изменчивость Мирового океана // Л, 1974. 7.Физическая география Мирового океана / Общ. ред. К.К.Маркова // М., 1985. 8.Атлас океанов // М.: Изд-во ВМФ, 1980. 9.Уайт Г. География, ресурсы и окружающая среда // М.: Прогресс, 1990

Тема 24. Історія відкриттів та досліджень Африки

Вступ

- 1.Перші уявлення європейців про африканські землі
- 2.Дослідження та відкриття в Північній Африці
- 3.Перші англійські купці на Заході Африки
- 4.Відкриття мису Доброї Надії. Плавання навколо материка.
- 5.Європейці на материк. Поділ африканських земель. Колонізація
- 6.Дослідження Д.Лівінгстона, Г. Стенлі та їх відкриття.
- 7.Дослідження подружжя Лікі.
- 8.Сучасні наукові експедиції

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Ланге П.В. Континент коротких теней//М.:Прогресс, 1990. 2.Магидович В.И., Магидович И.П. Очерки по истории географических открытий. - Т.1-5. //М, 1982-1986. 3.Стенли Г.М. В джунглях Африки // М., 1958. 4.Античная география // М., 1953. 5.Атлас истории географических исследований и открытий

- //М., 1959. 6.Горнунг М.Б., Липец Ю.Г., Олейников И.Н. История открытия и исследования Африки //М., 1973. 7.Дитмар А.Б. География в античное время // М., 1980. 8.История Африки. Хрестоматія // М.,1978. 9.Африка глазами наших соотечественников // М., 1974. 10.Томсон Дж. История древней географии // М., 1953

Тема 25. Поверхневi води Пiвденної Америки

Вступ

- 1.Фізико-географічні особливості формування поверхневого стоку
  2. Типи живлення річок Південної Америки
  - 3.Характеристика найбільших річок материка
  4. Водоспади на річках Південної Америки
  - 5.Озера на материк
  - 6.Болота та солончаки
  - 7.Сучасні види водокористування
- Висновки**

Список пропонованої літератури: 1.Арсеев Г.Т. Водопады //М.: Мысль, 1987. 2.Бейст Г.И. Натуралисты на реке Амазонке // М.: Географгиз, 1963. 3.Бейклесс Д. Америка глазами первооткрывателей // М.: Прогресс, 1969. 4.Лукашова Е.Н. Южная Америка // М.: Учпедгиз, 1958. 5.Забродская М.П. Южная Америка //М: Учпедгиз, 1949. 6.Дорст Ж. Южная и Центральная Америка// М.: Прогресс, 1977. 7.Игнатъев О.К. Амазонка глазами москвича // М: Молодая гвардия, 1963. 8.Кауел А. В сердце леса //М.: Мысль, 1964. 9..Фидлер А. Рыбы поют в Укаяли // М.: Географгиз, 1963. 10.Ландшафты // Серия : Природа мира // М.: Мысль, 1989.11.Страны и народы. Южная Америка // М.: Мысль, 1982. 12.Латинская Америка. Энциклопедический справочник //М., 1991.

Тема 26. Кліматичні особливості Південної Америки

Вступ

1. Фактори кліматотворення
2. Кліматичні відмінності та кліматичне районування
3. Клімати Андійської гірської країни.
4. Кліматичні пустині на материка. Специфіка їх формування.
5. Клімати рівнинної частини материка
6. Кліматичні курорти та їх географія

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Лукашова Е.Н. Южная Америка // М.: Учпедгиз, 1958. 2. Забродская М.П. Южная Америка // М.: Учпедгиз, 1949. 3. Дорст Ж. Южная и Центральная Америка // М.: Прогресс, 1977. 4. Игнатъев О.К. Амазонка глазами москвича // М.: Молодая гвардия, 1963. 5. Кауел А. В сердце леса // М.: Мысль, 1964. 6. Мороев Р. Амазонская низменность // М.: Прогресс, 1965. 7. Ландшафты // Серия : Природа мира // М.: Мысль, 1989. 8. Страны и народы. Южная Америка // М.: Мысль, 1982. 9. Латинская Америка. Энциклопедический справочник // М., 1991

Тема 27. Водні багатства Північної Америки

Вступ

1. Фізико-географічні особливості формування внутрішніх вод материка
2. Річкові ресурси Північної Америки
3. Озера на материка та їх використання
5. Регіональні особливості використання водних ресурсів
6. Сучасні антропогенно-аквальні комплекси.

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки // М.: Географгиз, 1953. 2. Игнатъев Г.М. Северная Америка. Физическая география // М.:

Просвещение, 1980. 3.Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки // К.: Радянська школа, 1971.4.Муранов О. Великі, могутні живі //К.: Веселка, 1984.5.Муранов О. Голубі очі планети // К.: Веселка, 1980.6.Сандерсон А. Северная Америка // М.: Прогресс, 1982

Тема 28. Біорізноманіття Австралії та його збереження

Вступ

1. Особливості розвитку органічного світу на материку
  2. Характеристика лісів Австралії
  3. Використання лісових та рослинних ресурсів на материку.
  4. Тваринний світ Австралії, його унікальність та використання
  5. Природоохоронні території на материку
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Банников А.Г., Флинт В.Г. Мы должны их спасти // М.: Мысль, 1982. 2. Австралия и Океания. Антарктида. Страны и народы // М., 1982 3.Воронов А.Г., Дроздов Н.Н. Биogeография мира // М.: Высшая школа, 1985. 4.Второв П.П., Дроздов Н.Н. Биogeография // М.: Просвещение, 1978. 5.Киселев В.Н. Биogeография с основами экологии // Минск: Універсітэцкае, 1995. 6.Борисов В.А. и др. Охраняемые природные территории мира //М.: Агропромиздат, 1985. 7.Растительный мир Земли // Под ред. Ф.Фукарека. -Т.1- 2. М.: Мир, 1982. 8.Гржимек Б. Австралийские этюды // М.: Мысль, 1977 9. Дроздов Н.Н. Полет бумеранга // М.: Мысль, 1982. 10.Кист А. Австралия и острова Тихого океана // М.: Прогресс, 1980. 11.Петров М.П. Пустыни земного шара // Л.: Наука, 1973. 12.Пустыни. Природа мира // М.: Мысль, 1986 13. Томсон Дж. История древней географии // М., 1953

Тема 29. Ґрунтово-рослинний покрив тропіків Африки

Вступ

1. Фізико-географічні передумови формування сучасних ландшафтів материка
2. Рослинність тропіків Африки, різноманітність та географічні особливості
3. Ґрунти тропічних широт на материк.
4. Сучасні процеси ґрунтоутворення, їх специфіка та спрямованість
5. Антропогенний прес на ґрунти та рослинність тропічних районів Африки
6. Перспективи відновлення земельних та рослинних ресурсів тропічної Африки

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Растительный мир Земли / Под ред. Ф. Фукарека. -Т.1- 2. М.: Мир,1982. 2. Глазовская М.А. Почвы зарубежных стран // М., 1975. 3. Петров М.П. Пустыни земного шара // Л.: Наука, 1974. 4. Природные ресурсы и культурные ландшафты материка // М.: МГУ, 1971. 5.Пустыни. Природа мира // М.: Мысль, 1986. 6.Сахара/ Серия - золотой фонд биосферы - М.: Прогресс, 1990. 7.Мадагаскар/ Серия - золотой фонд биосферы - М.: Прогресс, 1990. 8.Родригес де ла Фуенте Ф. Африканский рай // М.: Наука, 1972

Тема 30. Природні умови та ресурси архіпелагу Шніцберген

Вступ

1. Відкриття та дослідження архіпелагу
2. Історія формування території, сучасна тектоніка островів
3. Рельєф та корисні копалини
4. Кліматичні особливості
5. Покривне та гірське зледеніння
6. Біорізноманіття островів
7. Людина на островах
8. Води, що омивають архіпелаг

9. Сучасні ландшафти та природоохоронні території Висновки

Список пропонованої літератури: 1.ПечуровЛ.В. Шпицберген // М. : Мысль, 1983. 2.Исаченко А.Г., Шляпников С.П. Ландшафты. Природа мира // М.: Мысль, 1988. 3.Сорохтин О.Г. Теория тектоники литосферных плит // М.: Знание, 1984. 4.Бакс К. Богатства земных недр // М.: Прогресс, 1986. 5.Реймерс Н.Ф. Природопользование // М.: Мысль, 1990. 6.Уайт Г. География, ресурсы и окружающая среда // М.: Прогресс, 1993. 7.Половина І.П. Фізична географія Європи // К.: АртЕк, 1998

Тема 31. Еколого-кліматичні особливості Європи

Вступ

- 1.Фактори кліматотворення
  2. Кліматичне районування
  - 3.Динаміка атмосферних процесів в умовах прояву потепління
  - 4.Термічні характеристики приземного шару повітря - сталість та мінливість
  - 5.Опади: режим та аномалії
  - 6.Кислотні дощі та оксидація ландшафтів
  - 7.Стихійні атмосферні явища
  8. Моніторинг стану довкілля та прогноз розвитку атмосферних процесів
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Исаченко А.Г., Шляпников С.П. Ландшафты. Серия Природа мира // М.: Мысль, 1988. 2.Израэль Ю.А., Назаров И.М., Прессман А.Я. и др. Кислотные дожди//Л.:Гидрометеиздат, 1989. 3.Карри-Линдал К. Европа // М.: Прогресс, 1981. 4.Максаковский В.П. Польша // М.: Мысль, 1969. 5.Половина І.П. Фізична географія Європи // К.: АртЕк, 1998. 6.Природные ресурсы и культурные ландшафты материков // М.: МГУ, 1971.

7. Реймерс Н.Ф. Природопользование // М.: Мысль, 1990.
8. Рябчиков А.М. Природные ресурсы зарубежной территории Европы и Азии // М.: Мысль, 1976.
9. Брант Д.М. Нидерланды // М., 1953.
10. Страны и народы. Европа // М.: Мысль, 1979.

Тема 32. Багаторічна мерзлота Північної Азії (Північної Америки)

Вступ

1. Історія вивчення багаторічної мерзлоти, гіпотези про її утворення
2. Багаторічна мерзлота, її поширення та характеристика
3. Вплив багатовікової мерзлоти на природу
4. Господарська діяльність людини в районах поширення багаторічної мерзлоти

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Алпатьев А.М., Архангельский А.М., Подоплелов Н.Я. Физическая география СССР // М.: Высшая школа, 1973. 2. Достовалов Б.И., Кудрявцев В.А. Общее мерзловедение. - М., 1967. 3. Калабин А.И. Вечная мерзлота и гидрология Северо-Востока СССР // Магадан, 1960. 4. Мильков Ф.Н., Гвоздецкий Н.А. Физическая география СССР // М.: Высшая школа, 1986. 5. Михайлов Н.И. Природа Сибири (Географические проблемы) // М.: Мысль, 1978. 6. Основы геокриологии // М., 1959. 7. Сумгин В.И. Вечная мерзлота почв в пределах СССР // М., 1937. 8. Тушинский Г.К. Основы общей и региональной гляциологии // М., 1968. 9. Швецов П.Ф. Мерзлые слои земли // М.: Изд-во АН СССР, 1963.

Тема 33. Відкриття та подорожі в Арктиці

Вступ

1. Піонери відкрили береги Північної Льодовитого океану
  2. В пошуках Північного морського шляху з Європи до країн Сходу
- вздовж північних берегів Азії (північно-східний прохід);

- вздовж північних берегів Америки (північно-західний прохід);
  - через центральну частину океану.
3. На шляху до Північного полюсу
  4. Новий етап у вивченні океану
    - наукові полярні експедиції;
    - полярні станції
  5. Сучасні дослідження Арктики

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Аношко Я.Ф. История географического изучения Земли // М.: МГУ, 1968. 2.Ельницкий Л.А. Древнейшие океанические плавания // М.: Географгиз, 1962. 3.Богданов Д.В. Океаны и моря накануне XXI века // М.: Наука, 1991. 4.Магидович И.П., Магидович В.И. Очерки по истории географических открытий // М.: Просвещение, 1982-1986. 5.Мукитанов Н.К. От Страбона до наших дней //М.: Мысль, 1985. 6.Волошин І.І., Чирка В.Г. Географія Світового океану // К.: Перун, 1996. 7.Географія Мирового океана. Северный Ледовитый океан / Под ред. К.К. Маркова. -Л.: Наука, 1985. 8.Белов М.И. По следам полярных экспедицій //Л.: Гидрометеоиздат, 1977. 9.Атлас истории географических исследований и открытий // М., 1959

Тема 34. Природні умови та ресурси Канадського Архіпелагу

Вступ

1. Особливості географічного положення архіпелагу.
2. Відкриття та дослідження груп островів
3. Тектонічна будова та сучасний рельєф
4. Води, що омивають острови
5. Зледеніння на осі ровів КАА
6. Природні багатства островів та їх використання
7. Сучасні ландшафти КАА

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Боли А. Северная Америка //М.: Географгиз, 1948. 2.Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки //

М.: Географгиз, 1953. 3.Игнатъев Г.М. Северная Америка. Физическая география // М.:Просвещение,1965. 4.Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки// К.: Радянська школа, 1971. 5. Географический энциклопедический словарь // М., 1983

Тема 35. Берегові пустині тропічних материків

Вступ

1. Географічне положення пустинь.

2.Фактори, що обумовили утворення пустинь:

- береги та рельєф узбережжя
- циркуляція повітряних мас в тропічних широтах
- океанічні течії біля західних берегів.

3. Типові ландшафти тропічних пустинь

- Атакама
- Наміб
- Калахарі
- Пустині Австралії

4. Формування берегових пустинь як прояв загальних географічних закономірностей

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Петров М.П. Пустыни земного шара //Л.: Наука, 1973. 2.Пустыни / Серия: Природа мира. - М.: Мысль, 1986. 3.Гвоздецкий Н.А., Игнатъев Г.М., Михайлова Л.А. Хрестоматия по физической географии // М.: Просвещение, 1967. 4.Гаврилюк В.С. Південна Америка// К.: Вища школа, 1993. 5.Ландшафты // Серия: Природа мира. - М.: Мысль, 1987. 6.Вальтер Г. Растительность земного шара.- Т.1-3. М.: Прогресс, 1968-1975. 7.Белозеров С.Т. Географія материків //К.: Радянська школа, 1971. 8.Гржимек Б. Австралийские этюды // М.: Мысль, 1977. 9.Страны и народы / Восточная и Южная Африка. Южная Америка. Австралия и Антарктида. - М: Мысль, 1980-1982

Тема 36. Порівняльна фізико-географічна характеристика природних регіонів-аналогів (Великий басейн - Іранське нагір'я, Лаврентійське підняття – Феноскандія)

Вступ

1. Порівняльний метод у фізичній географії
2. Спільні риси геологічного минулого регіонів
3. Характерні риси клімату в залежності від рельєфу та географічного положення
4. Поверхневі та підземні води
5. Структура ґрунтового покриву
6. Природна зональність, висотна поясність
7. Релікти, ендеміки, цінні та рідкісні види живих організмів
8. Сучасне використання ландшафтів та екологічні проблеми регіонів

Висновки

Список запропонованої літератури: 1.Петров М.П. Пустыни земного шара //Л.: Наука, 1973. 2.Пустыни/ Серия: Природа мира. - М.: Мысль, 1986. 3.Гвоздецкий Н.А., Игнатьев Г.М., Михайлова Л.А. Хрестоматия по физической географии // М.: Просвещение, 1967. 4.Ландшафты / Серия: Природа мира. - М.: Мысль, 1987. 5.Вальтер Г. Растительность земного шара. - Т.1-3. М.: Прогресс, 1968-1975. 6.Белозеров С.Т. География материков //К.: Радянська школа, 1971. 7.Боли А. Северная Америка //М.: Географгиз, 1948. 8.Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки // М.: Географгиз, 1953.

Тема 37. Фізико-географічна характеристика Північного (Балтійського, Карибського, Жовтого ...) моря

Вступ

1. Історія формування котловини, берегова лінія
2. Географічне положення
3. Гідрокліматичні характеристики моря
4. Природні ресурси їх використання: (мінеральні, енергетичні, біологічні, кліматичні, рекреаційні)
5. Порти на берегах моря та розвиток мореплавства

6. Проблеми охорони вод та міжнародне співробітництво

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Географический энциклопедический словарь // М.: Мысль, 1983. 2. Богданов Д.В. Океаны и моря накануне XXI века // М.: Наука, 1991. 3. Добровольский А.Д., Залогин Б.С. Моря СССР // М.: Изд-во МГУ, 1982. 4. Страны и народы М.: Мысль, 1982. 5. Грезе В.Н. Биология Балтийского моря // К.: Знання, 1979. 6. Федосеев И.А., Плахотник А.Ф. Человек и гидросфера // М.: Наука, 1985. 7. Морская энциклопедия // М.: Мысль, 1997

Тема 38. Порівняльна фізико-географічна характеристика Великих та Центральних рівнин Північної Америки

Вступ

1. Особливості географічного положення
2. Морфоструктурні відмінності. Типи морфоскульптури
3. Спільні та відмінні риси клімату рівнин
4. Поверхневі води рівнин
5. Грунтово-рослинний покрив Природні зони
6. Національні парки та їх роль в збереженні ландшафтного різноманіття

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Пустыни / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1986. 2. Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. 3. Вальтер Г. Растительность земного шара. – Т. 1-3. М.: Прогресс, 1968-1975. 4. Боли А. Северная Америка // М.: Географгиз, 1948. 5. Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки // М.: Географгиз, 1953. 6. Игнатьев Г.М. Северная Америка. Физическая география // М.: Просвещение, 1965. 7. Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки // К.: Радянська школа, 1971. 8. Наливкин Д.В. Смерчи // М.: Наука, 1984. 9. Гаврилюк В.С. Сравнительный анализ природных условий Северной Америки

и Евразии // К.: Вища школа, 1981.

Тема 39. Гляціокліматичні особливості Антарктиди

Вступ

1. Антарктида, її межі. Географічне положення
  2. Океан, що омиває Льодовий материк
  3. Льодовий покрив, потужність, поширення, живлення, рухливість
  4. Кліматичні особливості: радіаційні умови, циркуляція атмосфери, термічний режим, вітри, опади
  5. Міжнародні дослідження на материк Антарктида
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Гусев А.М. Антарктика. Океан и атмосфера //М: Просвещение, 1972. 2.Австралия и Океания. Антарктида // Страны и народы. - М: Мысль, 1981. 3.Дубровин Л.И. Берега ледяного континента // М.: Знание, 1974. 4.Лосев К.С. Антарктический ледниковый покров //М.: Наука, 1982. 5.Марков К.К. География Антарктиды // М.: Мысль, 1968

Тема 40. Мінерально-сировинні ресурси

Індостану

Вступ

1. Тектоніка та геологічна будова як фактор формування мінеральних багатств
2. Регіональні особливості поширення корисних копалин
3. Основні родовища корисних копалин Індостану та їх географія.
4. Використання корисних копалин та проблеми охорони навколишнього середовища

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Арманд Д.М., Добрьнин Б.Ф. Зарубежная Азия // М.: Учпедгиз, 1956. 2.Зарубежная Азия / Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1974. 3.Бакс К. Богатства земных недр // М.: Прогресс, 1986. 4.Реймерс Н.Ф.

Природопользование // М.: Мысль, 1990. 5. Уайт Г. География, ресурсы и окружающая среда // М.: Прогресс, 1990. 6. Арманд Д.Л., Добрынин Б.Ф. и др. Зарубежная Азия. Физическая география // М.: Просвещение, 1956. 7. Географический энциклопедический словарь // М., 1983. 8. Гаврилюк В.С. Зарубіжна Азія // К.: Вища школа, 1974

Тема 41. Історія морських відкриттів в Океанії

Вступ

1. Кругосвітня подорож Магелана та відкриття островів Океанії
  2. В пошуках Південної Землі
  3. Плавання А. Тасмана
  4. Загадки о. Пасхи
  5. Плавання Дж. Кука
  6. Сучасні відкриття та дослідження Океанії
- Висновки**

Список пропонованої літератури: 1. Ланге П. Горизонты Южного моря // М.: Прогресс, 1987. 2. Аношко Я.Ф. История географического изучения Земли // М.: МГУ, 1968. 3. Ельницкий Л.А. Древнейшие океанические плаванья // М.: Географгиз, 1962. 4. Магидович И.П., Магидович В.И. Очерки по истории географических открытий // М.: Просвещение. – Т.1-5. – 1982-1986. 5. Атлас истории географических исследований и открытий // М., 1959. 6. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.08.

Тема 42. Біогеографічні особливості о. Мадагаскар

Вступ

1. Географічне положення острова
2. Геологічне минуле та сучасний рельєф як фактори формування біогеоценозів

3. Кліматичні відмінності на острові
4. Ґрунтовий покрив
5. Виняткова різноманітність рослинності острова
6. Тварини на острові Мадагаскар
7. Природоохоронні території на о. Мадагаскар та розвиток туризму

Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Мадагаскар: пер. с англ. /Отв. Ред. сер. В.Е.Соколов. – М.: Прогресс, 1990. – 240 с. 2.Растительный мир Земля / Под ред. Ф. Фукарека. – Т. 1– 2. М.: Мир, 1982. 3.ГвоздецкийН.А., ИгнатьевГ.М., Михайлова Л.А.Хрестоматия по физической географии // М.: Просвещение, 1967. 4.Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. – 280 с. 5.Вальтер Г. Растительность земного шара. – Т.1-3. М.: Прогресс, 1968-1975. 6.Леса // Серия: Природа мира // М.: Мысль, 1983. – 283 с.

Тема 43. Вічнозелені тропічні ліси Африки

Вступ

1. Географічна обумовленість поширення вічнозелених тропічних лісів Африки
2. Особливості рельєфу лісистих територій
3. Гідротермічні умови формування лісових угруповань
4. Продуктивність тропічних лісів
5. Видове різноманіття
6. Природоохоронні території
7. Екологічні наслідки використання лісових ресурсів

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Африка. Энциклопедический справочник. – Т. 1–2. М.: СЭ, 1984. 2.Гвоздецкий Н.А., Игнатьев Г.М., Михайлова Л. А. Хрестоматия по физической географии // М.: Просвещение, 1967. – 236 с. 3.Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. 4.Вальтер Г. Растительность земного шара. - Т. 1-3. М.: Прогресс, 1968-1975. 5.Белозеров С.Т. Географія материків

// К.: Радянська школа, 1971. – 168 с. 6. Ньюмен А. Легкие нашей планеты // М.: Мир, 1989. –268 с. 7.Леса // Серия: Природа мира //М.: Мысль, 1983. 8. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [uk. wikipedia.org/wiki](http://uk.wikipedia.org/wiki). – 08.12.08.

Тема 44. Мінеральні багатства Південної Африки

Вступ

1. Закономірності поширення корисних копалин в залежності від геологічної будови
  - 2.Регіональні особливості формування мінерально-сировинної бази в межах Південної Африки
  3. Основні родовища корисних копалин Південної Африки
  4. Освоєння мінерально-сировинних ресурсів і екологічні проблеми регіону
  5. Використання мінеральних багатств та охорона природи
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Африка. Энциклопедический справочник. Т.1-2.М.: СЭ, 1987. 2.Белозоров С.Т. Африка // К.: Радянська школа, 1972. 3.Браун А. Африка // М.: Прогресс, 1982. 4.Бакс К. Богатства земных недр // М.: Прогресс, 1986. 5.Реймерс Н.Ф. Природопользование // М.: Мысль, 1990. 6.Уайт Г. География, ресурсы и окружающая среда // М.: Прогресс, 1990. 7.Географический энциклопедический словарь // М., 1983.

Тема 45. Агрокліматичні ресурси Європи (Азії, Африки, Північної Америки, ...)

Вступ

1. Загальна характеристика клімату Європи
2. Агрокліматичні ресурси
3. Основні кліматичні показники та їх мінливість

4. Вологозабезпеченість сільськогосподарських культур
  5. Територіальні відмінності у забезпеченості агрокліматичними ресурсами
  6. Сільськогосподарські культури різних агрокліматичних поясів Європи
  7. Екологічні проблеми, як наслідок використання агрокліматичних ресурсів
- Висновки

Список пропонованої літератури: 1.Агроклиматический атлас мира // М. –Л., 1972. – 189 с. 2.Агроклиматический справочник Европы // Л., 1945. – 327 с. 3.Витвицкий Г.Н. Зональность климата Земли // М: Мысль, 1980. – 234 с. 4 .Гвоздецкий Н.А. По зарубежной Европе // М.:МГУ, 1970. – 240 с. 5.Ерамов Р.А. Физическая география зарубежной Европы // М.: Мысль, 1973. – 282 с. 6.Зимы нашей планеты // М.: Мысль, 1986.– 126 с. 7.Карри-Линдалл К. Европа //М.: Прогресс,1981. 8.Страны и народы. Зарубежная Европа // М.: Мысль, 1980. 9.Физико-географический Атлас мира // М.: ГУГК, 1964. 10.Добрынин Б.Ф. Физическая география Западной Европы // М.: Географгиз, 1948. 11.Половина І.П. Фізична географія Європи // К.: АтрЕк, 1998. – 268 с. 12.Рябчиков А.М. Природные ресурсы зарубежной территории Европы и Азии // М.: Мысль, 1976– 167 с.

Тема 46. Загальні закономірності формування ландшафтів Північної Америки (Африки, Австралії, ...)

Вступ

1. Географічна оболонка та її диференціація на природно-територіальні комплекси
2. Еволюція земної кори, атмосфери та гідросфери, як чинник формування ландшафтної сфери
3. Виникнення та еволюція органічного світу
4. Ландшафти фанерозою
5. Основні етапи формування сучасних ландшафтів
6. Вплив людини на трансформацію ландшафтів
7. Класи антропогенних ландшафтів материка Північна Америка та їх просторова диференціація

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Исаченко А.Г. Основы ландшафтоведения и физико-географическое районирование // М.: Высшая школа, 1993. – 546 с. 2. Калесник С.В. Общие географические закономерности Земли // М.: Мысль, 1970. 3. Куракова Л.И. Современныче ландшафты и хозяйственная деятельность // М.: Просвещение, 1983. – 132 с. 4. Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. – 280 с. 5. Долуханов П.И. География каменного века. – М., 1979. – 123 с. 6. Ушаков С.А., Ясаманов Н.А. Дрейф материков и климаты Земли // М.: Мысль, 1984. – 236 с. 7. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.08.

Тема 47. Висотна поясність Альп (Гімалаїв, Уральських гір, Скандинавських гір, Андалач. ...)

Вступ

1. Особливості орографії та рельєфу гірської країни
2. Порівняння спектрів висотної поясності схилів різної експозиції
3. Характеристика екологічних умов та видового складу рослинності висотних поясів
4. Зміна рослинності під впливом господарської діяльності людини

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Калесник С.В. Общие географические закономерности Земли // М.: Мысль, 1970. 2. Страны и народы // М.: Мысль, 1982. 3. Горы / Серия: Природа мира // М.: Мысль, 1986. 4. Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. 5. Белозеров С.Т. География материков // К.: Радянська школа, 1971. 6. Географический энциклопедический словарь // М., 1983. – 231 с.

Тема 48. Своєрідність природних ландшафтів Сьєра-Невади (Каскадних гір, Анд, ...)

Вступ

1. Фізико-географічне положення регіону
2. Історія формування та розвитку території
3. Кліматоутворюючі чинники та клімат
4. Поверхневі води та гідротермічний режим
5. Ґрунтово-рослинний покрив
6. Тваринне населення, багатство (бідність) видового складу
7. Типові гірські ландшафти, їх унікальність та неповторність
8. Використання людиною природних багатств регіону
9. Національні парки

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Страны и народы // М.: Мысль, 1982. – 256 с. 2. Горы / Серия: Природа мира // М.: Мысль, 1986. – 278 с. 3. Ландшафты / Серия: Природа мира. – М.: Мысль, 1987. – 280 с. 4. Боли А. Северная Америка // М.: Географгиз, 1948. – 502 с. 5. Витвицкий Г.Н. Климаты Северной Америки // М.: Географгиз, 1953. 6. Игнатъев Г.М. Северная Америка. Физическая география // М.: Просвещение, 1965. – 209 с. 7. Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки // К.: Радянська школа, 1971. – 185 с.

Тема 49. Заповідні території Далекого Сходу

Вступ

1. 3 історії формування природоохоронної справи
2. Характеристика заповідних територій Далекого Сходу, їх географія
3. Перспективи розвитку заповідної справи
4. Значення заповідних територій у справі охорони природи

Висновки

Список пропонованої літератури: 1. Алпатьев А.М., Архангельский А.М. и др. Физическая география СССР // М.:

Высшая школа, 1973. 2. Заповедники Дальнего Востока // М.: Мысль, 1987. 3.Абрамов Л.С. Описание природы нашей страны // М.: Мысль, 1972. 4.Горы / Серия: Природа мира // М.: Мысль, 1986. 5.Ландшафты / Серия: Природа мира. - М.: Мысль, 1987. 6.Географический энциклопедический словарь // М.,1983. – 231 с.

Тема 50. Природа озера Байкал (Балхаш, Исик-Куль, Балатон...)

Вступ

1. Фізико-географічне положення озера, береги
2. Генезис котловини та морфогенез
3. Морфометрія озера
4. Гідрологічні характеристики та мінералізація вод
5. Природні ресурси озера (мінеральні, біологічні, кліматичні, рекреаційні ...)
6. Екологічні наслідки використання природних багатств озера
7. Шляхи та напрямки організації заходів з охорони та збереження аквальної комплексу

Висновки

Список запропонованої літератури: 1.Муранов О. Голубі очі планети // К.: Веселка, 1980. 2.Проблемы исследования крупных озер СССР // Л.: Наука, 1985. 3.Россолимо Л. Байкал // М.:Наука,1966. 4.Озеро Исик-Куль и тенденции его природного развития // Л.: Наука, 1986. 5.Географический энциклопедический словарь // М., 1983. 6.Энциклопедия чудес природы. Перевод с английского. – Лондон–Нью-Йорк–Сидней–Москва: Ридерз Дайджест. – 2000. 7.Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.08.

Крім того, тематика курсових робіт може бути значно розширена і тема може бути обрана з нижче приведеного переліку:

1. Корисні копалини Африки та екологічні наслідки їх використання
2. Особливості природи Альпійської гірської країни та розвиток альпінізму
3. Незвичайні природні явища на території Європи: прояви, наслідки, прогноз
4. Кліматичні зміни в країнах Європи в умовах прояву глобального потепління
5. Рекреаційні багатства Кавказу та їх використання
6. Глобальне потепління та його прояв на території Сибіру
7. Мінеральні багатства Світового океану та перспективи їх використання
8. Паливні корисні копалини Сибіру та екологічні наслідки їх використання
9. Геолого- тектонічні процеси та їх наслідки в Тихоокеанському регіоні
10. Геолого- геоморфологічні особливості осадконагромадження в Індійському океані
11. Гірські зледеніння Азії: генеза, географія, прогноз розвитку
12. Еколого-географічні особливості Північного Льодовитого океану
13. Особливості природи Тихоокеанського вулканічного поясу
14. Фізико-географічні відмінності органічного світу на материк Австралія
15. Природні катастрофи на берегах річок Північної Америки, їх наслідки та прогноз прояву
16. Тропічні циклони Атлантики: прояв та наслідки
17. Тропічні циклони Індійського океану: прояв та наслідки
18. Тайфуни Тихого океану
19. Цунамі біля Азійського узбережжя Тихого океану
20. Еколого-географічні особливості Центральної Америки
21. Сучасне зледеніння Північних материків
22. Льодовий покрив Антарктиди: дослідження, стан і перспективи
23. Біорізноманіття Атлантики

24. Біорізноманіття Арктики
25. Ліси Амазонії: види використання та наслідки
26. Острови Середземномор'я та їх рекреаційна привабливість
27. Ландшафтне різноманіття Японських островів та його збереження
28. Сучасні ландшафти Європи
29. Біорізноманіття Австралії та його збереження
30. Сучасні геоморфологічні процеси та рельєф Андійської гірської країни
31. Центральна Азія – проблеми освоєння та використання природних багатств регіону
32. Острови Арктики – відкриття та дослідження
33. Відкриття та дослідження ХХ століття в Атлантичному океані
34. Відкриття та дослідження ХХ століття в Тихому океані
35. Відкриття та дослідження ХХ століття в Індійському океані
36. Відкриття та дослідження ХХ століття в Амазонії
37. Відкриття та дослідження ХХ століття в Африці
38. Відкриття та дослідження ХХ століття в Антарктиді
39. Річки Європи на початку ХХІ століття: стан та перспективи використання
40. Річки Китаю: сучасні екологічні проблеми та використання
41. Озера Австралії
42. Озера Південної Америки
43. Природні катаклізми в Південній Америці
44. Вулканізм як ведучий фактор формування рельєфу Східної Азії
45. Природа морів Північного Льодовитого океану: стан та екологічні проблеми
46. Антропогенні ландшафти Америки
47. Антропогенні ландшафти Африки
48. Антропогенні ландшафти Азії
49. Сучасні ландшафти островів Малайського архіпелагу
50. Сучасні види природокористування в Середній Азії та їх наслідки

51. Екологічні проблеми Середньоазійського регіону
52. Екологічні кризові ситуації в Європі – як наслідок природних катаклізмів
53. Стихійні явища Північної Америки
54. Лісові ландшафти Європи: збереження та відновлення
55. Пустині Аравійського півострова
56. Пустині Африки
57. Пустині Південної Америки
58. Пустині Північної Америки
59. Пустині Австралії
60. Пустині Азії
61. Пустині Арктики
62. Ліси Австралії: сучасний стан та перспективи
63. Тайга Сибіру в умовах антропогенного пресу
64. Ліси Східної Європи та їх трансформація
65. Степи Північної Америки
66. Степи Азії
67. Савани Австралії
68. Савани Південної Америки
69. Степи Південної Америки
70. Савани Африки
71. Савани Азії
72. Мусонні ліси Африки
73. Мусонні ліси Америки
74. Мусонні ліси Австралії
75. Вічнозелені ліси басейну Конго
76. Ніл – найдовша водна артерія світу
77. Конго – найповноводніша річка східної півкулі
78. Волга – найдовша річка Європи
79. Дунай – найповноводніша річка Європи
80. Басейн Рейну: сучасний стан та проблеми
81. Яндзи- найповноводніша річка Східної Азії
82. Басейнова система річки Лена.
83. Басейнова система річки Парана
84. Водоспади Південної Америки

85. Водоспади Європи
86. Водоспади Азії
87. Гейзери: генезис та географія
88. Басейнова система Муррей-Дарлінг
89. Басейн р. Міссісіпі: стан і проблеми
100. Басейнова система р. Замбезі

Таким чином, будь-яка обрана тема повинна бути розкрита з позицій знання про сучасний стан довкілля, з врахуванням прояву глобальних проблем людства та виникнення кризових екологічних ситуацій.

7.2. Фізична географія України

Теми курсових робіт з фізичної географії України можна згрупувати в окремі розділи.

Розділ 1. Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр України

1. Геологічна будова та рельєф Українських Карпат
2. Геологічна будова та рельєф Кримських гір
3. Геологічна будова рівнинної території України
4. Особливості тектонічної будови території України
5. Особливості геоморфологічної будови території України
6. Геологічні умови утворення рудних і нерудних корисних копалин
7. Геологічні умови утворення паливних корисних копалин
8. Неметалеві корисні копалини Донбасу
9. Корисні копалини Рівненської області
10. Базальти Рівненської області
11. Мінерально-сировинні ресурси України
12. Мінерально-сировинні ресурси Карпатського регіону (або Північно-Східного)
13. Географія поширення покладів дорогоцінних і напівдорогоцінних мінералів України
14. Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн
15. Корисні копалини Житомирського Полісся

16. Паливні корисні копалини України
17. Грязьові вулкани в Україні
18. Підземні води України
19. Мінеральні й термальні води України
20. Географія природних лікувальних багатств України
21. З історії дослідження про геолого-геоморфологічні особливості будови території України
22. Вплив ритмічних геологічних процесів на рельєф України
23. Палеографічний аналіз території України
24. Форми рельєфу четвертинного зледеніння на Західному Поліссі
25. Карстові форми рельєфу України
26. Карстові печери Поділля
27. Печери України
28. Рельєф Українського Полісся
29. Рельєф Поділля та геологічна будова
30. Геолого-геоморфологічна будова Українського Полісся
31. Особливості рельєфу Кримських гір
32. Природні особливості Прип'ятської низовини
33. Природа Малого Полісся
34. Природні особливості Волинського Полісся
35. Порівняльна характеристика природи Західного й Східного Полісся
36. Порівняльна характеристика природи Київського Полісся й Житомирського Полісся
37. Природні особливості Чернігівського Полісся
38. Фізико-географічна характеристика Волино-Подільської височини
39. Природа Поділля
40. Природні особливості Прут-Дністровської височинної області
41. Фізико-географічний аналіз Азово-Придніпровської височини
42. Фізико-географічний аналіз Придніпровської низовини
43. Природні особливості Причорноморської низовини

44. Фізико-географічний аналіз Донецької височини
45. Фізико-географічна характеристика Канівських гір
46. Природні особливості Українських Карпат
47. Природні особливості Покутських Альп
48. Природа Кримських гір
49. Природні особливості Кримського степового краю
50. Природа Закарпатської низовини

Список пропонованої літератури:

1. Географічна енциклопедія України. В 3 т. Т. 1. А-Ж / ред. кол.: Маринич О. М. (відповід. ред.) – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989. – 416 с.
2. Географічна енциклопедія України. В 3 т. Т. 2. З-О / ред. кол.: Маринич О. М. (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1990. – 480 с.
3. Геоморфологія в Україні: новітні напрямки і завдання. – К.: Вища школа, 1999. – 188 с.
4. Геоморфология Украинской ССР : учеб. пособ. для ун-тов (по спец. "География") / [И. М. Рослый и др.]; под общ. ред. И. М. Рослого. – Киев: Выща шк., 1990. - 285 с.
5. Дослідження сучасної геодинаміки Українських Карпат / за ред. В. І. Старостенка. – К. : Наук. думка, 2005. – 254 с.
6. Климович Павло. Еколого-меліоративний аналіз природних комплексів Волинського Полісся : монографія / Павло Климович. - Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – 253 с.
7. Коротун І. М. Географія Рівненської області : монографія / І. М. Коротун, Л. К. Коротун. – Рівне: Каб. ред.-вид. діяльн. та друк. пропаганди передового педагогічного досвіду Рівн. ін-ту підв. квал. пед. кадрів, 1996. – 274 с.
8. Кравчук Я. Геоморфологія Передкарпаття : монографія / Я. Кравчук. – Львів: Меркатор, 1999. – 188 с.

9. Мороз С. А. Історія біосфери Землі : навч. посіб. В 2 кн. Кн. 2. Геолого-палеонтологічний життєпис / С. А. Мороз. – К. : Заповіт, 1996. – 422 с.
10. Природа Волинської області : монографія / за ред. К. І. Геренчука; Львівський державний університет. – Львів : Вища школа, 1975. – 147 с.
11. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые : монографія / Е. Ф. Шнюков, А. В. Чехунов, О. С. Вялов. – Киев: Наук. думка, 1986. – 184 с.
12. Свинко Й. М. Геологія : підручник: [для студ. внз] / Й. М. Свинко, М. Я. Сивий. – К. : Либідь, 2003. – 480 с.
13. Свинко Йосип. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан : навч. вид./Й.М. Свинко. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2007. –192 с.
14. Сучасна динаміка рельєфу України / за ред. В. П. Палієнко. – К. : Наук. думка, 2005. – 266 с.
15. Цись П. М. Геоморфологія УРСР : навч. посіб. / П. М. Цись. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1962. – 224 с.
16. Шуман В. Мир камня : в 2 т. / В. Шуман; пер. с нем. Т. Б. Здорик, Л. Г. Фельдмана; под ред. Е. Я. Киевленко. – М. : Мир, 1986.
Т. 1: Горные породы и минералы. – 1986. – 215 с.
Т. 2: Драгоценные и поделочные камни. – 1986. – 263 с.

Розділ 2. Кліматичні умови і ресурси

51. Клімат України
52. Аналіз кліматотвірних чинників і метеоелементів території України
53. Агрокліматичні ресурси України
54. Кліматичні ресурси України
55. Клімат Причорноморської низовини
56. Сніговий покрив України
57. Гідрометеорологічні явища на території України в умовах прояву глобального потепління

Список пропонованої літератури:

1. Бучинский И. Е. Климат Украины / И. Е. Бучинский. – Л. : Гидрометеиздат, 1960. –130 с.
2. Климат Украины : монография / В. Н. Бабиченко [и др.]. – Л. Гидрометеиздат, 1962. – 413 с.
3. Природа Украинской ССР. Климат : монография / В. Н. Бабиченко, М. Б. Барабаш, К. Т. Логвинов [и др.]; за ред. К. Т. Логвинов, М. И. Щербань. – Киев: Наук. думка, 1984. – 232 с.
4. Температура воздуха на Украине: справоч. спец. / [В. Н. Бабиченко и др.]. – Л. : Гидрометеиздат, 1987. – 399 с.
5. Тенденції змін клімату України на початок ХХІ століття / О. Косовець, М. Барабаш, В. Осадчий; відп. Я. Ліпінський // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 11.3. – С. 92-94.

Розділ 3. Моря, внутрішні води та їх ресурси

58. Природа Чорного моря
59. Природні особливості Азовського моря
60. Природні багатства Азовського моря
61. Дніпровські водосховища: сучасний стан та екологічні проблеми
62. Ландшафти басейну річки Південний Буг та екологічні проблеми
63. Ландшафти басейну річки Західний Буг та екологічні проблеми
64. Ландшафти басейну річки Дністер та екологічні проблеми
65. Ландшафти басейну річки Прип'ять і Десни та екологічні проблеми
66. Ландшафти басейну річки Дунай та екологічні проблеми

67. Ландшафти басейну річки Сіверський Донець та його екологічні проблеми
68. Річки Волинського Полісся
69. Водні ресурси Українського Полісся
70. Річки Волинського лісостепу
71. Річки Криму
72. Річки Українських Карпат
73. Дослідження малих річок України
74. Природні особливості малих річок України
75. Природні особливості озерних районів України
76. Придунайські заплавні озера
77. Природа Шацьких озер
78. Карстові озера Волині
79. Озерний фонд Волинського Полісся
80. Природні особливості озер Криму
81. Озера Карпат
82. Природні особливості лиманів України
83. Штучні водойми України
84. Природні особливості водосховищ і ставків України
85. Болота і заболочені землі України
86. Водно-болотні угіддя України
87. Болотні комплекси Волинського Полісся
88. Болотні геокомплекси Українського Полісся
89. Природні особливості каналів України
90. Водоспади України
91. Водні ресурси України: значення та використання

Список пропонованої літератури:

1. Водні ресурси / Н. Мовчан [та ін.]; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 3. – С. 20-26.

2. Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія : матеріали 4-ої всеукр. наук. конф., 29 верес.- 4 жовт. 2009 р., м. Луганськ / М-во освіти і науки України, Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля, каф. гідрометеорології [та ін.]. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 224 с.
3. Екологічне оздоровлення басейну Дніпра - національна програма європейського масштабу: виконання у 2000 р. /А. Сташук, К. Серета, О. Шлумукова; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 11.6.2. – С. 100-104.
4. Ільїн Л. В. Лімнок комплекси Українського Полісся : [у 2 т.] : монографія / Л. В. Ільїн; за ред. В. М. Пашенко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2008 – .
Т. 1: Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності. – 2008. - 316 с.
Т. 2: Регіональні особливості та оптимізація. – 2008.– 400 с.
5. Ільїн Л. В. Озера Волині. Лімно-географічна характеристика: монографія / Л. В. Ільїн, Я. О. Мольчак; М-во освіти і науки України, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Держ. управл. екол. безпеки у Волин. обл. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 140 с.
6. Кассеинов В. Н. Экспрессом по Черному морю / В. Н. Кассеинов. – М. : Морской транспорт, 1958. - 220 с.
7. Комплексні експедиційні дослідження екологічного стану водних об'єктів басейну р. Уди (суббасейну р. Сіверський Донець): наукове вид. / [Васенко О. Г. та ін.]; за ред. О. Г. Васенко; М-во ох. навк. прир. сер. України, УкрНДІЕП, М-во екології Данії [та ін.]. – Х. : ВД “Райдер”, 2006. -156 с.
8. Кукурудза С. І. Гідроекологічні проблеми суходолу: навч. посіб. / С. І. Кукурудза; за ред. В. Хільчевського. – Львів: Світ, 1999. – 232 с.

9. Левківський С. С. Раціональне використання і охорона водних ресурсів: підруч. [для студ. внз] / С. С. Левківський, М. М. Падун. – К. : Либідь, 2006. – 280 с.

10. Мольчак Я. О., Мігас Р. В. Річки Волині: наук.-попул. вид. / Я. О. Мольчак, Р. В. Мігас; М-во освіти і науки України, Українська екологічна Академія наук, Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Управління екологічної безпеки Волинської області. – Луцьк: Надстир'я, 1999. – 176 с.

11. Озера та штучні водойми України: сучасний стані й антропогенні зміни : матеріали 1-ї Міжнар. наук.-практ. конференції, 22-24 травня, 2008 р. / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; відп. ред. : Ф. В. Зузук. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 388 с.

12. Озеро Світязь: сучасний природно-господарський стан та проблеми : кол. моногр. / [С. П. Бондарчук та ін.]; за ред. Я. О. Мольчака. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. – 336 с.

13. Основные результаты международных экспедиционных исследований качества вод в бассейне Днепра : монография / А. Г. Масенко, А.Н. Колобаев, В. П. Анучкин. – Харьков: Веста: Изд-во “Ранок”, 2003. – 112 с.

14. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды : монография / В. Н. Грезе, Г. Г. Поликарпов, В. Д. Романенко [и др.]; за ред. В. Д. Романенко; АН УССР. – Киев: Наукова думка, 1987. – 224 с.

15. Швєбс Г. І. Каталог річок і водойм України : навч.-довідк. посіб. / Г. І. Швєбс, М. І. Ігошин; за ред. Є. Д. Гопченка; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2003. – 392 с.

Розділ 4. Ґрунтовий покрив України

92. Історія географічних досліджень ґрунтів України

93. Основні періоди і наукові школи вивчення ґрунтового покриву України

94. Грунтовий покрив Карпатської гірської країни
95. Грунтовий покрив Кримської гірської країни
96. Ґрунти Українського Полісся
97. Ґрунти Волинської височини
98. Ґрунти зони мішаних та хвойно-широколистяних лісів
99. Ґрунти зони широколистяних лісів
100. Ґрунти лісостепової зони
101. Ґрунти степової зони
102. Земельні ресурси України

Список пропонованої літератури:

1. Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр. У 4-х т. / Укр. географ. т-во; редкол.: П. Г. Шищенко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВГЛ Обрії, 2008. – Т. III. – 360 с.
2. Ґрунти Волинської області : нарис / склав М. З. Полішвайко; Мініст-во сільського господарства УРСР [та ін.]. – Львів: Каменяр, 1969. – 62 с.
3. Ґрунтознавство з основами геології: підручник / І. І. Назаренко, С. М. Польчина, Ю. М. Дмитрук, І. С. Смага, В. А. Нікорич. – Чернівці: Книги - XXI, 2006. – 504 с.
4. Земельні ресурси та ґрунти /Ю. Колмаз [та ін.]; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовищав в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 4. – С. 27-31.
5. Природа Украинской ССР. Почвы / Н. Б. Вернандер, И. Н. Гоголев, Д. И. Ковалишин [и др.]; отв. ред. тома П. Б. Вернандер, Д. А. Тютюнников; АН УССР. – Киев: Наук. думка, 1986. – 214 с.
6. Стан родючості ґрунтів України та прогноз його змін за умов сучасного землеробства : наук. вид. / за ред. В. В. Медведєва, М. В. Лісового; Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського. – Харків: Штрих, 2001. – 100 с.

Розділ 5. Рослинний та тваринний світ України

103. Природні особливості рослинного покриву України
104. Ліси України: стан, динаміка, оптимізація
105. Мішані ліси України
106. Широколистяні ліси України
107. Проблема збереження лісів України
108. Лісові багатства України
109. Лісові ресурси України
110. Лісові ландшафти Українського Полісся
111. Степова та лучно-степова рослинність України
112. Лучна та болотна рослинність України
113. Геоботанічне районування України
114. Рослинний покрив Українських Карпат
115. Рослинний покрив заповідних територій Українських Карпат
116. Рослинний покрив Гірського Криму
117. Тваринний світ рівнинних територій України
118. Тваринний світ гірських територій України
119. Біотичні особливості України: сучасний стан та проблеми охорони
120. Біорізноманіття Українського Полісся
121. Біорізноманіття зони широколистяних лісів
122. Біорізноманіття лісостепової зони
123. Біорізноманіття степової зони
124. Біорізноманіття Українських Карпат
125. Біорізноманіття Гірського Криму
126. Рослинні ресурси України
127. Ресурси тваринного світу України

Список пропонованої літератури:

1. Антропогенні зміни біогеоценотичного покриву в Карпатському регіоні : монографія / [М. А. Голубець та

- інш.]; за ред. М. А. Голубця; Академія наук України, Ін-т екології Карпат. – К. : Наук. Думка, 1994. – 166 с.
2. Біорізноманіття / В. Тарасенко [та ед.]; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 8. – С. 58-68.
  3. Геоботанічне районування Української РСР / [редкол. : К. М. Ситник та ед.]; АН УРСР. – К. : Наук. Думка, 1977. – 303 с.
  4. Генсірук С. А. Сокровенне про ліс / С. А. Генсірук. – Л. : Львів. Крайове т-во “Рідна школа”, 2002. – 62 с.
  5. Давиденко В. М. Заповідна справа : навч. Посіб. Для студ. внз / В. М. Давиденко. – Миколаїв: МФ На УКМА, 2002. – 138 с.
  6. Збереження природних багатств Європи й національна екомережа України / Н. Корсак, О. Добровольська; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 11.6.1. – С. 97-100.
  7. Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій : матеріали Наук.–практ. конф., присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника, м. Сарни, 11-13 червня, 2009 р. / Держ. Комітет лісового господ-ва України, Рівненське обл. управління ліс. та мисл. Госп-ва, Рівненський природний заповідник; редкол. : М. Д. Будз [та ед.]. – Рівне: ВАТ “Рівненська друкарня”, 2009. – 936 с.
  8. Кузьмішина І. І. Созологічний аналіз раритетної фракції флори Волинської височини / І. І. Кузьмішина // Наук. Вісн. Волин. Нац. Ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. - № 3 : Біологічні науки. – С. 216-224.

9. Мельник І. Острівні ялинки Українського Полісся / І. Мельник // Еколого-ценотичні особливості та наукові основи охорони. – К. : Наук. Думка, 1993. -103 с.
10. Природа Украинской ССР. Животный мир / - К. : Наук. Думка, 1985. – 240 с.
11. Природа Украинской ССР. Растительный мир / Т. Л. Андриенко, О. Б. Блюм, С. П. Вассер [текст.]; отв. ред.. Ю. Р. Шеляг-Сосонко; АН УССР. – К. : Наук. Думка, 1985. – 206, [2] с.
12. Рідкісні та зникаючі хребетні західних областей України. Види, занесені до Червоної книги України : довідник / В. С. Талпош. – Тернопіль: “Навчальна книга – Богдан”, 1999. – 136 с.
13. Рослинні і тваринні ресурси Карпат / - Ужгород: УЖДУ, 1984. – 164 с.
14. Рослинний світ України та його охорона : зб. наук. праць / Ред.. В. М. Бровдій. – К. : КДПІ, 1990. -103 с.
15. Рослинність України. Т. 1. Високогірна рослинність / [К. А. Малиновський та інш.] ; гол. ред. В. А. Соломаха. – К. : Фітосоціоцентр, 2000. – 230 с.
16. Рослинність УРСР: Болота УРСР / Є. М. Брадіс, Г. Ф. Бачурина. – К. : Наук. Думка, 1969. – 244 с.
17. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу! : наук.-попул. Вид. / упоряд. О. Ю. Шапаренко, С. О. Шапаренко. – Харків: Торсінг, 2002. – 336 с.

Розділ 6. Несприятливі природні процеси

128. Сучасні фізико-географічні процеси на території України
129. Катастрофічні явища в Україні
130. Стихійні природні явища в Україні
131. Умови і чинники формування небезпечних геологічних процесів на території України
132. Стихійні метеорологічні явища в Україні

133. Сучасні несприятливі геоморфологічні процеси на території України

Список пропонованої літератури:

1. Адаменко О. М. Екологічна геологія : підруч. [підр.для внз] / О. М. Адаменко, Г. І. Рудько. – К. : Манускрипт, 1998. – 348 с.
2. Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр. У 4-х т. / Укр. географ. т-во; редкол. : П. Г. Шищенко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВГЛ Обрії, 2008. – Т. II. – 368 с.
3. Несприятливі метеорологічні умови в землеробстві: захист від них культурних рослин : навч. посіб. для студ. внз / І. Д. Примак, В. А. Вергунов, П. І. Ковбасюк, В. В. Андрієнко; за ред. І. Д. Примака. – К. : Кондор, 2006. – 312 с.
4. Рудько Г. Екологічний моніторинг геологічного середовища: підруч. [для студ. внз] / Г. Рудько, О. Адаменко; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Івано-Франківський держ. техн. ун-т нафти і газу.– Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.–246 с.
5. Рудько Г. Техногенно-екологічна безпека геологічного середовища (наукові та методичні основи) : монографія / Георгій Рудько. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. –359 с.
6. Стихийные метеорологические явления на Украине и в Молдавии : климатическое пособие / под ред. В. Н. Бабиченко. – Л.: Гидрометеиздат, 1991–224 с.
7. Швєбс Г. И. Теоретические основы эрозиоведения / Г. И. Швєбс. – К. : Выща шк., 1981. - 222 с.
8. Экологическая геология Украины : справ. пос. / – К.: Наук. думка, 1993. - 408 с.

Розділ 7. Ландшафти і фізико-географічне районування України

134. З історії дослідження фізико-географічного районування території України
135. Трансформація ландшафтів України за історичний період
136. Ландшафтна структура території України
137. Ландшафтне різноманіття Українських Карпат
138. Ландшафтні комплекси Волинської височини
139. Ландшафтне різноманіття басейну Дніпра

Список пропонованої літератури:

1. Волошин І. М. Ландшафтно-екологічні основи моніторингу: монографія / І. М. Волошин. / Львів: “Простір М”, 1998. -356 с.
2. Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр. У 4-х т. / Укр. географ. т-во; редкол. : П. Г. Шищенко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВГЛ Обрії, 2008. – Т. І. – 322 с.
3. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір [Текст]: [у 2 т.] : монографія / М. Д. Гродзинський; Київ. нац. Ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005 – Т. 1. – 431 с.
Т. 2. – 503 с.
4. Загальногеографічний атлас України [Карти] / ред. І. Руденко, Л. Марченко. – К. : Держ. наук.-вироб. п-во “Картографія”, 2004. – 1 атл. (112 с.) : карти, іл. - Масштаб до кожної карти. – Показчик географічних назв: с. 92-112.
5. Маринич О. М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / О. М. Маринич, О. Г. Пархоменко, О. М. Петренко, П. Г. Шищенко // Український географ. журн. – 2003. - № 1. – С. 16-20.
6. Палеогеографія. Палеоландшафты / - К. : Наук. думка, 1977. – 178 с.

7. Природа Украинской ССР. Ландшафты : монография / А. М. Маринич, В. М. Пашенко, П. Г. Шищенко; за ред. А. М. Маринича; АН УССР. – Киев: Наук. думка, 1985. – 224 с.

8. Физико-географическое районирование Украинской ССР : колл. моногр / под ред. А. М. Маринича. – К. : Изд-во КГУ, 1968. – 684 с.

9. Україна та глобальні процеси: географічний вимір : зб. наук. пр. В 3-х т. Т.1. – К. ; Луцьк : РВВ: “Вежа”, 2000. – 418 с.

Розділ 8. Регіональні ландшафтні структури

140. Своєрідність природних ландшафтів широколистяної зони України: основні риси та відмінності

141. Природні особливості зони мішаних лісів України: основні риси та відмінності

142. Своєрідність природних ландшафтів лісостепової зони України: основні риси та відмінності

143. Природні особливості степової зони України: основні риси та відмінності

144. Висотна пояси́сть Південного берега Криму (Українських Карпат)

145. Природні особливості передгірських ландшафтів Українських Карпат: основні риси та відмінності

146. Своєрідність природних ландшафтів Подільсько-Придніпровського лісостепового краю: основні риси та відмінності

147. Природа Лівобережно-Дніпровського лісостепового краю: основні риси та відмінності

148. Природа Східноукраїнського лісостепового краю: основні риси та відмінності

149. Природа Дністровсько-Дніпровського північно степового краю: основні риси та відмінності

150. Своєрідність природних ландшафтів Лівобережно-Дніпровсько-Приазовського північностепового краю: основні риси та відмінності
151. Природа Донецького північностепового краю: основні риси та відмінності
152. Природні особливості Причорноморського середньостепового краю: основні риси та відмінності
153. Своєрідність природних ландшафтів Причорноморсько-Приазовського південно степового краю: основні риси та відмінності
154. Українські Карпати: сучасний стан і перспективи використання природних ресурсів

Список пропонованої літератури:

1. Андриенко Т. Л. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны : монография / Т. Л. Андриенко, Ю. Р. Шеляг-Сосонко; Акад. наук Української ССР, Інст-т ботанки ім. Н. Г. Холодного. – К. : Наук. думка, 1983. – 216 с.
2. Бурдейний П. А. Вінницька область. Географічний нарис : нарис / П. А. Бурдейний, М. Б. Рубін. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – К. : Рад. шк., 1967. – 166 с.
3. Вся Україна : путівник / А. С. Івченко. – К. : ДНВП “Картографія”, 2006. – 656 с.
4. Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр. У 4-х т. / Укр. географ. т-во; редкол. : П. Г. Шищенко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВГЛ Обрії, 2008. – Т. ІУ. – 386 с.
5. Діброва О. Т. Закарпатська область. Географічний нарис : нарис / О. Т. Діброва. – Вид. 2-ге, перероб. і доповн. – К. : Рад. шк., 1967. - 123 с.
6. Докучаев В. В. Избранные сочинения. В 3 т. Т. 1. Русский чернозем / В. В. Докучаев. - М. : Сельхозгиз, 1949. – 479 с.
7. Койнов М. М. Природа Станіславської області / М. М. Койнов. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1960. -103 с.

8. Маринич А. М. Геоморфологія Южного Полісся / А. М. Маринич. – К. : Изд-во Киев. ун-та, 1963. – 252 с.
9. Маринич О. М. Українське Полісся: фізико-географічний нарис : нарис / О. М. Маринич. – К. : Рад. шк., 1962. – 162 с.
10. Мельник А. В. Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження : монографія / А. В. Мельник. – Л. : Вища школа, 1999. – 246 с.
11. Природа Закарпатської області : монографія / за бл.. К. І. Геренчука. – Львів: Вища бл., 1981. – 156 с.
12. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. бл. / Волин. бл. Ун-т бл. Лесі Українки; відп. бл. : Ф. В. Зузук. – Луцьк: РВВ “ Вежа” Волин. бл. Ун-ту бл.. Лесі Українки, 2007. - № 4. – 296 с.
13. Природа Львівської області : монографія / за бл.. К. І. Геренчука. – Львів: Вид-во ЛНУ, 1972. – 150 с.
14. Природа Тернопільської області : монографія / за бл.. К. І. Геренчука. – Львів: Вища бл., 1979. – 168 с.
15. Природа України та її охорона / відп. бл.. Б. І. Вольтовський. – К. : Політвидав України, 1975. – 302 с.
16. Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра : зб. наук. бл./ М-во освіти і науки України [та бл.] – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 217 с.
17. Урал в мініатюрі (природні багатства Житомирщини, їх вивчення та перспективи використання) : збірн. Наук.-попул. Статей / бл.. В. Г. Комар; Управл. У справах захисту насел. Від наслід. Авар. На Чорноб. АЕС Житомирської області Державної адміністрації (інформаційний Центр) [та бл.]. – Житомир: Житомир. бл.. друк., 1996. – 241 с.

Розділ 9. Природоохоронні території України

155. Фізико-географічна характеристика Поліського природного заповідника

156.	Фізико-географічна характеристика природного заповідника	Канівського
157.	Фізико-географічна характеристика заповідника “Медобори”	природного
158.	Фізико-географічна характеристика степового природного заповідника	Українського
159.	Фізико-географічна характеристика заповідника “Горгани”	природного
160.	Фізико-географічна характеристика заповідника “Розточчя”	природного
161.	Фізико-географічна характеристика природного заповідника	Рівненського
162.	Фізико-географічна характеристика природного заповідника	Черемського
163.	Фізико-географічна характеристика заповідника “Асканія-Нова”	біосферного
164.	Фізико-географічна характеристика біосферного заповідника	Чорноморського
165.	Фізико-географічна характеристика біосферного заповідника	Карпатського
166.	Фізико-географічна характеристика біосферного заповідника	Дунайського
167.	Фізико-географічна характеристика національного природного парку	Азово-Сиваського
168.	Фізико-географічна характеристика Старогутського національного природного парку	Деснянсько-
169.	Фізико-географічна характеристика національного природного парку “Гуцульщина”	національного
170.	Фізико-географічна характеристика національного природного парку	Карпатського
180.	Фізико-географічна характеристика національного природного парку “Святі Гори”	національного
181.	Фізико-географічна характеристика національного природного парку “Подільські Товтри”	національного

182. Фізико-географічна характеристика національного природного парку “Синевир”
183. Фізико-географічна характеристика національного природного парку “Сколівські Бескиди”
184. Фізико-географічна характеристика Ужанського національного природного парку
185. Фізико-географічна характеристика Шацького національного природного парку
186. Фізико-географічна характеристика Яворівського національного природного парку
187. Фізико-географічна характеристика заказника „Надслучанська Швейцарія”
188. Природно-заповідний фонд Українського Полісся
189. Заповідні об’єкти Волинського Полісся
190. Заповідні території лісостепу України
191. Природоохоронні об’єкти Українських Карпат

Список пропонованої літератури:

1. Гетьман Володимир. Заповідники України : навч. вид. / Володимир Гетьман. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”).
2. Природа Карпатського національного парку / С. М. Стойко, Л. І. Мілкіна, Л. О. Тасєнкевич [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – 214 с.
3. По заповідних місцях України : збірник / Д. М. Доброчаєва, С. Д. Лялицька, В. В. Пархоменко, І. Т. Сокур, Г. О. Успенський. – К. : вид-во ЦК ЛКСМУ “Молодь”, 1960. – 211 с.
4. Природно-заповідний фонд Волинської області : наук.-популяр. вид. / [упоряд. : М. Химин та ін.]; Держ. управ. екобезп. у Волинській області, Волинське держ. лісогоспод. об’єдн. “Волиньліс”. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с.

5. Шацький національний природний парк: наукові дослідження 1994-2004 рр. : матеріали міжн. наук.-практ. конф, присвяченої 20 – річчю створення ШНПП, с. Світязь, 17-19 травня 2004 р. / М-во екології та природних ресурсів України, Комітет лісового господарства України, ШНПП, Ін-т екології Карпат НАН України; редкол. : О. В. Ткачук [та ін.]. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. - 224 с.
6. Ющенко О. К. Заповідники УРСР / О. К. Ющенко. – К.: Радянська школа, 1985. – 177 с.

ВИСНОВКИ

В даному навчальному посібнику вміщено практичні поради щодо вибору теми курсової роботи, виконання ІНДЗ, оформлення наукових робіт з фізичної географії та підготовки до захисту. Оскільки, при виконанні наукової роботи студент працює самостійно, зрозуміло, викладений нами матеріал може бути добрим помічником при виборі теми, підготовці плану роботи, списку використаних джерел, картографічних джерел та при оформленні роботи.

Тема курсової роботи, ІНДЗ повинна бути розкрита з позицій знань студента про сучасні фізико-географічні та екологічні процеси в умовах прояву глобальних проблем та виникнення кризових екологічних ситуацій, тому зміст посібника орієнтований на сучасні тенденції у фізико-географічних дослідженнях, значно підсилені екологічні аспекти методичного видання.

Зрозуміло, що в рамках невеликого за обсягом видання не можна розглянути всі питання, які можуть виникнути в процесі самостійної роботи студента, тому свої побажання, рекомендації, зауваження просимо відправляти на кафедру географії ВНУ імені Лесі Українки (м.Луцьк, вул.Потапова, 9, географічний факультет, кафедра географії). В процесі подальшої роботи будемо прагнути уникати допущених недоліків.

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Географічний факультет

Кафедра географії

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОСКАНДІЇ

(курсова робота)

Виконав: студент 31 групи
денної форми навчання
спеціальності географія
Степанюк Олег Васильович

Науковий керівник:
доц. Максимов Г.М.

ЛУЦЬК – 2011

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1.3 історії дослідження території Кримських гір	5
1.1.Кримські гори на картах України	5
1.2. Наукові експедиції в горах Криму	8
Розділ 2. Природні особливості	
Кримського гірсько-лісового краю	12
2.1. Геологічна будова	12
2.2. Рельєф	14
2.3. Клімат	16
2.4. Поверхневі води	18
2.5. Ґрунти.....	20
2.6. Біорізноманіття	22
2.7. Ландшафтні області	24
2.8. Заповідні території.....	27
Розділ 3. Передумови	
розвитку рекреації та туризму Кримських гір	28
3.1. Привабливі об'єкти природи.....	28
3.2. Рекреаційна привабливість.....	29
Висновки	30
Список використаних джерел	33
Додатки	35

**Типові приклади бібліографічного опису документів
у списку джерел, які наводять у курсовій роботі**

Документи за заголовком

Один автор

Цись П. М. Геоморфологія УРСР : навч. посіб. / П. М. Цись. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1962. – 224 с.

Кукурудза С. І. Гідроекологічні проблеми суходолу : навч. посіб. / С. І. Кукурудза; за ред. В. Хільчевського. – Львів: Світ, 1999. – 230 с.

Гетьман Володимир. Заповідники України : навч. вид. / Володимир Гетьман. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”).

Два автори

Ільїн Л. В. Озера Волині. Лімно-географічна характеристика : монографія / Л. В. Ільїн, Я. О. Мольчак; М-во освіти і науки України, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Держ. управл. екол. безпеки у Волин. обл. – Луцьк: Надстир’я, 2000. – 140 с.

Швебс Г. І. Каталог річок і водойм України : навч.-довідк. посіб. / Г. І. Швебс, М. І. Ігошин; за ред. Є. Д. Гопченка; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2003. – 392 с.

Документи за назвою

Природа Волинської області : монографія / за ред. К. І. Геренчука; Львів. держ. ун-т. – Львів : Вища школа, 1975. – 147 с.

Природа Украинской ССР. Ландшафты : монографія / А. М. Маринич, В. М. Пащенко, П. Г. Шищенко; за ред. А. М. Маринича. – Киев: Наук. думка, 1985. – 224 с.

Природно-заповідний фонд Волинської області: наук.-популяр. вид. / [упоряд. : М. Химин та ін.]; Держ. управ. екобезп. у Волинській області, Волинське держ. лісогоспод. об’єдн. “Волиньліс”. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с.

Антропогенні зміни біогеоценотичного покриву в Карпатському регіоні : монографія / [М. А. Голубець та ін.]; за ред. М. А. Голубця; Академія наук України, Ін-т екології Карпат. – К. : Наук. думка, 1994. – 166 с.

Матеріали конференцій

Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій : матеріали міжнар. наук.–практ. конф., присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника, м. Сарни, 11-13 червня, 2009 р. /Держ. комітет ліс. госп. України, Рівн. обл. управ. ліс. та мисл. госп-ва, Рівненський природний заповідник; редкол. : М. Д. Будз [та ін.]. – Рівне : ВАТ “Рівненська друкарня”, 2009. –936 с.

Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія : матеріали 4-ої всеукр. наук. конф., 29 верес.- 4 жовт. 2009 р., м. Луганськ / М-во освіти і науки України, Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля, каф. гідрометеорології [та ін.]. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 224 с.

Озера та штучні водойми України: сучасний стані й антропогенні зміни : матеріали 1-ї Міжнар. наук.-практ. конференції, 22-24 травня, 2008 р. / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; відп. ред. : Ф. В. Зузук. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 388 с.

Довідкові видання

Географічна енциклопедія України. В 3 т. Т. 1. А-Ж / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989. – 416 с.

Географічна енциклопедія України. В 3 т. Т. 2. З-О / ред. кол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1990. – 480 с.

Нормативно-технічні видання

Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання : (ГОСТ 7.1-2003, ІДТ): ДСТУ

ГОСТ 7.1: 2006. – На заміну ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82; надано чинності 2007-07-01. – К. : Держстандарт України, 2007. – III, 48 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).

Картографічні видання

Загальногеографічний атлас України [Карти] / ред. І. Руденко, Л. Марченко. – К. : Держ. наук.-вироб. п-во “Картографія”, 2004. – 1 атл. (112 с.) : карти, іл. - Масштаб до кожної карти.

Україна [Карти]: екол.-геогр. атлас присв. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол. : С. С. Куруленко та ін.] ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. – К. : Варта, 2006. – 217, [1] с. : іл., табл., портр., карти. – Масштаб до кожної карти.

Багатотомні видання

Ільїн Л. В. Лімнокомплекси Українського Полісся [Текст] : [У 2 т.] : монографія / Л. В. Ільїн; за ред. В. М. Пащенко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2008.

Т. 1: Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності. – 2008. – 316 с.

Т. 2: Регіональні особливості та оптимізація. – 2008. – 400 с.
або:

Лімнокомплекси Українського Полісся. [У 2 т.]. Т. 1.

Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності: монографія / Л. В. Ільїн; за ред. В. М. Пащенко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2008. – 316 с.

або:

Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності : монографія / Л. В. Ільїн; за ред. В. М. Пащенко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2008. – 316 с.

Географічна енциклопедія України. В 3 т. Т. 1. А-Ж / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Укр. рад. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1989. – 416 с.

Серіальні та інші видання, що продовжуються

Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; відп. ред.: Ф. В. Зузук. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – № 4. – 296 с.

Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; ред. рада: Коцан І. Я. (гол. ред.) [та ін.]. –1996. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – № 10 : Географічні науки / ред. кол. : Коцан І. Я. (відп. ред.) [та ін.]. – 157 с.

Складова частина збірника

Збереження природних багатств Європи й національна екомережа України / Н. Корсак, О. Добровольська; відп. Я. Мовчан // Національна доповідь про стан навк. прир. сер. в Україні у 2002 році / уклад. : В. Романчук; М-во екології та природних ресурсів України. – К. : Вид-во Раєвського, 2001. – Розд. 11.6.1. – С. 97-100.

Меліхова Т. Л. Ландшафтно-екологічний аналіз території м. Рівне / Т. Л. Меліхова // Укр. Полісся: вчора, сьогодні, завтра: зб. наук. пр. - Луцьк : Надстир'я, 1998. – С. 187-189.

Осипчук С. Водно-ерозійні процеси на Полісі / С. Осипчук // Україна та глобальні проблеми: геогр. вимір: зб. наук. пр. – К.; Луцьк : [б.в.], 2000. – Т. 2. – С. 68-70.

Складова частина серіальних видань, що продовжуються

Кузьмішина І. І. Созологічний аналіз раритетної фракції флори Волинської височини / І. І. Кузьмішина // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – № 3 : Біологічні науки. – С. 216-224.

Кураєва І. В. Геохімічні особливості мікроелементного складу підземних вод Київського мегаполіса / І. В. Кураєва, А. І. Самчук, С. Злобіна // Мінералог. журн. –2007. – Т. 29, – № 4. – С. 70-74.

Маринич О. М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / О. М. Маринич, О. Г. Пархоменко, О. М. Петренко, П. Г. Шищенко // Український географ. журн. – 2003–№ 1. – С. 16-20.

Електронні ресурси

Малі річки України: характеристика, сучасний стан, шляхи збереження [Електронний ресурс] / Л. М. Зуб , Г. О. Карпова. - Режим доступу: uarivers.net/ukr_rvrs/rivers.htm.

Басейн річки Бог [Електронний ресурс] / Є. І. Ворона, О. В. Кириляч, О. Д. Максименюк [та ін.]. – Вінниця-Київ : Wetlands International Black Sea Programme, 2009.–128 с. (pdf 9.6 Mb).

Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki. – 08.12.08.

**ГЕОГРАФІЧНИЙ МІНІМУМ
З КУРСУ «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»**

ЕЛЕМЕНТИ БЕРЕГОВОЇ ЛІНІЇ

Миси

Піщаний, Прибійний, Тарханкут, Урет, Євпаторійський, Лукулл, Херсонес, Фіолент, Айя, Сарич, Аюдаг, Меганом, Кіік-Атлама, Іллі, Чауда, Опук, Такил, Зюк, Казантип, Дзензик

Коси

Арабатська Стрілка, Бирючий Острів, Федотова, Обитічна, Бердянська, Білосарайська, Крива, Тендрівська, Байкальська, Кінбурнська.

Затоки

Тендрівська, Джарилгацька, Каркінітська, Каламітська, Феодосійська, Казантипська, Арабатська, Сиваш, Обитічна, Бердянська, Таганрозька, Перекопська, Ягорлицька.

Протоки

Керченська, Генічеська, Чонгарська.

Бухти

Бакальська, Ярилгацька, Севастопольська, Комишова, Судацька, Коктебель.

Півострови

Тарханкутський, Кримський, Керченський, Гераклійський, Литовський, Чонгар, Семенівський кут, Тюп-Тархан.

Острови

Зміїний, Березань, Довгий, Джарилгач, Лебедині, Чурюк, Куюктук, Папанін.

ОРОГРАФІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Височини

Волинська, Вовчанська, Подільська, Хотинська, Придніпровська, Середньоросійська(відроги), Донецька, Приазовська,

Тарханкутська.

Плато, кряжі, гори

Волинське пасмо, Розточчя, Товтри, Гологори, Вороняки, Кременецькі гори, Мізоцький кряж, Словечансько-Овруцький кряж, Київське плато, Канівські гори, Приоскільке плато, Донецький кряж.

Окремі гірські вершини

г. Берда – 515 м, г. Камула – 471 м, г. Високий Камінь – 440 м, г. Велика Бугаїха – 401 м, г. Могила – Бельмак (Горіла) — 324 м, г. Могила – Гончариха — 277 м, г. Могила – Мечетна — 367 м; г. Савур-Могила – 277 м.

Низовини

Закарпатська, Поліська, Придніпровська, Приазовська, Причорноморська, Північно кримська, Присиваська, Прироська рівнина, Придеснянська рівнина, Полтавська рівнина, Центрально кримська рівнина, Балтська рівнина, Кучурганська рівнина, Дунай-Дністровська рівнина.

Гірські вершини

Українські Карпати

Скибові (Зовнішні) Карпати:

Східні Бескиди – г. Парашка (1268 м), г. Магура (1362 м), г. Видноха (1327 м);

Горгани – г. Графа (1748 м), г. Ігровець (1804 м), г. Сивуля (1818 м); ?г. Попадя (1740 м), г. Синяк (1665 м); г. Добушанка (1754 м);

Покутські Карпати – г. Ротило (1485 м), г. Біла Кобила (1476 м), г. Грегит (1472 м);

Буковинські Карпати – г. Мегура (1313 м), г. Осередок (1365 м). *Вододільно-Верховинські Карпати:*

Вододільний хребет – г. Струнга (1180 м), г. Пікуй (1408 м).

Перевали – Ужоцький (Ужок) (852 м), Середній Верецький (Ворітський) (839 м), Воловецький (Скотарський) (1041 м), Вишківський (Торунський) (930 м), Яблуницький (Ясинський) (931 м);

Улоговини: Ясинська, Верховинська (Жаб'євська).

Внутрішні (Полонинсько-Чорногірські) Карпати:

Полонинський хребет – г. Полонина-Руна (г. Рівна) (1479 м); Полонина Боржава - г. Стій (1681 м); Полонина хребет Красна – г. Манчул (1510 м), г. Стримба (1719 м), хребет Пішконя – г. Негровець (1707 м).

Свидовецький масив – г. Стіг (1701 м); г. Близниця (1882 м); г. Догяска (1761 м).

Чорногірський масив (Чорногора) – г. Говерла (2061 м); г. Петрос (2020 м); г. Бребенескул (2035 м); г. Ребра (2001 м); г. Гутин Томнатик (2017 м); г. Піп Іван (Чорна гора) (2020 м); г. Туркул (1933 м); г. Мунчел (Менчул) (1997 м).

Гринявські гори – г. Баба Людова (1586 м); г. Скупова (1579 м), г. Терниця (1553 м).

Буковинська Полонина – хр. Путилли (1428 м); хр. Яровець (г. Яровиця – 1574 м), г. Буракова (1264 м), г. Томнатик – 1565 м).

Рахівська-Чивчинський (Мармароський) масив:

Рахівські гори (Гуцульські Альпи) – г. Піп Іван (1936 м) - Мармароський масив.

Чивчинські гори – г. Чивчин (1766 м).

Вулканічні Карпати:

Вігорлат-Гутинський хр. – хр. Синяк (г. Дунаука – 1018 м), хр. Великий Діл (г. Бужора – 1081 м), хр. Товстий.

Улоговини - Верхньотисенська улоговина, Іршавська улоговина.

Міжгір'я - Березне-Ліпшанське.

Кримські гори

Зовнішнє пасмо гір. Внутрішнє пасмо гір.

Головне пасмо гір:

Байдарська яйла, хр. Ай-Петринська яйла (г. Ай-Петрі, 1234 м), Ялтинська яйла, Нікітська яйла (г. Демір Капу, 1540 м), Бабуган яйла (г. Роман Кош, 1545 м), Чатирдаг (г. Еклізі-Бурун, 1527 м), Демерджи-яйла (г. Демерджи, 1239 м), Карабі-яйла (г. Каратау, 1220 м, г. Біла, 1253 м), г. Свята (575 м), г. Аюдаг

(Ведмідь-гора, 570 м), г. Сапун-Гора (230 м).

Перевали: Ангарський (752 м), Байдарські Ворота (527 м), Ай-Петрі (1207м), Нікітський (1340 м).

ГІДРОГРАФІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Річки

Басейн Вісли: Бухта, Вишня, Західний Буг, Завадувка, Сан, Шкло, Рата, Солокія, Луга, Золочівка, Полтва, Желдець, Білосток, Карбівка, Стрипа.

Басейн Дунаю: Дунай, Тиса, Ріка, Тересва, Латориця, Уж, Тур'я, Боржава, Тересва, Біла Тиса, Чорна Тиса, Косівська, Чорний Черемош, Білий Черемош, Черемош, Серет, Мал. Серет (Сірет), Прут, Пістинька, Рибниця, Чорнява, Совиця, Рингач, Черлена.

Басейн Дністра: Дністер, Верещиця, Щирець, Зубря, Давидівка, Свір, Гнила Липа, Золота Липа, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Ніч лава, Гнізна, Гнила, Тайна, Бовванець, Збруч, Жванчик, Смотрич, Мукша, Тернава, Студениця, Ушиця, Калюс, Батіг, Ядова, Немія, Дерло, Лозова, Мурашка, Мурафа, Буша, Русава, Марківка, Кам'янка, Білуга, Тростянець, Ягорлик Кучурган, Турунчук, Болозівка, Стривігор, Бистриця, Тисьменниця, Колодниця, Стрий, Опір, Сукіль, Свіча, Болохівка, Сівка, Черва, Лімниця, Луква, Бистриця-Солотвинська, Бистриця-Надвірнянська, Ворона.

Межиріччя Дунай-Дністер: Карасулак, Великий Катлабуг, Мал. Катлабуг, Киргиз-Китай, Нерушай, Аліяга, Чага, Сака, Чилігідер, Сарата, Хаджидер, Алкалія.

Басейн Південного Бугу: Південний Буг, Бужок, Іква, Вовк, Вовчок, Згар, Згарок, Десна, Рів, Ровець, Шпиківка, Соб, Сільниця, Удич, Берладинка, Дохна, Савранка, Яланець, Синиця, Ятрань, Уманка, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Синюха, Кодима, Велика Вись, Мала Вись, Кільтінь, Сухий Ташлик, Чорний

Ташлик, Вел. Карабельна, Гарбузинка, Мертвовід, Солона, Гнилий Яланець, Чортала, Чичиклія, Інгул, Громоклія, Сугоклія, Аджамка, Кам'янка, Березівка.

Межиріччя Дністер-Південний Буг: Барабой, Мал. Куяльник, Сер. Куяльник, Вел. Куяльник, Кошача, Тилігул, Журавка, Сасик, Березань.

Басейн Дніпра: Дніпро, Прип'ять, Виживка, Кезівка, Рудка, Турія, Цир, Коростяна, Стохід, Череваха, Веселуха, Лютиця, Стир, Острівка, Судилівка, Липа, Іква, Полонка, Черногузка, Конопелька, Кормин, Стубло, Стубла, Путилівка, Устя, Жердя, Полтва, Вілія, Цвітаха, Горинь, Случ, Деревичка, Хомора, Смілка, Тня, Церем, Корчик, Стави, Бобер, Льва, Ствига, Уборть, Перга, Плотниця, Бігунька, Словечна, Уж, Жерів, Норин, Грезля, Кам'янка, Ілля, Вересня, Ірша, Тростяниця, Бистріївка, Мика, Гнилопять, Гуйва, Білка, Тетерів, Таль, Здвиж, Ірпінь, Унава, Стугна, Рось, Роська, Березанка, Сквирка, Роставиця, Протока, Красна, Росава, Росавка, Вільшанка, Гнилий Ташлик, Мокрий Ташлик, Сухий Ташлик, Тясмин, Цибульник, Мокра Сура, Комишувата Сура, Боковенька, Бокова, Бешка, Жовта, Саксагань, Висунь, Інгулець; Десна, Смяч, Бреч, Снов, Ревна, Рванець, Убідь, Знобівка, Свига, Івотка, Шостка, Есмань, Реть, Клевень, Вир, Єзуч, Сейм, Борзенка, Доч, Смолянка, Остер, Удай, Смож, Либогір, Терн, Ромен, Суха Лохвиця, Многа, Перевід, Сліпорід, Оржиця, Сула, Трубіж, Недра, Супій, Золотоноша, Хорол, Сироватка, Ташань, Псел, Борімля, Ворскла, Мерчик, Мерло, Свинківка, Коломак, Тагамлик, Орчик, Мокра Лип'янка, Берестова, Вошива, Багата, Оріль, Самара, Бик, Чаплинка, Тернівка, Мала Тернівка, Вовча. Солона, Кашлагач, Мокрі Яли, Солона, Янчур, Гайчур, Верх. Терса, Сер. Терса, Нижня Терса, Кінська, Мокра Московка, Татарка, Томаківка, Солона, Базавлук, Кам'янка.

Басейн Сіверського Донця: Уда, Лопань, Харків, Мож, Вовча,

Хотімля, Вел. Бабка, Вел. Бурлук, Волоська Балаклійка, Сіверський Донець, Оскіл, Жеребець, Красна, Борова, Біла, Айдар, Євсуг, Ковсуг, Деркул, Комишна; Казенний Торець, Кривий Торець, Бахмут, Лозова, Біла, Вільхова, Лугань, Луганчик, Вел. Кам'янка.

Межиріччя Дніпро-Сіверський Донець: Міус, Нагольна, Кринка, Грузька, Кальміус, Суха Волноваха, Мокра Волноваха, Грузький Яланчик, Мал. Кальчик, Кальчик, Каратиш, Берда, Кільтиччя, Обитічна, Лозуватка, Корсак, Токмак, Юшанли, Молочна, Вел. Утлюк, Мал. Утлюк.

Річки Криму: Салгир, Зуя, Бурульча, Карасівка, Індол, Альма, Кача, Бельбек, Чорна.

Озера

Придунайські заплавні озера: Кагул, Ялпуг, Кугурлуй, Катлабуг, Китай.

Узбережжя Чорного моря: Сасик (Кундук), Шагани, Алібей.

Озера Полісся: Шацькі(Світязь, Люцимир, Пулемецьке, Острівське, Луки, Пісочне, Кримне), Турське, Люб'язь. Біле, Тухове.

Озера Криму: Айгульське, Красне, Старе, Кияцьке, Кирлеуцьке; Бакальське, Джарилгач, Ярилгач, Панське, Донузлав; Ойбурське, Сасик, Сакське, Кизил-Яр; Актаське, Качик, Узунларське, Кояське, Тобечицьке, Чурбаське, Чокрацьке, Генічеське.

Озера Українських Карпат: Синевир, Бребенескул, Маричейка, Несамовите, Липовецьке, Сине, Ворочівське.

Лимани

Відкриті лимани

Басейн Дністра: Дністровський.

Межиріччя Дністер-Дніпро: Березанський.

Басейн Дніпра і Південного Бугу: Дніпровсько-Бузький.

Узбережжя Азовського моря: Молочний, Утлюцький.

Закриті лимани

Межиріччя Дунай-Дністер: Шагани, Алібей, Бурнас, Будацький.

Межиріччя Дністер-Дніпро: Хаджибейський, Куяльницький, Тилігульський.

Водосховища

р. Дніпро: Київське, Канівське, Кременчуцьке, Дніпродзержинське, Дніпровське, Каховське

р. Дністер: Дністровське

р. Сіверський Донець: Печенізьке

р. Оскіл: Червонооскільське

р. Лугань: Вуглегірське

р. Кальміус: Старобешівське

р. Кальчик : Кальчицьке

р. Вовча: Курахівське, Карлівське

канал Дніпро-Донбас: Краснопавлівське

канал Дніпро-Кривий Ріг: Південне

р. Стир: Хрінниківське

р. Південний Буг: Ладизинське

р. Інгулець: Карачунівське

р. Саксагань: Макортівське
р. Кача: Загірське
р. Чорна: Чорноріченське
Північнокримський канал: Фронтове
р. Зах. Буг: Добротвірське
р. Гнила Липа: Бурштинське

Канали

Дніпро-Донбас, Дніпро-Кривий Ріг, Північнокримський, Інгулецький, Краснознамянський, Каховський, Чаплинський канал, Чорноморський, Красногвардійський, Сацький.

ГЕОГРАФІЧНИЙ МІНІМУМ**З КУРСУ «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ»****АТЛАНТИЧНИЙ ОКЕАН**

Моря і великі затоки: Балтійське, Північне, Ірландське, Кельтське, Середземне (Егейське, Адріатичне, Тірренське, Іонічне, Лігурійське), Мармурове, Чорне, Азовське, Саргасове, Скотія (Скоша, Скотта), Уделла, Карібське, Мексиканське, Біскайська, Гвінейська, Ла-Плата, Святого Лаврентія.

Течії: Північно-Пасатна, Антильська, Карібська, Флорідська, Гольстрім, Північно-Атлантична, Ірмінгера, Лабрадорська, Канарська, Міжпасатна, Гвінейська, Бенгельська, Південно-Пасатна, Гвіанська, Бразильська, Фолклендська, Західних вітрів.

Хребти: Серединний Атлантичний (Північно-Атлантичний, Південно-Атлантичний), Кніповича, Мона, Рейк'янес, Китовий, Південно-Антильський, Африкано-Антарктичний.

Океанічні підняття (височини, плато): Бермудське, Ріу-Гранді, Роккол, Сьєрра-Леоне, Ньюфаунлендський хребет, Антільський Зовнішній Вал, Демерара, Канарське, Мадейри, Зеленого мису.

Улоговини: Норвезька, Західно-Європейська, Лабрадорська, Ньюфаунлендська, Іберійська, Північно-Американська, Канарська, Зеленого мису, Гвіанська, Сьєра-Леоне, Гвінейська, Бразильська, Ангольська, Аргентинська, Капська, Агульяс, Південно-Антильська, Африкано-Антарктична.

Розломи: Атлантис, Віма, Рейк'янес, Сан-Паулу, Вознесіння, Св. Єлени, Чейн.

Глибоководні жолоби: Пуерто-Ріко (8742м), Кайман ((Бартлет (7491м), Орієнт (6795 м)), Південно-Сандвічевий (8264 м), Романш (7856 м)

ІНДІЙСЬКИЙ ОКЕАН

Моря і великі затоки: Аравійське, Червоне, Андаманське, Тіморське, Арафурське, Співдружності, Перська затока, Аденська, Бенгальська, Карпентарія, Велика Австралійська.

Течії: Сомалійська, Мусонна, Південна Пасатна, Мозамбікська, Мису Голкового, Мадагаскарська, Західно-Австралійська, Течія Західних вітрів.

Хребти: Аравійсько-Індійський, Мальдівський, Маскаренський, Мадагаскарський, Мозамбікський, Центрально-Індійський, Західно-Індійський, Африкано-Антарктичний, Східно-Індійський, Західно-Австралійський, Кергелен.

Океанічні підняття (височини і плато): Австрало-Антарктичне, Агульяс, Мілл, Зеніт, Кювье, Натураліста.

Улоговини: Аравійська, Сомалійська, Центральна, Кокосова, Західно-Австралійська, Натураліста, Південно-Австралійська, Аміратська, Маскаренська, Мадагаскарська, Мозамбікська, Крозе, Австрало-Антарктична.

Розломи: Оуен, Діамантіна, Маврікій, Принс-Едуард, Амстердам, Тасмановий.

Глибоководні жолоби: Зондський (7729 м), Чагос, Східно-Індійський, Тіморський, Оббі, Балійська депресія.

ТИХИЙ ОКЕАН

Моря та великі затоки: Берінгове, Охотське, Японське, Жовте, Східно-Китайське, Південно-Китайське, Філіпінське, Австрало-Азійське середземномор'я (Яванське, Флорес, Саву, Банда, Серам, Молукське, Сулавесі, Сулу, Мінданао, Сібуян, Вісаян, Хальмахера), Новогвінейське, Соломонове, Коралове, Тасманове, море Росса, Амундсена, Белінсгаузена, Каліфорнійська затока, Аляскінська затока.

Течії: Північна Пасатна, Куро-Сіо, Аляскінська, Каліфорнійська, Камчатська, Ойя-Сіо, Міжпасатна, Ель-Ніньо, Південна Пасатна, Східно-Австралійська, Течія західних вітрів, Перуанська.

Хребти: Південно-Тихоокеанський, Східно-Тихоокеанський, океанічні вал Еауріапік, Капінгамаранга, Гавайський, Імператорський, Лайн, Карнеги, Кокос, Сала-і-Гомес, Наска, Маккуорі, гори Маркус-Неккер (Мід-Пасифік).

Океанічні підняття(височини і плато): Новозеландське плато, Чілійське підняття, Альбатрос, височина Шацького, Хесса, Магелана, плато Махінікі.

Улоговини: Північно-Західна, Північно-Східна, Західно-Каролінська, Східно-Каролінська, Центральна, Західно-Маріанська, Філіпінська, Східно-Маріанська, Белінсгаузена, Перуанська, Меланезійська, Північно-Фіджійська, Південна, Гватемальська, Панамська, Чілійська, Новокаледонська, Тасманова.

Розломи: Мендосіно, Пайонір, Клареон, Кліппертон

Глибоководні жолоби: Алеутський (7855м), Курило-Камчатський (9717м), Ідзу-Бонінський (9810м), Нансейський (Рюкю, 7790м), Маріанський (11022 м), Вулькано, Філіпінський (10265м), Банда, Вітязя, Ново-Гвінейський, Бугенвільський, Тонга (10882м), Кермадек (10047м), Центрально-Американський (6639м), Перуанський (6601 м), Чілійський (8180 м).

ПІВНІЧНИЙ ЛЬОДОВИТИЙ ОКЕАН

Моря та великі затоки: Норвезьке, Гренландське, Баренцеве, Біле, Карське, Лаптевих, Східно-Сибірське, Чукотське, Бофорта, Баффіна, Гудзонова.

Течії: Східно-Гренландська, Західно-Гренландська, Норвезька, Нордкапська, Новоземельська, Шпіцбергенська, Арктичного дрейфу

Хребти: Кольбейсен, Мона, Кніповича, Гаккеля, Ломоносова, Менделєєва, Чукотське підняття.

Улоговини: Нансена, Амундсена, Макарова, Підводників, Канадська, Норвезька, Гренландська (5527 м), Лофотенська.

Шельфові жолоби: Сміт-Лінкольн, Мод, Мак-Клур, Амундсена.

ЄВРАЗІЯ

Моря: Північне, Ірландське, Балтійське, Норвезьке, Біле, Баренцеве, Карське, Лаптевих, Східно-Сибірське, Чукотське, Берінгове, Охотське, Внутрішнє Японське, Японське, Східно-Китайське, Жовте, Молукське, Сулу, Сулавесі, Серам, Банда, Саву, Флорес (Зондське), Яванське, Філіпінське, Мінданао, Сібуян, Вісаян, Тиморське, Арафурське, Червоне, Чорне, Мармурове, Азовське, Лігурійське, Кіпрське, Критське, Егейське, Іонічне, Адріатичне, Тірренське, Середземне.

Затоки: Фасхафлоуї, Варангер-фьорд, Тронхеймс-фьорд, Согне-фьорд, Хардангер-фьорд, Вест-фьорд, Осло-фьорд, Бохус, Ботнічна, Фінська, Ризька, Гданська бухта, Ейселмер (Зейдер-зе), Мори-ферт, Ферт-оф-Форт, Уош, Брістольська, Лайм, Кардіган, Голуей, Донегол, Сен-Мало, Біскайська, Кадісська, Ліонська, Генуезька, Таранто, Венеціанська, Саронікос, Патраїкос (Патрська), Корінфська, Лаконікос, Месініакос, Арголікос, Термаїкос, Стрімонікос (Орфану), Іскендерон, Анталія, Акаба, Суецька, Оманська, Перська, Аденська, Бенгальська, Кач, Сінайська, Східно-Корейська, Західно-Корейська, Бохайвань, Тонкійська (Бакбо), Ханчжоувань, Петра Великого, Авачинська, Камчатська, Корфа, Олюторська, Шеліхова, Удська губа, Сахалінська, Аніва, бухта Терпіння, Анадирська, Проведіння, Чаунська губа, бухта Тіксі, Оленьокська затока, Хатангська, Єнісейська, Обська, Тазовська, Байдарацька, Печорська губа, Чеська губа, Двінська губа, Онезька губа, затока Кандалакша, Кара-Богаз-Гол.

Протоки: Пентленд-ферт, Норт-Мінч, Північна, Святого Георга, Ла-Манш (Англійський канал), Па-Де-Кале (Дуврська), Скагеррак, Каттегат, Ересун (Зунд), Великий Бельт, Малий Бельт, Гіблартар, Боніфачо, Мессінська, Отранто, Мальтійська, Дарданнели, Босфор, Ормузька, Карімата, Зондська, Десятого градусу, Сінгапурська, Полкська (Адамів міст), Малакська, Макасарська, Токара, Сімоносекська, Корейська (Західний та Східний прохід), Цугару (Сангарська), Кунаширська (Токара), Татарська, Камчатська, Перша Курільська, Берінгова, Лонга,

Саннікова, Дмитра Лаптева, Карські Ворота, Югорський Шар, Маточкін Шар, Мале Море.

Острови: арх..Шпіцберген, Ведмежий, Ян-Майєн, Ісландія, Фарерські, Шетландські, Оркнейські, Британські (Гебрідські, Великобританія, Ірландія, Мен, Англсі, Уайт), Нормандські, Магере, Вестеролен, Лофотенські, Аландські, Готланд, Еланд, Борнхольм, Західно-Фрізькі, Східно-Фрізькі, Гельголанд, Фальстер, Рюген, Датські (Зеландія або Шеллан, Фюн, Лоллан), Балеарські (Пітіузкі, Мальорка, Менорка), Корсіка, Сардинія, Ліпарські, Ельба, Сіцилія, Пантелерія, Мальта, Іонічні (Керкіра або Корфу, Кефалінія, Закінф), Далматинські (Брач, Корчула), Егейські (Грецький архіпелаг), Тасос, Самотраки, Лемнос, Лесбос, Хіос, Евбея, Північні Споради, Південні Споради, Кіклади, Родос, Кріт, Кіпр, Бахрейнські, Лаккадівські, Мальдівські, Чагос, Шрі-Ланка (Цейлон), Нікобарські, Андаманські, Молукські (Хальмахера, Серам), Малі Зондські (Балі, Сумба, Сумбава, Тімор), Великі Зондські (Калімантан або Борнео, Суматра, Сулавесі, Ява, Мадуро), Ментавай, Філіпінські острови (Лусон, Міндоро, Мінданао, Палаван), Хайнань, Тайвань, Цусіма, Пенху (Пескадорські), Японські (Хокайдо, Хонсю, Сікоку, Кюсю, Рюкю), Сахалін, Шантарські острови, Курільські (Парамушир, Кунашир, Ітуруп, Уруп), Командорські острови, Врангеля, Новосибірські острови (арх. Анжу, Великий Ляхівський, Нова Сибір, Котельний), Нова Земля, Земля Франца-Йосипа, Соловецькі острови, Ольхон.

Півострови та миси: Нодкін мис, Нодкап мис, Скандінавський (Ставангер, Сконе), Уельс, Корнуел, Ютландія, Котанген, Бретань, Піренейський, Рока мис, мис Мароккі, мис Європа, Апенінський (Калабрія, Салентіна, Гаргано). Балканський (Галліпольський, Пашаелі, Пелопоннес, Істрія, Халкідікі), Мала Азія, Коджаелі, Сінайський, Аравійський, Катар, Індостан, Катхіявар, мис Кумарі, мис Піай, Малакка, Індокитай, Шаньдунський, Ляодунський, Корейський, Лейджоу або Гуандун, мис Лопатка, Камчатка, Чукотський, мис Дежньова, Таймир, Гиданський півострів, Тазовський, Ямал, Канін,

Кольський, мис Челюскін.

Річки: Тьюрсау, Кемійокі, Турнеєльв, Далельвен, Гломма, Кларельвен, Гета-Ельв, Шаннон, Клайд, Трент, Северн, Темза, Сена (Марна, Уаза, Сомма), Луара (Альє), Шаранта, Гарона (естуарій Жеронда: Тарн, Ло, Дордонь, Адур), Рона (Сонна, Ізер, Дюранс), Шельда, Рейн (Мозель, Маас, Неккар, Майн, Рур), Емс, Везер, Аллер, Ельба (Лаба), Влтава, Заале, Хафель, Шпрее, Одра (Одер), Нейсе (Ніса-Лужицька), Варта, Нотець, Вісла, Сан, Буг, Нарев, Дунай, Ізар, Лех, Інн, Енс, Морава, Грон, Раба, Драва, Тиса, Кереш, Марош (Муреш), Сава, Велика або Нижня Морава, Іскір, Олт, Сірет, Прут, Кілійське гирло, Сулінське гирло, Георгієвське гирло, Дуєро (Дору), Тахо (Тежу), Гвадіана, Гвадалквівир, Ербо, Хукар, По, Тичіно, Адда, Адідже, Арно, Тібр, Вардар, Вьоса, Струмма, Маріца, Тунджа, Неретва, Дрін, Ріоні, Кура, Апакс, Терек, Кума, Манич, Атрек, Великий Мендерес, Кизил-Ірмак, Геріруд, Йордан, Гільменд, Євфрат, Тігр, Шат-ель-Араб, Тарім (Яркенд), Кашгар, Едзін-Гол, Амур, Хайлар, Сунгарі, Селенга, Орхон, Керулен, Халхин-Гол, Ляохе, Хуанхе, Хуайхе, Янцзи, Хайшунь, Сяньцзян, Інд, Кабул, Сатледж, Нармада, Годаварі, Дамодар, Ганг, Джамна, Брахмапутра, Хонгха, Меконг, Менам, Салуїн, Іраваді, Тоне, Ісікарі, Поронай, Амгунь, Аргунь, Анадир, Колима, Індігірка, Яна, Лена, Алдан, Олекма, Оленьок, Нижня Тунгуска, Шилка, Чара, Селенга, Ангара, Вітім, Баргузин, Єнісей, Вілюй, Хатанга, Підкам'яна Тунгуска, Таз, Надим, Іртиш, Об, Тобол, Ішим, Ілі, Тавда, Урал, Емба, Волга, Ока, Кама, Уфа, Дон, Амудар'я, Сирдар'я, Ілі, Пяндж, Печора, Мезень, Північна Двіна, Нева, Даугава, Західна Двіна, Нямунас.

Озера: Іннарі, Сайма, Пяйяне, Венерн, Веттерн, Меларен, Лох-Ней, Лох-Нес, Женецьке, Боденське, Невшательське, Цюріхське, Комо, Маджоре, Гарда, Шкодер, Преспа, Орхідське, Фірвальдштетське, Балатон, Ван, Туз, Резайе, Мертве море, Лобнор, Хубсугул (Осогол), Убсу-Нур, Намцо, Кукунор, Далайнор, Дунтінху, Поянху, Сан, Біва, Ханка, Іссик-Куль, Зайсан, Балхаш, Байкал, Тенгиз, Аральське, Каспійське, Сарикамишське, Севан, Ріца, Таймир, Лама, Кета, Чани, Ільмень,

Псковсько-Чудське, Ладозьке, Онезьке, Пяозеро.

Гори, височини, плоскогір'я: Вулкан Гекла (1491м), вулкан Хваннадальсхнукюр (2119 м), Скандінавські (Гальхьопіген, 2469 м), Гьоуста (1883 м), плоскогір'я Смоланд (377 м), Норланд, Фільмаркен, Манселья, Північно-Шотландське нагір'я (Бен-Невис, 1343м), Грампіанські гори, Південно-Шотландська височина, Пенінські гори, Кембрійські гори (Сноудон, 1085 м), гори Керрі, гори Антрім, гори Донегол, гори Арре, Нормандська височина, Ардени, Центральний масив (Пі-де-Санси або Сансі, 1885 м), Рейнські Сланцеві гори, Вогези, Гарц, Тюрінгенський Ліс, Рудні гори, Судети, Шварцвальд, Чешський Ліс, Чешсько-Моравська височина, Малопольська височина (Свентокшинські гори), Піренеї (Масив Анетто, 3404 м), Кантабрійські гори, Сьера-Морена, Центральна Кордільєра, Іберійські гори, Каталонські гори, Андалузські гори, Кордільєра-Бетіка, плоскогір'я Месета, Альпи (Монблан, 4807 м), Юрські гори (Юра), Альпи Дофіне, Приморські Альпи, Савойські Альпи, Пеннінські Альпи, Бернські Альпи, Ецтальські Альпи, Високий Тауерн, Ретійські Альпи, Карпати (Герлаховські Штіт, 2655 м), Західні та Східні Beskidi, Високі та Низькі Татри, Бігхор, Трансільванські Альпи, Східно-Сербські гори, Аппеніни (Корно, 2914 м), вулкан Везувій (1277 м), вулкан Етна (3340 м), Калабрійські Аппеніни, гори Дженардженту (Ла-Мармора, 1834 м), гори Неброді, Динарські гори, плато Карст, Боснійські рудні гори, Пінд, Балканські гори (Стара Планіна), Ріла (Мусала, 2925 м), Родопи, Олімп (2917 м), Парнас (2457 м), Ліван, Антіліван, Понтійські гори, хр. Тавр (Торос), Анатолійське плоскогір'я, Вірменське плоскогір'я (Великий Арарат, 5165 м), Ельбурс (Демавенд, 5604 м), Паропаміз, Копетдаг, Загрос, хр. Кухруд, Сулейманові гори, Ель-Джелас (2580 м), Еш-Шифа (2350 м), гори Хіджаз (г. Дака, 3353 м), Сірат (Ассір, 3600 м), Гіндукуш (Тірічмір, 7690 м), Аркатаг (Пржевальського - Улугмузтаг, 7723 м), Каракорум (Чогорі, 8610 м), Кунь-Лунь (Музтаг, 7282 м), хребет Алтинтаг, гори Наньшань, Цайдам, Тянь-Шань (пік Перемоги, 7439м, Хан-Тенгірі, 6995м), Джунгарський Алатау, Тарбагатай, Борохоро, хребет Хентей, хребет Хангай,

Монгольський Алтай, Гобійський Алтай, плоскогір'я Гобі, Великий та Малий Хінган, плоскогір'я Бейшань, Лесове плато, плато Ордос, плоскогір'я Чайбайшань, хребет Тайшань, хребет Ціньлінь, гори Наньлінь (Південно-Китайські), Юньнань-Гуйчжоуське нагір'я, Гімалаї (Джомолумгма або Еверест, 8848 м, Канченджанга, 8585 м, Дхаулагірі, 8221 м, Нангапарбат, 8126 м), Севалікські гори, Тібет (Гандісишань), Трансгімалаї, плоскогір'я Декан, Західні та Східні Гхати, Чионгшон (Аннамські гори), Араканський хребет, вулкан Керінчі (3800м), вулкан Кракатау (3676 м), Японські Альпи (Акасі), вулкан Фудзіяма (3776 м), гори Бирранга, плато Путорана, Верхоянський хребет, хребет Черського, Корякське нагір'я, Анадирське плоскогір'я, Серединний хребет, вулкан Ключевська Сопка (4750 м), вулкан Авачинська Сопка (2741 м), Єнісейський кряж, Ангарський кряж, Салаїрський кряж, Кузнецький Алатау, Горна Шорія, Алтай (Белуха, 4506 м), Західний та Східний Саян (Кизил-Тайга, 3121 м, Мунку-Сардик, 3491 м), Байкальський хребет (г. Черського, 2572 м), Приморський хребет (1728 м), Багрузінський хребет (2840 м), Яблоновий хребет, Станове нагір'я, Сіхоте-Алінь (Тардокі-Яні, 2077 м), Казахський дрібносопковик, Джунгарський Алатау, Паміро-Алай, Памір (пік Ісмаїла Самані, 7495 м), Великий Кавказ (Ельбрус, 5642 м, Дихтау, 5204 м) Малий Кавказ, Хібіни, Уральські гори (г. Народная, 1895 м), Мугоджари.

Рівнини та низовини: Центральноїрландська низовина, Середньошотландська низовина, Лондонський басейн, Середньошведська низовина, Парижський басейн, Луарська низовина, Гаронська низовина, Ронська низовина, Верхньорейнська низовина, Паданська низовина, Велика Середньодунайська та Мала Середньодунайська низовини, Нижньодунайська низовина, плато Стара Кастілія, плато Нова Кастілія, Андалузька низовина, Арагонська низовина, Північно-Німецька низовина, Великопольська низовина, Месопотамська низовина, Котловина Великих озер, Джунгарська котловина, Кашгарська котловина, Червоний басейн (Сичуанська котловина), Велика Китайська рівнина, Коромандельський берег,

Малабарський берег, Індська низовина, Гангська низовина, Туранська низовина, Прикаспійська западина, Західно-Сибірська низовина, Колимська низовина, Ішимська рівнина, Барабінський степ, Кумо-Маницька западина, Східно-Європейська рівнина, Мещера.

Пустелі: Алашань, Хамійська, Гобі, Деште-Лут, Деште-Кевір (Велика Солона), Елісун-Дзосотин, Сірійська, Руб-ель-Халі, Великий Нефуд, Такла-Макан, Каракуми, Кизилкуми, Тар, Бептак-Дала, Бейшань, Регістан, Тхал, Пят, Малий Нефут (Дехна), Нефут-Дахі, Ель-Джафура, Тіхама, Негев, Сінайська пустеля (Ет-Тіх).

ОКЕАНІЯ

Нова Зеландія: Північний острів: півострів Окленд, мис Північний, мис Східний, вулкан Руапеху (1796 м), протока Кука. Південний острів: затока Тасман, Південні Альпи (г. Кука, 3764 м), острів Стюарт.

Меланезія: Нова Гвінея, острів: затока Папуа, гори Маоке (Джая, 5029 м), річка Флай. Архіпелаг Бісмарка, о. Нова Каледонія, Нові Гебриди, Фіджі, Соломонові о-ви.

Мікронезія: Каролінські острови, Маріанські острови, о. Гуам, Маршалові о-ви, о-ви Гілберта, о. Науру.

Полінезія: Гавайські острови, о. Гавайї, вулкан Мауна-Лоа (4170м), о. Мауї, о. Оаху, протока Алекуїхаха, острови Тонга, о-ви Кука, Східні Самоа, Західні Самоа, о-ви Лайн, Маркізькі о-ви, о-ви Общества, о. Туамоту, о. Пасхи.

АНТАРКТИКА ТА АНТАРКТИДА

Мис Скотта, шельфові льодовики: Фільхнера, Росса, Ронне, Еймері; моря: Уделла, Белінсгаузена, Амундсена, Росса, Дейвіса, Співдружності, Космонавтів; п-ів Рісер-Ларсен, о-ви Південна Георгія, Південні Сандвічеві о-ви, Земля Олександра, о. Петра I, Південні Оркнейські о-ви, Південні Шетландські о-ви, о-ви Валені, о. Кергелен, Антарктичний п-ів, Земля Елсуерта, Земля Мери Берд, Земля Вікторії, Земля Уїлкса, Советське плато, Долина МГГ, затока Прідс, Земля Ендебрі, Земля Королеви Мод,

Полярне плато, вулкан Еребус (3794м), Трансantarктичні гори, Елсуерт гори (масив Вінсон, 5140м), гори Вернаського, гори Гамбурцева.

АФРИКА

Моря, затоки, протоки: Затока Сідра (Великий Сирт), затока Габес, Туніська затока, Гвінейська затока, затока Бенін, затока Біафра, бухта Уолфіш-Бей, бухта Сент-Хеліна, бухта Алгоа, бухта Делагоа, Червоне море, Аденська затока, Мозамбікська протока, Баб-ель-Мандебська протока, Гібралтарська протока, Суецький канал.

Півострови, миси: Сомалі, мис Гвардафуй, мис Голковий, мис Хафун, мис Доброї Надії, мис Альмаді, мис Зелений, мис Ель-Абьяд, мис Кап-Блан.

Острови: Мадейра, Канарські острови, Острови Зеленого мису, Масіас-Нгема-Бійого, Принсіпі, Сан-Томе, Трістан-да-Кунья, Вознесіння, Святої Єлени, Коморські острови, Аміратські, Сейшельські, Маскаренські (Маврікій, Родрігес, Реюньон), Пемба, Занзібар, Мафія, Мадагаскар, о. Європа, Сокотра, Тенерифе, Маврикій.

Річки: Нігер, Бенуе, Сенегал, Гамбія, Вольта, Огове, Конго (Луалаба), Лукуга, Арувімі, Убангі, Ломамі, Касаї, Шарі, Кванза, Кунене, Оранжева, Вааль, Кагера, Ніл, Білий Ніл (Бахр-ель-Джебел, Бахр-ель-Абьяд), Голубий Ніл (Бахр-ель-Азрак), Собат, Атбара, Джуба, Веби-Шебелі, Рувумі, Замбезі, Лімпопо, Окованго, Чорна Вольта, Біла Вольта.

Озера: Чад, Вікторія, Ньяса, Рудольф, Бангвеулу, Танганьїка, Ківу, Кьога, Мвера, Нгами, Тана, солончак Макарікарі, болото Окованго, Манзала, Мобуту-Сесе-Секо, Ассаль (рівень – 116 м над рівнем моря, западина –153 м.), солончак Етоша, болото Окованго.

Водоспади: Басейн р.Ніл: вщ. Кабарега, вщ.Оуен, Пороги Нілу (3-й, 4-й, 5-й, 6-й); басейн р.Замбезі: Вікторія, Гоньє; басейн р.Конго: каскад Лівінгстона, каскад Бойома, Мерчісон, Стенлі; басейн р.Оранжева: каскад Ауграбіс.

Гори, плоскогір'я: Атлаські гори (Атлас): Ер-Ріф, Тель-Атлас, Високий Атлас (г. Тубкаль, 4165 м), Середній Атлас, Анти-Атлас, Високе плато Шоттів, Сахарський Атлас, гори Бані, Мароканська Месета, Ахаггар (вулк. Тахат, 3003 м), Тассілі-Тадджер, Тібесті (г.Емі-Кусі, 3415м), Аір, Еннеді, Фута-Джалон, Дарфур (Марра, 3088 м), Кордофан (1460 м), Джос, хр. Етбай (г.Ода, 2259 м), Ефіопське (Абісінське) нагір'я, гори Мендебо (4310 м), гори Гугу (3626 м), гори Сеімен (Симен), гора Рас-Дашен (4620 м), гори Чоке (4100 м), Східно-Африканське плоскогір'я, плато Туркана, Центральне плато, плато Серенгетті, плато Масаї, Сомалійське плато, гори Мітумба, влк. Кіліманджаро (5895 м), масив Рувензорі (пік Маргерита, 5109 м), г. Кенія (5199 м), гори Вірунга (влк. Карісімбі, 4507 м), гори Кипенгери, влк. Елгон (4392 м), вулкан Меру (4567м), Драконові гори (г.Табана-Нтленьяна, 3482 м), Високий Вельд, плато Велике Карру, Капські гори, масив Царатанана (г. Марумукутру, 2876 м), гори Адамава (г. Бамбуто, 2740 м), влк. Камерун (4070 м.)

Рівнини, котловини: западина Афар (оз. Ассаль, -153 м), западина Каттара (-133м), Сенегало-Мавританська, Гвінейська, Сомалійська, Сахель, Мозамбікська, котловина Чад, котловина Боделе, котловина Верхнього Нілу, котловина Середнього Конго, плато Калахарі.

Пустелі: Сахара, Великий Західний Ерг, Великий Східний Ерг, Лівійська, Аравійська, Нубійська, Наміб, Калахарі.

АВСТРАЛІЯ

Моря, затоки: Тіморське, Арафурське, Коралове, Тасманове, Жозеф-Бонапарт, затока Географа, Велика Австралійська затока, затока Спенсер.

Протоки: Торресева, Капрікорн, Бассова, Бакстерс.

Півострови та миси: Арнемленд, мис Арнем, Кейп-Йорк, мис Йорк, Північно-Західний мис, мис Стіп-Пойнт, мис Натураліста, мис Південно-Східний, мис Байрон.

Річки: Фіцрой, Вікторія, Бердекін, Фліндерс, Муррей (Маррі), Дарлінг, Марамбіджі, Куперс-Крік (Барку), Ейр-Крік,

Джорджина.

Озера: Барлі, Адаміес, Маккай, Ейр, Гарднер, Торренс, Фліндерс.

Гори, плоскогір'я: Хребет Хамерслі, плато Кімберлі, хребет Дарлінг, хребет Макдоннел, хребет Стірлінг, Масгрейв, плато Барклі, хребет Сеулін, хребет Фліндерс, Великий Вододільний Хребет, Австралійські Альпи (Косцюшко, 2230 м), Голубі гори, хребет Ліверпул, Нью-Інгленд.

Низовини, рівнини: Центральна (Великий Артезіанський басейн), Карпентарія, Налларбор.

Пустелі: Велика Піщана, Гібсона, Велика пустиня Вікторія, Сімпсон.

ПІВДЕННА АМЕРИКА

Затоки: Венесуельська, Пеньяс, Корковадо, Гуаякіль, Буенавентура, Панамська, Дар'єнська, естуарій Ла-Плата, Баїя-Бланка, Сан-Матіас, Сан-Хорхе, Баїя-Гранде.

Протоки: Магеланова, Дрейка, Фолклендська

Острови: Арх.Галапагос, Хуан-Фернандес, арх.Чонос, Вогняна Земля, Підвітряні, Тринідад, Тобаго, Маражо, Фолклендські (Мальдівські)

Півострови і миси: Гуахіра, Парагуана, Гальїнас, Париньяс, Кабу-Бранку, Брансуїк. Фроуорд, Таїтао

Річки: Оріноко, Мета, Апуре, Кароні, Магдалена, Каука, Аtrato, Ассекібо, Амазонка, Мараньон, Іса (Путумайо), Жапура, Ріу-Негру, Укаялі, Журуа, Пурус, Мадейра, Маморе, Тапажос, Пара, Токантинс, Паранаїба, Сан-Франсиску, Уругвай, Парана, Ігуасу, Парагвай, Ріо-Бермехо, Ріо-Саладо, Ріо-Колорадо, Чубут.

Озера: Маракайбо, Тітікака, Поопо, Мар-Чікіта, Лагоа-Мерін, Патус, Буенос-Айрес.

Гори, плоскогір'я, височини: Анди, Кордільєра-да-Коста, Кордільєра-Інтерион, Сьєрра-Невада-де-Санта-Марта (5800 м), Кордільєра-де-Меріда, Західна Кордільєра, Центральна Кордільєра, влк.Чімборасо (6262 м), влк.Котопахі (5700 м),

влк.Коропуна (6425 м), влк. Ільямпу (6650 м), влк.Ільмані (6462 м), Охос-дель-Саладо (6880 м), Аконкагуа (6960 м), влк. Льюльяйльяко (6723 м), Пунас, Альтиплано (Андійські плато), Берегова Кордільєра, Прекордільєра, Сьєрра-де-Фаматіна, Сьєрра-де-Кордова, Гвіанське нагір'я (г.Рорайма, 2772 м), Бразильське нагір'я, Серра-ду-Еспіньясу, Серр-ду-Мар, Серра-да-Мантікейра (Бандейра, 2890 м), Мату-Гросу, Гояс, Сьєрра-де-ла-Вентана, Сьєрра-де-Танділь.

Низовини, рівнини: Амазонська (Сельвас), Орінокська (Льянос), Гвіанська, Маморе, Пантанал, Межириччя, Ла-Платська, Гран-Чако, Пампа, плато Патагонія.

Пустиня: Атакама, Куско.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Моря, затоки, бухти: Бофорта, Амундсена, Баффіна, Гренландське, Гудзонова затока, затока Джеймс, затока Коцебу, Нортон, Кускоквім, Брістольська, Аляска, Кука, Якутат, П'юджет-саунд, Сан-Франциско, Каліфорнійська, Святого Лаврентія, Мен, Фанді, Чесапикська, Мексиканська, Унгава, Делавер, Карібське море, затока Москітос, Гондураська, Кампече, Теуантепек.

Острови: Грендандія, Канадський Арктичний Архіпелаг (КАА), Баффінова Земля, Вікторія, Елсмір, Банкс, арх.Парі, Девон, Алеутські, Кадьяк, Афогнак, Прибилова, арх.Александра, Баранова, Королеви Шарлотти, Ванкувер, Ньюфаунленд, Лонг-Айленд, Бермудські, Антікості, Великі Антільські, Куба, Ямайка, Гаїті, Пуерто-Ріко, Багамські, Малі Антільські, Гваделупа, Мартініка, Барбадос.

Півострови, миси: Сьюард, Барроу, Принца Уельського, Сент-Чарльз, Морріс-Джесеп, Лабрадор, Мелвілл, Бугія, Аляска, Кенай, Каліфорнія, Нова Шотландія, Делавер, Флоріда, Канаверал, Кеннеді, Юкатан, Марьято.

Протоки: Датська, Девісова, Гудзонова, Мак-Клур, Вайкаут-Мелвілл, Барроу, Ланкастер, Берінгова, Флорідська, Юкатанська, Кабота, Навітрена, Шеліхова.

Річки: Юкон, Клондайк, Танана, Кускоквім, Маккензі, Атабаска, Невільнича, Піс-Рівер, Нельсон, Черчілл, Олбані, Саскачеван, Фрейзер, Колумбія, Снейк, Сакраменто, Сан-Хоакін, Колорадо, Хіла, Міссісіпі, Міннесота, Міссурі, Й'єлоустон, Платт, Канзас, Арканзас, Рід-Рівер, Іллінойс, Огайо, Теннесі, Гамільтон, Святого Лаврентія, Оттава, Гудзон, Ніагара, Саскуеханна, Потомак, Джеймс, Саванна, Ріо-Гранде (Ріо-Браво-дель-Норте), Бальсас.

Озера: Верхнє, Мічіган, Гурон, Ері, Онтаріо, Велике Ведмеже, Велике Невільниче, Оленяче, Атабаска, Вінніпег, Вінніпегосіс, Велике Солоне, Нікарагуа, Манагуа, Й'єлоустон.

Гори, плоскогір'я, височини: Кордільєри, хребет Брукс, Кускоквім, Алеутський хребет, влк. Катмай (2286 м), Аляскінський хребет (г.Мак-Кінлі, 6193 м), гори Святого Іллі (г.Логан, 6050), плато Юкон, Береговий хребет, Скелясті гори (г.Робсон, 3954 м, г.Елберт, 4399 м), Каскадні гори, влк. Рейнір (4391 м), плато Фрейзер, плато Колумбія, Великий Басейн, плато Колорадо, Берегові хребти, гори Сьєрра-Невада (г.Уїтні, 4418 м), Мексіканське нагір'я, Західна Сьєрра-Мадре, Східна Сьєрра-Мадре, Північна Месса, Південна Сьєрра-Мадре, влк. Попокатепетль (5452 м), влк.Орісаба (5700 м), влк.Тахумулько (4211 м), влк. Ірасу (3432 м), Сьєрра-Маєстра, Торнгат, Озарк, Уошито, Аппалачі, Аппалачське плато, Аллегани, Голубий хребет (г.Мітчелл, 2037 м), Зелені гори, Адірондак, Підмонд.

Рівнини і низовини: Великі рівнини, плато Міссурі, плато Едвардс, плато Льяно-Естакадо, Центральні рівнини, Велика Каліфорнійська долина, Міссісіпська низовина, Примексіканська низовина, Приатлантична низовина, Москітовий берег.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
Початковий	1	Студент може знати об'єкт та предмет вивчення. Відтворює елементарне знання термінів та понять. Не орієнтується по географічній карті
	2	Студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, важко орієнтується по карті, допускає помилки у визначенні об'єкту та предмету вивчення
	3	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу, погано орієнтується по карті, плутає географічні назви, не знає термінів та понять
Середній	4	Студент не погано орієнтується в теоретичному матеріалі, але допускає помилки у визначенні термінів і понять, відтворює частину теоретичного матеріалу за підручником або лекціями
	5	Студент розуміє основну частину теоретичного матеріалу, проявляє знання загальних фізико-географічних закономірностей, але допускається помилок у визначенні основних понять, термінів, орієнтується по карті, але допускає помилки географічних назв, не може навести приклади прояву фізико-географічних явищ та процесів
	6	Студент виявляє знання і розуміння основного матеріалу, відповідь правильна, але пояснити явища та процеси самостійно студент не може. З допомогою викладача студент показує чи називає межі поширення географічних поясів та природних зон, прояву секторності, але сам не може правильно відтворити їх назви

Достатній	7	Студент правильно відтворює навчальний матеріал, розуміє суть явищ і процесів, що характерні для окремих регіонів планети, проте допускає неточності у визначенні географічних понять та термінів, знає основні регіони суші та акваторії океану, але не може дати їх характеристики
	8	Знання студента є достатньо повними. Він правильно застосовує вивчений матеріал при виконанні практичних завдань, вміє аналізувати, встановлює зв'язки між явищами і процесами, добре знає географічну номенклатуру, але допускається неточностей, відсутня впевненість у відповіді, на додаткові запитання відповідь не повна
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання при виконанні практичних робіт, прагне використовувати терміни і поняття у викладі матеріалу, але допускається неточностей
Високий	10	Студент відмінно знає географічну карту, легко орієнтується в характеристиці регіонів суші та акваторій океану, вільно володіє знаннями про фізико-географічні особливості регіонів планети, але не наводить прикладів прояву тих чи інших явищ і процесів в просторово-часовому зрізі
	11	Студент відмінно знає матеріал, легко наводить приклади, знає сучасні джерела інформації, вільно аналізує прояв різноманітних явищ та процесів, але при цьому не вміє правильно поставити питання до обґрунтування вибору напрямку теми та мети дослідження
	12	Студент відмінно знає теоретичний матеріал, легко і правильно орієнтується по карті, не допускає помилок в географічних назвах, назвах рослин і тварин, термінах, поняттях, вміє пояснити їх походження, поширення, виділяє природні та антропогенні фактори середовища, знає основні фізико-географічні закономірності, відповідь доповнює власними прикладами, посилаючись на використані джерела, монографічну літературу, географічну періодику, інтернет ресурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас вчителя.– К.: Картографія, 2010.– 327 с.
2. Бабушкин И. Н. Методика выполнения курсовой работы по физической географии СССР / И. Н. Бабушкин, В. В. Рощина . – М.: Просвещение, 1980. – 30 с.
3. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 2007. – № 6 (92).
4. Волошин І. М. Ландшафтно-екологічні основи моніторингу: монографія / І. М. Волошин. / Львів: “Простір М”, 1998. – 356 с.
5. Кликашева А. Н. Контрольные работы по физической географии материков / А. Н. Кликашева, М. А. Кузницын. – М. : Просвещение, 1979. – 37 с.
6. Ковальчук І. П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз : монографія / І. П. Ковальчук. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.
7. Луцишин П. В. Методические рекомендации для выполнения письменных работ по экономической географии / П. В. Луцишин, Г. В. Бельский, В. С. Корчун [и др.]. – Луцк, 1983. – 82 с.
8. Мельник А.В. Основи регіонального еколого-ландшафтознавчого аналізу : монографія / А. В. Мельник. –Львів: Літопис, 1997. – 229 с.
9. Методичні вказівки до виконання курсових робіт зі спеціальності “Економічна і соціальна географія” для студ. геогр. фак-ту денної та заочної форми навчання / уклад. : Л. О. Маковецька – Луцьк, 2008. – 28 с.
10. Петрик О. І. Методичні рекомендації щодо аналіз лекцій, семінарських і лабораторно-практичних занять та загальні вимоги до проведення консультацій, написання дипломних і курсових робіт

- / О. І. Петрик, В. С. Пикалюк, О. А. Косинська. – Луцьк: РВВ Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 42 с.
11. Преображенский В. С. Основы ландшафтного анализа / В. С. Преображенский, Т. Д. Александрова, Т. П. Куприянова. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
  12. Складання та оформлення списку використаних джерел і літератури: метод. рек. : навч.-мет. вид. / укл. : Є. В. Величко, С. І. Сміла; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, бібліотека. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – 48 с.
  13. Студенцов Н. Н. Рекомендации к выполнению курсовых и дипломных работ по методике обучения географии / Н. Н. Студенцов, Г. Ф. Легенькая. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1974. – 30 с.
  14. Тарасюк Н. А. Курсові роботи з фізичної географії материків і океанів: метод. вказівки для студ. геогр. спец. ВНЗ / Н. А. Тарасюк. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2003. – 42 с.

ЗМІСТ

стор.

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ 1. ІНДЗ та курсові роботи в структурі навчального процесу.....	5
1.1. Структура програми навчального курсу «Загальне землезнавство»	6
1.2. Структура програми навчального курсу «Фізична географія України»	15
1.3. Структура програми навчального курсу «Фізична географія материків і океанів»	19
1.4.	
Розділ 2. Мета, завдання ІНДЗ та курсової роботи	37
2.1. ІНДЗ	37
2.2. Курсова робота	38
Розділ 3 . Основні етапи підготовки ІНДЗ та курсової роботи.....	41
3.1. Тематика ІНДЗ з дисциплін фізико-географічного спрямування	42
3.1.1. ІНДЗ з курсу «Загальне землезнавство».....	42
3.1.2. ІНДЗ з курсу «Фізична географія України»	43
3.1.3. ІНДЗ з курсу «Фізична географія материків і океанів».....	48
3.2. Курсова робота як складова навчального курсу.....	58

3.2.1.Опрацювання літературних джерел	62
3.2.2.Підготовка плану	65
3.2.3.Структура курсової роботи	65
Розділ 4. Оформлення ІНДЗ та курсової роботи	69
Розділ 5.Захист ІНДЗ та курсової роботи	74
Розділ 6.Алгоритм характеристики та аналізу природних умов	76
6.1. Комплексна фізико-географічна характеристика	76
6.2. Регіональний аналіз території	82
Розділ 7. Пропонована тематика курсових робіт	89
7.1. Фізична географія материків і океанів	89
7.2. Фізична географія України	125
Висновки	147
Додатки	148
Список використаних джерел	179

Навчально-методичне видання

Ніна Адамівна Тарасюк

Ірина Марківна Нетробчук

Михайло Михайлович Мельнічук

ІНДЗ та курсові роботи з регіональної фізичної географії

Навчальний посібник

для студентів географічних спеціальностей

вищих навчальних закладів

денної та заочної форми навчання.

Луцьк, 2011. – 182 с.

Редактор і коректор: Дробот Г.О.

Підп. до друку 23.11. 2011 р. Формат 60x84 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 11.5. Зам. №140. Тираж 300. Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний. Друк ПП Іванюк В.П. 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 63. Свідоцтво Держкомінформу України. ВЛн №31 від 04.02.2004 р.